ለኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን የአባ ጊዮርጊስ አስተዋፅኦ

1 ኢትዮጵያዊ ትምህርተ ሃይማኖት አስተላልፏል::

አቡነ ሰላማ ከሣቴ ብርሃን በቅዱስ ማርቆስ የተሰበከ ውን የተዋህዶን እምነት ከእስክነድርያ በማምጣት በመላ ኢትዮጵያ እየዞረ ሰብኳል:: በ5ኛው መቶ ክፍለ ዘን የመጡ ትም ተሰዓቱ ቅድሳን. በእነ ሊዮን በኬልቄዶን ያፀደቁትን የአንድ አካል ሁለት ባህርይ ትምህርት እነቅዱስ ዲዮስቆሮስ አውግዘው ጥርሳቸውን ያረገፉበትን የተዋህዶን እምነት ወደ ኢትዮጵያ በማምጣት ሲመሰረት የፀናችውን ቤተክርስቲያን የበለጠ አጠናክረዋታል:: አቡነ ሰላማም ሆነ ተሰዓቱ ቅዱሳን ያስተማሯቸው ትምህርቶች በበለጠ ምስጢር ተበራርቶ አልተገለጸም እንዳለ ነበር የተቀመጠው:: ስለዚህ ኢትዮጵያዊ ይዘት እንዲኖረው ቋንቋን ባሕልን በጠበቀ መልኩ እንዲ ተላለፍ ማድረጉ «መጽሐፈ ምስጢር» እና «መጽሐፈ ሰዓ ታት» መመልከቱ የበለጠ ያስረዳል:: ለምሳሌ በመጽሐፈ ሰአታት ስለ ነገረ ክርስቶስ የገለፀውን አንዱን ክፍል እንመልከት:

> «ሞገሳችን ክብራችን የመድኃኒታችን ቀንድ ይህ ኢየሱስ ክር ስቶስ ነው:: እሱን የምናምንበት የፍቅር እንድነታችን ምልክት የምንጠጋበት የደኅነታችን ግድግዳ የማዕዘን ማቆሚያ የሕይ ወት ደንጊያ ይህ ኢየሱስ ክርስቶስ ነው:: የተሰበሰበ ወርቅ የተሸሸገ እንቁ የበዛ ወርቅ ዐሥር እልፍ ነጥር ወርቅ ይህ ኢየሱስ ክርስቶስ ነው:: ያልተሠራ ልብስ ያልተፈተለ መጎናፀፊያ ዱቄቱን ወደ መጣጣ የሳበ እርሾ ያለውን ያጣፈጠ ጨው ይህ ኢየሱስ ክርስቶስ ነው:: ማዕበል የማይቀርበው መርከባችን ሌባ የማያገኘው ብል ነቀዝ የማያበላሸው ሣጥናችን ይህ ኢየሱስ ክርስቶስ ነው:: እግዚአብሔር በተከላት በምስክር ድንኳን ለንጹሐን ቁሞ የሚያገለግላቸው የካህናት አለቃ ይህ ኢየሱስ ክርስቶስ ነው:: ከምሥራቅ የወጣ ኮከብ በሰማይ የሚታይ እውነተኛ ፀሐይ ንጹሕ የሆነ ሙሽራ ይህ ኢየሰሱ ክርስቶስ ነው:: በአብ ዘንድ ልጅ በመንፈስ ቅዱስም ዘንድ መንፈስ /ሕይወት/ በድንግል ዘንድ ሕፃን በነቢያት ዘንድ ነቢይ በሐዋ ርያትም ዘንድ ሐዋርያ በሰማዕታት ዘንድ አክሊል /ዘውድ/ የሚሆን የማኅበር አለቃ እውነተኛ መምህር ይህ ኢየሱስ ክርስቶስ ነው:: [መጽሐፈ ሰዓታት ገጽ 68-69]

☞ ኢየሱስ ክርስቶስ ጥዑመ ስም ለዘይጼውዖ
ኢየሱስ ክርስቶስ ለሚጠሩት ስሙ ጣፋጭ ነው::

☞ ኢየሱስ ክርስቶስ ኅብስተ ሕይወት ለዘይበልዖ
ኢየሱስ ክርስቶስ ለሚበሉት የሕይወት እንጀራ ነው::

☞ ኢየሱስ ክርስቶስ ጽዋዐ መድኃኒት ለዘይጸምዖ
ኢየሱስ ክርስቶስ ለሚጠጡት የሕይወት ውህ ነው::
/መጽሐፈ ሰዓታት/

እነዚህን አትኩረን ስንመለከት ፍፁም ኢትዮጵያዊ ባሕልና ጠብቀው ምስጢረ ሥጋዌን ያብራራሉ:: ይሁን እንጂ አባ ጊዮርጊስ አዲስ ትምህርተ ሃይማኖት /ዶግማ/ አመጣ ለማለት እንዳልሆነ አንባቢ ልብ ሊል ይገባል::

2 ኢትዮጵያዊ የመጻሕፍትን እይታ አንፀባርቋል::

በቋንቋ ይዘቱ፤ በሀሳብ ጥልቀቱና ስፋቱ፤ ቅኔያዊነትን የተላበሰ የሥነ ጽሑፍ ሙያው፤ ከፍተኛ ደረጃ የደረሰ ነው:: የአባ ጊዮርጊስ ሥነ ጽሑፍ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የሥነ ጽሑፍ የበላይነትን እንድትይዝ ካደረጉ ቅዱሳን አባቶች አንዱ ነው:: አርጌንስ፣ አርዮስ፣ ሰባልዮስ... በሥነ ጽሑፍ እየተጠቀሙ ቤተ ክርስቲያንን ባወኩ ጊዜ የእነቅዱስ ዮሐንስ አፈወርቅ፤ ቄርሎስ፤ አትናቴዎስ፤ ኤጲፋንዮስ፤ ባስልዮስ... በበለጠ ሥነ ጽሑፍ እየጻፉ የእነሱን የኑፋቄ ስር ጭት አዝቅጠውታል:: በዚህም የክርስትና እምነት ባለበት እንዲሔድ አድርገውታል:: እንደዚሁም ሁሉ አባ ጊዮርጊስ በዘመኑ ተነስቶ ከፍተኛ ጥቅም ያለው ኢትዮጵያዊ ሥነ ጽሑፍ አቅርቧል::

3 ኢትዮጵያዊ የትርጓሜ ዘይቤ አበርክቷል::

ምንም እንኳ በእነ ቅዱስ ዮሐንስ አፈወርቅ የተተረ ጎሙ ቅዱሳት መጻሕፍት ቢኖሩም አባ ጊዮርጊስ ኢትዮጵ ያዊነት ይዞታ ያላቸው ቦታና ቋንቋን፣ ባሕልን... በመጠቀም

በሥነ ጽሑፍ ውስጥ አስፍሯል፤ በደረሳቸው ድርሰቶች ውስጥ በበለጠ ተጠቅሞበታል። ይህም የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የተሟላ /ያልጎደለ/ ቀጥተኛ እምነት እንዳላት ለትውልዱ በሚገባ ቋንቋ ኢትዮጵያዊ የሆነ የትርጓሜ ዘይቤ አበርክቷል። ይህን የተረከበ ሰውም «የቀረበለትን መብላት እንጂ ሌላ እንዳይቀላውጥ» ያስገነዝበናል። እነዚህ ለኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ያበረከታቸው ጄስተዋፅኦ ሲሆኑ እርሱ ደግሞ፦

- ❖ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ሊቅ፤
- ❖ ቤተ ክርስቲያንን ከመናፍቅ የጠበቀ ሐዋርያ፤
- ❖ አሠረ ሊቃውንትን የተከተለ ሕይወት ያለው አባት፤
- ❖ ከታላላቅ በተለይ በ3ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ከነበሩ የነገረ መለኮት መምህራን /Teologians/ አንዱ ሲባል የሚችል አባት ነው።

ክፍል ስድስት

በዐፄ ዳዊት ዘመነ መንግሥት የገባው ግማደ መስቀል

የታላቁ ቆስጠንጢኖስ እናት አሌኒ ንግሥት የተባለች ደግ ሴት የክርስቶስን መስቀል መስከረም 17 ቀን በ320 ዓ.ም በአጣን ጢስ ምልክት ቁፋሮ አስጀምራ መጋቢት 10 ቀን አግኝታ በማስወጣት ታላቅ ቤተ መቅደስ ጎልጎታ ላይ ሠርታ በክብር አስቀመጠችው ይህ መስቀልም ከዚያ ዕለት ጀምሮ እንደ ፀሐይ እያበራ፣ ድውይ እየፈወሰ፣ አጋንንትን እያባረረ ልዩ ልዩ ተአምራትን እየሠራ ሙት እያስነሳ፣ እውራንን እያበራ ተአምራቱን ቀጠለ። ይህንንም የፋርስ መንግሥት መስቀሉን ማርኮ ፋርስ ወስዶ አስቀመጠው። በዚህን ጊዜ የኢየሩሳሌም ምእመናን የሮማውን ንጉሥ ሕርቃልን እርዳታ በመጠየቅ እንዲመለስ አድርገው በኢየሩሳሌም ብዙ ዘመን ሲኖር እንደገና ኃያላን ነገሥታት ይህን መስቀል እኔ እወስድ እኔ እወስድ እያሉ ጦርነት ፈጠሩ በዚህን ጊዜ የኢየሩሳሌም፣ የቁስጥንጥንያ፣ የአንጾኪያ፣ የኤ

ፌሶን፣ የአርመኒያ፣ የግሪክ፣ የእስክንድርያ የሃይማኖት መሪዎች በሽምግልና ጠቡን አበረዱት ከዚህም አያይዘው ኢየሩሳሌም የሚገኘውን የክርስቶስን መስቀል ለ4 ከፍለው በእጣ አድርገው በስምምነት ተካፈሉ። ከሌሎች ነዋየ ቅድሳት ጋር በየአገራቸው ወስደው በክብር አስቀመጡት። የቀኝ እጁ የተቸነከረበት የደረሰው ለአፍሪካ ሲሆን፤ ከታሪካዊ ነዋየ ቅድሳት ጋር በግብፅ የሚገኘው የእስክንድርያ ፓትርያርክ ተረክቦ ወስዶ በክብር አስቀመጠው። ይህ ግማደ መስቀል ለብዙ ዘመን በእስክንድርያ ሲኖር በዐፄ ዳዊት ዘመን ወደ ኢትዮጵያ ገብቷል። ስለዚህ ግማደ መስቀል ወደ ኢትዮጵያ መግባት ሁለት ዓይነት የተለያዩ የታሪክ ምንጮች አሉን።

① ይህ ግማደ መስቀል ለብዙ ዘመን በእስክንድርያ ሲኖር በግብፅ እስላሞች እየበዙ ኃይላቸው እየጠነከረ ሔደ። ከእስክንድርያም የሚኖሩ ክርስቲያኖች ለመስቀሉ ክብር አትስገዱ፣ የክርስትናን እምነት አጥፉ፣ ግብር ክፈሉ እያሉ እስላሞች አገዛዝ አፀኑባቸው። በግብፅ የሚኖሩ ክርስቲያኖችም ስለሚደርስባቸው ግፍ አንድ ሆነው መክረው ለኢትዮጵያ ንጉሥ ለዳግማዊ ዐፄ ዳዊት እንዲህ የሚል መልእክት ላኩበት፦ «ንጉሥ ሆይ በዚህ በግብፅ ያሉ እስላሞች ለክርስቶስ መስቀል ክብር አትስጡ፤ ክርስትናን አጥፉ ግብር ክፈሉ እያሉ መከራ እያፀኑብን ስለሆነ 10ሺ ወቄት ወርቅ እንሰጥሀለን አስታግስልን» ብለው ጠየቁት። በዚህ መሠረት ዳግማዊ ዐፄ ዳዊት ለሃይማኖቱ ቀንቶ 20ሺ ሠራዊት አስከትሎ ወደ ግብፅ ለመዝመት ሲዘጋጅ በሌላ በኩል ደግሞ የአባይን ውሀ ለመገደብ ሙከራ ያደርግ ጀመር። በዚህ ጊዜ በግብፅ ያሉ እስላሞች ፈሩ። ከዚህ የተነሳ በግብፅ ያሉ እስላሞች በግብፃውያን ክርስቲያኖች ላይ ያደርሱት የነበረውን ግፍና መከራ ወዲያው አቆሙት።

የግብፅ ክርስቲያኖችም በዚህ ተደስተው 12ሺ ወቄት ወርቅ ለዳግማዊ ዐፄ ዳዊት ላኩላቸው ንጉሡም መልሰው «እንኳን ደስ ያላችሁ የላካችሁትን ወርቅ ልኬአለሁ የእኔ ዓላማ ወርቅ ፍለጋ አይደለም የክርስቶስ ፍቅር አስገድዶኝ

በተቻለኝ መጠን ችግራችሁን አስወግጃለሁ አሁን የምለምና ችሁ በአገሬ ኢትዮጵያ ረሀብና ቸነፈር ድርቅ ስለ ወረደብኝ መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ተሰቅሎበት የነበረውን መስቀልና የቅዱሳንን አፅም ከሌሎች ነዋየ ቅድሳት ጋር ለበረከት እንድትልኩልኝ» ብለው ላኩባቸው:: በእስክንድርያ ያሉ ምእመናን ይህ መልእክት እንደደረሳቸው ከሊቃነ ጳጳሳቱና ከኤጲስ ቆጳሳቱ ጋር ውይይት በማድረግ ይህ ንጉሥ ታላቅ ክርስቲያን ነው:: ስለዚህ ልቡ ደስ እንዲሰው የፈለገውን የጌታችን ግማድ መስቀል ከቅዱሳን አፅምና ከንዋየ ቅድሳቱ ጋር አሁን በመሰሰው 12 ወቄት ወርቅ የብርና የነሀስ የወርቅ ሳጥን አዘጋጅተን እንላክለት ብለው ተስማምተው በክብር በሥነ ሥርዓት በስረገላ በማመል አስጭነው ስናር ድረስ አምጥተው በአስረከቧቸው ጊዜ እያሸበሸቡ በግንባራቸው እየሰገዱ በክብር በደስታ ተቀበሏቸው:: ይህ የሆነው መስከረም 21 ቀን ነው::[1]

② ሌላው ስለ ግማደ መስቀሉ አገባብ ታሪክ ደግሞ በዐፄ ዳዊት ዘመን በአገራችን ረሀብ፣ በሽታ፣ ቸነፈር፣ ዛር፣ ጋኔን ሰዎችን እያጠቁ ነበር:: እነዚህ የተፈጥሮ መቅሰፍቶች ለማስወገድ መምህራኑ ቤተ ክርስቲያን ለምሳሌ የደብረ ቢዘኑ አቡነ ፊሊጶስ፤ የዳጋው አቡነ ጊሩተ አምላክና፤ የዘጌው አቡነ በትረ ማርያምን፤ አስጠርቶ ምን ማድረግ እንደሚገባው ይጠይቃቸዋል:: እነሱም የክርስቶስን ግማደ መስቀል ከኢየሩሳሌም ቢያመጣ በሽታውም ረሀቡም እንደ ሚጠፋ ይነግሩታል:: ወዲያው ለእስክንድርያው፣ ለቁስጥ ንጥንያው፣ ለኢየሩሳሌሙ ፓትርያርኮች ግማደ መስቀሉን ከእነ ሥርዓቱ እንዲልኩለት በደብዳቤ ይጠይቃቸዋል:: እነሱም ለመላክ ፈቃደኛ ሆነው ተቀባይ ሰዎችን እንዲሰድ ይጽፉለታል:: ይህ ደብዳቤ የደረሰው መስከረም 10 ቀን ስለሆነ በዚሁ ቀን ሊቃውንቱንና ካህናቱን ሰብስቦ መስቀሉን የሚያመጡ 10 መነኮሳትን አስመርጧል:: እነሱም:-

[1] ትንሣኤ ቁጥር 72 ገጽ 6::

1. አባ ያፈቅረነ እግዚእ ዘጉብጉቤ፤
2. አቡነ ጊሩተ አምላክ ዘዳጋ፤
3. አባ ፊሊጶስ ዘደብረ ቢዘን፤
4. አባ በትረ ማርያም ዘዘጌ፤
5. አቡነ እንድርያስ ዘጣና፤
6. አቡነ ዮሐንስ ዘክብራን፤
7. አባ ያስያ /ሐሳይ/፤
8. አባ ታዴዎስ፤
9. አባ ዘካርያስ፤
10. አባ ቶማስ ሲሆኑ፤

እነዚህ መነኮሳት የጌታን ግማደ መስቀል ከኢየሩሳሌም ለማምጣት ከኢትዮጵያ ተነስተው ረጅሙን ጉዞአቸውን ተያያዙት:: በደህና ካሰቡበት ደርሰው ለሚመለከታቸው የዐፄ ዳዊትን ደብዳቤ አቅርበው ግማደ መስቀሉን መስከረም 10 ቀን ተረከቡ:: ከዚያም የመልስ ጉዞአቸውን ጀምረው በደህና ከአገራቸው ደረሱ:: ግማደ መስቀሉ ኢትዮጵያ የደረሰው በ1393 ዓ.ም. ነው:: የመስቀሉ መምጣት ዜና ቀደም ብሎ ከንጉሡ ዘንድ ደርሶ ነበርና ዐፄ ዳዊት ሠራዊቱን አሰልፎ ወደ ስናር ተጉዞ ግማደ መስቀሉን ተቀበለ:: ከመስቀሉ ጋር ተጨማሪ 27 ነዋየ ቅድሳት መጥተዋል:: ከእነዚህ መካከል አፅመ ቅዱሳን፣ ሉቃስ የሳላቸው ስዕሎች፣ ሐሞት የጠጣበት ሰፈነግ፤ አፅመ ገላውዴዎስ፤ ልብሱን ገፈው ያስታጠቁት ከለሜዳ፤ አፅመ ሐና፤ አፅመ በርተሎሜዎስ፤ አፅመ ጊዮርጊስ፤ አፅመ ሳዊሮስ፤ አፅመ ሕፃናት /በዘመነ ሰማዕታት የሞቱ/፤ እነዚህ የመሳሰሉት ነዋየ ቅድሳት መግባታቸውን በጣና ደሴት ዳጋ እስጢፋኖስ ገዳም ውስጥ የሚገኝ «መስቀል ዘዮም» የተባለ መጽሐፍ ይገልፃል::[2] እንግዲህ ግማደ መስቀሉ በዚህ መልክ በዐፄ ዳዊት ጊዜ ወደ አገራችን ኢትዮጵያ ገብቷል:: ዐፄ ዳዊት ስናር ላይ ሲደርሱ ተቀምጠውባት የነበረችው ባዝራ ጥላቸው አርፈዋል::

[2] ማዕዶት ቁጥር 18 ገጽ 13::

ዐፄ ዳዊት ካረፉ በኋላ የመጨረሻ ልጃቸው ዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ ሲነግሥ ወደ ስናር ሔዶ መስቀሉን ካስመጣ በኋላ በመናገሻ ከተማው ደብረ ብርሃን ላይ ቤተመቅደስ ሠርቶ ለማስቀመጥ ሲደክም በሕልሙ «መስቀሌን በመስቀልኛ ቦታ ላይ አስቀምጥ» የሚል ሕልም አየ። ንጉሡም መስቀለኛ ቦታ እየፈለገ በኢትዮጵያ አውራጃዎች ሁሉ እንዲህ አይነት ቦታ ለመፈለግ ዞረ። በመጨረሻ በወሎ ክፍለ አገር አም ባስል አውራጃ ውስጥ ግሸን ከምትባል ቦታ ደረሰ። በእርግ ጥም ይህች ቦታ ጥበበኛ ሰው እንደቀረፃት የተዋበች መስቀ ለኛ ቦታ ሆና ስለተገኘች የልቡ ስለደረሰለት በዚህች አምባ ታላቅ ቤተ መንግሥት አሠርቶ መስቀሉንና ሌሎች ነዋየ ቅድሳት በየማዕርጋቸው በክብር ቦታ መድቦ አስቀመጣቸው። ዘመኑም በ14ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ነው። የተቀመጠው በግልጥ ቦታ ሳይሆን በስውር ቦታ ነው። እግዚአብሔር አብ በሚባል ቤተክርስቲያን በአንድ ዋሻ ውስጥ በድንጋይ ተለስኗል።[3]

ከመስቀሉ ጋር የመጡትን ነዋየ ቅድሳት ለኢትዮጵያ ሕዝብና ለግሸን ካህናት በጽሑፍ መስከረም 21 ቀን በ1440 ዓ.ም. ላይ ተናገሩ። እንደገና ቤተ መቅደስ ተሰርቶ ቅዳሴ ቤቱ የተከበረው መስከረም 21 ቀን ነው። ስለዚህ በዚህች ደብር አሁን ድረስ መስከረም 21 ቀን ሕዝብ በብዛት እየተ ሰበሰበ ያከብራል። የዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ እህት እሌኒ መስቀሉ ከሚገኝበት ከእግዚአብሔር አብ ቤተ ክርስቲያን አጠገብ በእመቤታችን ስም ቤተ ክርስቲያን አሠርታለች። ጥር 21 ቀን ቅዳሴ ቤቱ ተከበረ። ዐፄ ዘርዓ ያዕቆብም ይህችን ደብር «ደብረ ከርቤ ዳግማዊ ጎልጎታ» ብለው ሰየሟት።

[3] በዓፄ ቴዎድሮስ ዘመነ መንግሥት ዋሻውን ለመክፈት ሙከራ ተደርጉ ነበር ዐፄ ቴዎድሮስ ከልብ የሚወዷቸው እና የሚያከብሯቸው ባለቤታቸው እቴጌ ተዋበች በሞቱ ጊዜ ሬሳ ቸውን እሸክመው በክረምት ወራት ወደ ጊሸን አመሩ። በስንት ጭንቅ በስፍራው ከደረሡ በኋላ የዘመን ታሪካቸው እቴጌ ተዋበች ግሸን መቀበራቸውን ገልጠ ያበቃል። ወደዚህ የመጡበት ምክንያት እቴጌ ተዋበች ግማደ መስቀሉን አስወጥተው የሚወ ዷቸውን ባለቤታቸውን ከሞት ለማስነሳት ነበር ሲከፈትም ከዚያ የሚወጣው ጋዝ የያዘ አየር ሰዎችን ገደለ። ከዚህ በኋላ የተከፈተው ዋሻ ተመልሶ እንዲዘጋ ተደረገ [እማርኛ የቤተ ክርስቲያን መዝገበ ቃላት ቁጥር 9 ገጽ 114]

ግሸን ማርያም ከላይ እንደገለፅነው በወሎ ከፍለ አገር በአምባሰል አውራጃ ውስጥ የምትገኝ ሲሆን በሐይቅና በመቅደላ፣ በዳለንታ፣ በየጁ መካከል በበሸሌ ወንዝ አዋሳኝ የምትገኝ ዙሪያዋን በገደል የተከበበች አምባ ናት። በበርዋ ከተገባ በኋላ ግቢዋ ከላይ ሜዳና መስቀለኛ ነው። ወደዚህች ደብር ለመሄድ በረሀ አቋርጦ በሽሌን በመሻገር የ3 ሰዓት መንገድ አቀበት በመውጣት አንድ ቀን ሙሉ ተጉዞ ማታ 12 ሰዓት ይገባል። ግሸን በፊት ደብረ እግዚአብሔር ትባል ነበር። ይህ ደብረ እግዚአብሔር የሚባለው ስያሜ በንጉሥ ላሊበላ እጅ ከቋጥኝ ድንጋይ ተፈልፍሎ የተሠራ ቤተ መቅደስ በእግዚአብሔር አብ ስም ስለነበር ደብረ እግዚአ ብሔር ተብሎ ይጠራል። ከዚያ ዐፄ ደናግዖን /ከ822-841/ ዓ.ም. ዘመነ መንግሥት ሐይቅ እስጠፋኖስን ሲመሰርት፣ በአጠገቡ ደብረ ነጎድጓድ የሚባል ታላቅ ደብር ነበር፣ ግሸን የሐይቅ ግዛት ስለሆነች ከደብረ እግዚአብሔር ደብረ ነጎድ ጓድ ተብላለች። ከዚያም በአፄ ዘርዓ ያዕቆብ ዘመነ መንግ ሥት የክርስቶስ ግማደ መስቀል ግሸን ገብቶ ሲቀመጥ ከደ ብረ ነጎድጓድ ደብረ ከርቤ ተብላለች። የደብሩ አስተዳዳሪ መምህር እሥራኤል ዘደብረ ከርቤ ይባል ነበር።

ክፍል ሰባት

ንጉሥ ዘርዓ ያዕቆብ ስለቤተ ክርስቲያን ያደረገው ስለተዋሕዶ

ዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ የተወለደው በ1399 ዓ.ም. ከንጉሥ ዳዊትና ከእግዚእ ክብራ ነው። በልጅነቱ በአክሱም ከነበሩ ከአንድ መነኩሴ መምዐር ሲማር ከቆየ በኋላ መምህሩ ሲያ ርፍ ወደ ደብረ አባይ ሸዋ ሽሬ ተመለሰ። ዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ ከጉርምስና እድሜው ጥቂቱን ያሳለፈው በግሸን አምባ ነበር። ከወንድሙ ከዐፄ ሕዝበናኝ ሞት በኋላ በተከታታይ በሥልጣን ላይ ወጥተው የነበሩት የዐፄ ዳዊት ሁለት ልጆች አጭር የንግሥና ዘመን ሲያበቃ የዘመዶቹ ሠራዊት አምባው ድረስ መጥተው ለሥልጣን እንዳበቁት በደብረ ጽጌ በሚገኝ «ገድለ

ዜና ማርቆስ» በተሰኘ ገድል እና እራሱ ዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ በጻፈው «መጽሐፈ ብርሃን» በተሰኘ ድርሰቱ ላይ ሰፍሮ ይገኛል። ዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ በሥልጣን ላይ የቆየው ከ1426 እስከ 1460 ዓ.ም. ድረስ ለ34 ዓመታት ነው። ዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ የታላቁ ሊቅ የአባ ጊዮርጊስ ደቀ መዝሙር ስለነበር የመምህሩን ፈለግ በመከተል በርካታ መጽሐፍትን በመድረስ የኢትዮጵያን ቤተ ክርስቲያን አገልግሏል። ዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ ሳያቋርጥ ለ12 ዓመታት በያብረ ብርሃን ሥርዓትን እየደነገገ መጽሐፍትን እየጻፈና እያጻፈ ተቀምጧል። በዚህ በደብረ ብርሃን ከደነገጋቸው ነገሮች፤ ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ናቸው፦

1. በዓላትን አስወስኗል፤ የበዓላት በየወሩ መከበር የጀመረው የዚህን ጊዜ ነው። ይህ እንዲሆን የተፈለገበት ምክንያት የዚያን ጊዜ አምልኮተ ጣኦት፣ ጥንቆላ ተስፋፍቶ ስለነበር እነዚህን ነገሮች ለማጥፋት ክርስቲያኖች እየተሰበሰቡ ትምህርት መውሰድ ነበረባቸው። አንድ እሑድንና በዓመት በዓላት ብቻ መገኘት በቂ አልነበረም። በዓሉን ብሎ የመጣውን ሰው ሰብኮ ለማስቀረት ያመቻልና። በዚህ መሠረት ቅዱሳን በዓመት አንድ ጊዜ ገድላቸው ተጽፎላቸው መታሰቢያቸው እየተከበረ ከ1ኛው መቶ ክፍለ ዘመን እስከ 16ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ደርሶ ነበር። ዘርዓ ያዕቆብ ግን በነገሠበት ዘመን መንፈሳዊ ስሜት ስለነበረው የቅዱሳንን ሕይወት፣ ታሪክ በሰፊው እየተነገረ፣ በዓላቸው እየተከበረ እንዲኖር ሕዝቡ ይህን ወደ መስማትና ወደ መከተል ያዘነብላል። የዚህን ጊዜ የጣኦት አምልኮት ከንቱ ሆኖ ይቀራል። የእግዚአብሔር ስም በየቦታው ይቀደሳል /ይጠራል/ የሚል ሃሳብ አመጣ። ይህን ሃሳብ ለመወሰን የተገደደበት ምክንያት ከዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ ቀደም ባሉት ነገሥታት አምልኮተ እግዚአብሔር ቀዝቅዞ በማየቱ የተነሳ በየቦታው ባዕድ አምልኮ ተስፋፍቶ እንደነበር ይገመታል። ዘርዓ ያዕቆብ እንደነገሠ ይህ በመቀጠሉ፦

ሀ. ባዕድ አምልኮ እንዲጠፋ አምልኮተ እግዚአብሔር እንዲስፋፋ፤

ለ. ባዕድ አምልኮ ወደሚፈፀምበት ቦታ ሰው እንዳ ይሄድ ወደ ቤተ ክርስቲያን የመሄጃ ምክንያት ለመፍጠር ሲሉ፤

ቅዱሳን በየወሩ በተለያዩ ዕለታት እንዲከበሩ፣ እንዲታሰቡ፤ በዚህን ጊዜ ዜና ገድላቸው እንዲነበብ እንዲተረጉም አደረገ። ከዚህ የተነሣ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን እያንዳንዱ ቅዱስ በየወሩ በተወሰነለት ዕለት ሲታሰብ ይገኛል። የዓመት በዓልም ተብሎ በስንክሳሩ እየተጻፈ ሁሉም በተለያየ ጊዜ ይከበራል፣ በጸሎት ይታሰባል። ዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ ይህን በመወሰኑና በማስወሰኑ እስከ አሁን ድረስ ይህም ውሳኔ በቤተ ክርስቲያናችን ተጠብቆና ተከብሮ ይገኛል። ምክንያ ቱም ሕዝበ ክርስቲያኑን በአንድ ጊዜ ለማግኘትና ለማስተማር ቤተ ክርስቲያናችን አመቺ ጊዜን ፈጥሮላታልና።[1]

በዘርዓ ያዕቆብ ዘመነ መንግሥት ይመለክ የነበረው ትልቁ «ዳሰክ» የተባለው ዛር እጅግ ኃይለኛና ብዙ ተከታይ ያላት ሴት እንደሆነች ይነገራል። ዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ ይህን ለማጥፋት የተጠናከረ እርምጃ አካሂዷል። ነገር ግን ዘመቻው በተጠናከረ መጠን የ«ዳሰክ» እምነትም ስር እየሰደደ ይሄድ ነበር። ይህ እምነት መስፋፋት የወንጌል መልዕክተኛ እጦት እንደሆነ ስለደረሰበት የደብረ ሊባኖሱን እጨጌ /በዘመኑ የነበረውን ማለት ነው/ መርሐ ክርስቶስን ከደቀ መዛሙርቱ ጋር ወደ ሙገር ሔዶ እንዲያስተምሩ ታዝዘው እዚያ ብዙ ወራት አሳልፏል። እጨጌ መርሐ ክርስቶስም መልእክቱ ተሳክቶላቸዋል። ይህን የመሳሰለው ነገር እንዲጠፋ በዐላት መሠራታቸው ወሣኝ ነበር።

2. ክርስቲያኑ ሕዝበ በአንገቱ ላይ ማተብ እንዲያስር የተወሰነውም በዚሁ በዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ ዘመን ነው። የነገሩ አመጣጥ በደላይ የሚባል የአዳል መስፍን በጦርነት ተነሰቶበት ነበር። በዚህን ጊዜ ዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ ጦርነት ከመግጠሙ በፊት እትርሡኝ እያለ በየገዳማቱና

[1] ትንሣኤ ቁጥር 140 ገጽ 7-8

አድባራቱ ይልካሉ። ይህ መልዕክት የደረሳቸው አንዱ አባ ተከስተ ብርሃን የደብረ ወርቅ ጐጃም መምህር ናቸው። እርሳቸውም ፈትል በእመቤታችን ሥዕል ላይ አኑረው ከጸለዩበት በኋላ ወታደሮችህ ይህን ክር አድር ገው ወደ ጦር ሜዳ ይለማሩ ብለው ፈትሉን ለዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ ይልኩታል። እርሱም እንደ ተባለው አድርጎ ከባለጋራው ጋር ጦርነት ገጥመው አሸንፈዋል። ትም ህርተ መዊዕ፣ ትምህርተ ኃይል ነው ሲል ክርስተያኖች ሁሉ ማተብ እንዲያደርጉ አዘዋል። ከዚያ ተያይዞ እስከ አሁን ደርሷል በማለት ዶ/ር ሥርግው ሐብለ ሥላሴ በደብረ ወርቅ ጎጃም የሚገኘውን ገድለ ተከስተ ብርሃንን ጠቅሰው ገልፀዋል።[2]

3. ለስብከተ ወንጌል መስፋፋት እንዲያመቸው ሁለት ጳጳሳትን እንዲሁም 1 ኤጲስ ቆጶስ ከግብፅ በ1438 ዓ.ም አስመጥቷል። እነዚህ ጳጳሳት አባ ሚካኤልና አባ ገብር ኤል ሲባሉ ኤጲስ ቆጶሱ ደግሞ አባ ዮሐንስ ይባላሉ። ንጉሡ እነዚህን ሁለት ጳጳሳት በሁለት መንበር አድር ገው፦ አባ ሚካኤልን ባላስታ መንበራቸውን ዘርግተው በወሎ፣ በትግራይ፣ በኤርትራ እንዲሰብክ ሲያደርግ፤ አባ ገብርኤልን ደግሞ በሸዋና በደቡብ ኢትዮጵያ እንዲሰብክ አድርጓል።

4. እያንዳንዱ ካህን ማስተማር አለበት የማያስተምር ካህን ካለ ገዳም ገብቶ ይማር ያለዚያ ግን ንብረቱ፣ ርስቱም ይወረስ፤ ክህነቱም ይነጠቅ ብሎ አውጇል።

5. ለ100 ዓመታት ሲያከራክር የነበረውን የቀዳሚት ሰንበት መከበር አለመከበር እልባት ያገኘው በዚህ ዘመን ነው። ሁለቱም ሰንበታት /ቅዳሜና እሁድ/ እንዲከበሩ ውሳኔ ላይ ተደርሷል።

[2] አማርኛ የቤተ ክርስቲያን መዝገበ ቃላት ቁጥር 2 ገጽ 223።

6. ቅዳሜና እሁድ እያንዳንዱ ምዕመን ወደ ቤተክርስቲያን ሔዶ ማስቀደስ አለበት። በአጠገቡ ቤተ ክርስቲያን ከሌለ ካህናት ወደ መንደሩ እየሔዱ እንዲያስተምሩ አዟቸዋል።

7. እያንዳንዱ ክርስቲያን የንስሀ አባት ሊኖረው ያስፈልጋል። ያለ ንስሀ አባት ፈቃድ ቅዱስ ሥጋውንና ክቡር ደሙን ሊቀበል አይችልም።

8. በእያንዳንዱ ቤተክርስቲያን ቤተ መጻሕፍት መቋቋም አለበት። ልክ እንደ ኃይቅ እስጢፋኖስ ገዳም ማለት ነው።

9. አረማዊ ምግባራት በማንኛውም ክርስቲያን ላይ እንዳ ይደረጉ፤ ድግምት፣ አስማት፣ የመሳሰሉት የምትህት ሥራዎች እንዳይስፋፉ፤

10. ክርስቲያኖች በቤታቸው ላይ፣ በልብሳቸው፣ በማረሻቸው የመስቀል ምልክት እንዲያደርጉ በተጨማሪ እያንዳንዱ ቤተክርስተያን የእመቤታችን ታቦት በድርብ እንዲኖር፤

ይህን የመሳሰሉትን ሥርዓቶች በዘመኑ አስወስኗል። ዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ ጣአታትን ለማጥፋት፣ ሥነ ጽሑፍ ለማ ስፋፋት የነበረው ፍላጐት ከፍ ያለ ሥለነበር ከክርስትና እምነት ውጭ የዛር፣ የቆሌ፣ የመናፍስት እንዲሁም የልዩ ልዩ ባዕድ አምልኮ ይዞ ይጓዝ የነበረውን ሕዝብ ለማስቀረት በሥነ ጽሑፍም በአዋጅ የፈፀመው መንፈሳዊ አገልግሎት በቀላሉ የሚገመት አይደለም። ዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ በዓላትን፣ ስርዓትን መወሰን ማስወሰን ብቻ ሳይሆን ሊቅም ነበረ። ሥነ ጽሑፍ እንዲስፋፋና በዘመኗ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን በሥነ ጽሑፍ የበላይነት እንዲኖራት አድርጓል። የቤተ ክርስቲያን አባቶችን መጻሕፍትን እንዲጽፍ የሚያበረታታ ንጉሥ ነበረ።

በዘመነ መንግሥቱ የተሰፋፋው ሥነ ጽሑፍ

ይህ የዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ ዘመን «ሦስተኛው የሥነ ጽሑፍ ዘመን» በመባል ይታወቃል። በዚህ ክፍለ ዘመን አዳዲስ ድርሰቶችና የትርጉም ስራዎች የተካሔዱበት ዘመን ነውና። ገድል መጻፍ የተጀመረው በዐፄ አምደ ጽዮን ሲሆን አብዛኛዎቹ የተተረጎሙ ሳበር። በዘመነ ዘርዓ ያዕቆብ ግን አዳዲስ ወጥ ገድሎች እናገኛለን ይህም በኢትዮጵያውያን ሊቃውንት የተጻፉ ናቸው። በወጥነት የተደረሱት ገድሎች የመጀመሪያዎቹ በሃይማኖት በስደት ምክንያት የመጡት የዘጠኙ ቅዱሳን ነው። ከእነዚህ በኋላ የተጻፉት የአብርሃ ወአፅብሐ እንደገና የቅዱስ የሬድ ገድል ከእነዚህ በኋላ ተጽፏል። ከዘጠኙ ቅዱሳን መካከል ለመጀመሪያ ጊዜ ገድላቸው የተጻፈላቸው አባ አረጋዊ፣ አባ ገሪማና አባ ጸንጠልዮን ናቸው።

ከዚህም ሌላ የደብረ ሊባኖሱ አበምኔት የነበሩት የአቡነ ፊሊጶስ ገድልም የተጻፈው በዘርዓ ያዕቆብ ዘመን ነው። አባ ፊሊጶስ የነበሩት በዐፄ አምደ ጽዮን ዘመን ነው። እንደ አባ ፊሊጶስ ሁሉ የአንዳንድ ቅዱሳን ገድሎችም ተጽፈዋል የአባ ብጸሎተ ሚካኤልና የአባ አኖሪዎስ ዜና ገድላቸው ተጽፈዋል። ገድለ ተክለ ሃይማኖትም የተጻፈው በዚሁ ዘመን ነው። የጻፉት በደብረ ሊባኖስ የነበሩ መነኮሳት ናቸው። በዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ ዘመን ግዕዝ ለታሪክ መጻፊያ ነት ውሏል። በዚህ ዘመን ከተጻፉ አንዱ የንጉሥ ላሊበላ ታሪክ ነው ከንጉሥ ላሊበላ ሌላ ነአኩቶ ለአብ፣ ይምርሐነ ክርስቶስ የቅዱስ ላሊበላ ሚስት መስቀል ክብራ ታሪኮች በተጨማሪ የዐፄ ናዓድ ታሪክ የተጻፈበት ዘመን ነው።

እስከ አሁን ያየነው በአገር ውስጥ ሊቃውንት የተጻፉ ድርሰቶችን ነው፤ በዚሁ በዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ ዘመን ብዙ መጻሕፍትም ተተርጉመዋል። ከእነዚህም ውስጥ የእመቤታችንን ተአምር የሚገልፀው «ተአምረ ማርያም» ንጉሡ ከግብፅና ከኢየሩሳሌም አስመጥቶ ከአረቢኛ ቋንቋ ወደ ግዕዝ አስተርጉሞታል፤ ጊዮርጊስ ወልደ አሚድ መጽሐፍም ተጣርቶ

የተጻፈውም በዚሁ ዘመን ነው። በዚህ ወርቃማ ዘመን ከአረቢኛ ቋንቋ ከተተረጎሙት መጻሕፍት አንዱና ዋነኛው «ስንክሳር» ነው። እንደ አለቃ ኪዳነ ወልድ ክፍሌ አገላለፅ በአረቢኛ ስንክሳር በግሪክ /ዕርዕ/ ሲናክሳሪያ ይባላል የመጽሐፍ ስም ነው። ከዓመት እስከ ዓመት የሚነበብ የቅዱሳን ዜና ከገድላቸው ባጭር በአጭር ቃል የተሰበሰበ እሉድ ምእላድ እስትጉቡእ /ስብስብ/ ነው [መጽሐፈ ሰዋሰው ወግስ ወመዝገበ ቃላት ሐዲስ ገፅ 876]

ይህ መጻሐፍ ይዘቱ የልዩ ልዩ ቅዱሳንን ተጋድሎ የሚያትት ነው። ከዜና እረፍታቸው ጀምሮ በግጥም መልክ የተጻፈ አለው «አርኬ» ይባላል። አርኬን የደረሰው አርከ ሥሉስ የተባለ የጎጃም ሊቅ ነው ስንክሳርን የተለየ የሚያደርገው በዓመቱ ቀኖች ልክ አንድ አንድ ምዕራፍ አለው። አንድ ምዕራፍ በተሰጠው በአንዱ ቀን ውስጥ ለየቅዱሳኑ፣ ለየመላእክቱ የሚነበብ አለው። ይህ መጽሐፍ ወደ ግዕዝ ከተተረጎመ በኋላ በአገር ውስጥ በየጊዜው የተነሱ የጻድቃን ታሪክ እየተጨመረበት በበለጠ ተቀነባብሮና ተጨምሮ ተዘጋጅቷል። ስንክሳር ትውልዱ የቅዱሳንን በረከት እንዲሳተፍና ድንቅ መንፈሳዊ ሕይወታቸውን እንዲያውቅ ከግዕዝ ወደ አማርኛ መተርጎሙ የሚያስደስት በጎ ጅምር ነው። ሌሎች ቅዱሳት መጻሕፍትን በዚህ መልክ ወደ አማርኛ ቢመለሱ የሃይማኖት ማዕኛ ይሆናሉ የሚል የአዘጋጁ በጎ ሀሳብ ነው።

ንጉሥ ዘርዓ ያዕቆብ የቤተክርስቲያን አባቶች ጳጳሳትና ካህናት ሊያስቡትና ሊሰሩት የሚገባቸውን የቤተክርስቲያን ደንብና ሥርዓት እንዲሁም የቅዱስ ቁርባንን፣ የጸምን፣ የበዓላትን አከባበር ሌሎችም ቤተ ክርስቲያንን የሚመለከቱ ሕጐችና ደንቦችን ከምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት ሊቃነ ጳጳሳት እየተዘጋጀ የሚወጣውን ሕግ በሲኖዶስ ያገኘውን ሁሉ ለኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን በትክክል ለማስፈፀም እንዲቻል እያባዛ ለካህናቱ በነፍስ ወከፍ እንዲዳረስ አድርጓል። እራሱ በደረሷቸው ድርሰቶች ውስጥ አትኩሮ በመመልከት የሚቃ

ወማቸው አምልኮ ጣኦትን ነው።[3] ዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ የደረሳ ቸው መጻሐፍትም የሚከተሉት ናቸው፦

- 🕮 ጠማረ ትስብዕት፤
- 🕮 መጽሐፈ ተአቅቦ፤
- 🕮 መጽሐፈ ብርሃን፤
- 🕮 መልክአ ማርያም፤
- 🕮 መጽሐፈ ምዕላድ፤
- 🕮 መንገደ ሰማይ፤
- 🕮 መጽሐፈ ክህደተ ሰይጣን፤
- 🕮 መልክአ ጉባኤ፤
- 🕮 መጽሐፈ ባሕርይ፤
- 🕮 እግዚአብሔር ነግሠ ናቸው።

በዚህ ዘመን ሥነ ጽሑፍ የተስፋፋበት ምክንያት ከዚህ በታች በተገለፁት ነገሮች አይዘልም። ይህም፦

- ❖ ዘመኑ ሰላምና መረጋጋት የሰፈነበት ዘመን ስለነበር፤
- ❖ ንጉሥ ዘርዓ ያዕቆብ ለኦርቶዶክሳዊት እምነቱ ካለው ቅናት የተነሳ፤
- ❖ ስልጥነው የነበሩትን ባዕድ አምልኮት በሥነ ጽሑፍ ትምህ ርት ለመቋቋም፤
- ❖ በዘመኑ ለሚነሱ ጥያቄዎች መልስ ለመስጠት የአባቶች ድርሰት እስፈላጊ መሆኑን ስለታመነበት እነዚህን በመሳ ሰሉት ምክንያቶች ለሥነ ጽሑፍ መስፋፋት አስተዋፅኦ አድርገዋል።

ከእነዚህ የዘርዓ ያዕቆብ ድርሰቶች መካከል «መንገደ ሰማይ» የተባለው መጽሐፍ በፓሪስ የታተመ ሲሆን፤[4] «መልክአ ጉባኤ» ደግሞ በሮም መታተሙን አክሊለ ብርሃን ወልደ ቂርቆስ ገልፀዋል።[5] የራሱም ታሪክ በፓሪስ ታትሟል።[6] ከእነዚህ ከላይ ከተዘረዘሩት መጻሕፍት በተጨማሪ «መልክአ ጊዮርጊስን» የደረሰው እርሱ መሆኑ ይነገራል።[7] በዚህ ታላቅ ንጉሥ ዘመን ያልተጻፈ መጽሐፍ፣ ያልተተረ ጐመ የአባቶች ድርሰት የለም። እንዲያው በአጠቃላይ በዚህ በመካከለኛው ዘመን ታሪክ ወንጌል በኢትዮጵያ የበራበት ዘመን ነው ማለት ይቻላል። የአፄ ዘርዓ ያዕቆብ እረፍታቸው ጳጉሜ 3 ቀን ሲሆን አዕማቸው ያረፈው በዳጋ እስጢፋኖስ ገዳም መሆኑን ተመልክተናል።

[3] ትንሣኤ ቁጥር 28 ገጽ 21-22፤
[4] መርሐ ልቡና ገጽ 85፤
[5] ዝኒ ከማሁ ገጽ 86፤
[6] ዝኒ ዘማሁ ገጽ 91፤
[7] አማርኛ የቤተክርስቲያን መዝገበ ቃላት ቁጥር 10 ገጽ 74፤

ክፍል ስምንት

በመካከለኛው ዘመን
[912-15ኛው መቶ ክፍለ ዘመን]

የተነሡ ቅዱሳን አባቶች

ቅዱሳንን ማክበር ቅድስናቸውንም መቀበል ለቤተክ ርስቲያን ጥንታዊ ሥርዓት ነው። የቤተክርስቲያን አባቶች ቅዱሳን የሆኑ ክርስቶስ የመረጣቸው ቃሉን የስተላልፉ ዘንድ ብቻ ሳይሆን፤ የቤተክርስቲያን ጠበቆች ይሆኑ አንድ ጭምር ነው። ስለዚህ ቅድስናቸውን አርጋግጠን አባትነታች ውን ተመልክተን ቃላቸውን እንደንሰማ፤ እርምጃቸውን /አካ ሔዳቸውን/ እንድንከተል ነው ቅዱስ ጳውሎስ በዕብራውያን መልዕክቱ 13፥7 ላይ «የእግዚአብሔርን ቃል የነገሯችሁን ዋኖቻችሁን አስቡ የኑሮአቸውን ፍሬ የተመለከታችሁ በእ ምነት ምስሉአቸው» የሚለን ይህኑን ነው።

መሟላት ያለባቸው መመዘኛዎች

1. ለቅዱስነት ሥያሜ የሚቀርበው ሰው በሕይወት የሌለ መሆን አለበት፤
2. በሕይወት ዘመኑ ቤተ ክርስቲያንን በማገልገል፤ በሙያው በመምራት፤ በማስተዳደር የክርስትናን ውለታ የከፈለ፤
3. ለቤተክርስቲያን የልማት ተቋማትን የመሠረት፤ ረዳት የሌላቸውን የሙታን ልጆች ትምህርት ቤት፤ ሚሪ የሌላቸውን አረጋውያን መረጃ ተቋም ያደራጀ፤ አብያተ ክርስቲያናትን ያነፀ፤
4. ስለአውነተኛ አርቶዶክሳዊት እምነት እራሱን መስ ዋዕት አድርጐ ያቀረበ፤

5. የኦርቶዶክስዊት እምነቱን ከመናፍቃን ትምህርት የተከላከለ የጠበቀ መሠረታዊውን እምነት «በሩቅ ላሉ በጽሑፍ በቅርብ ላሉ በአፍ» የተናገረ ያስተማረ፤

6. በምግባሩ በትሩፋት፤ በጸም በጸሎቱ ስለ ሰው ልጆች ይህንነት፤ ስለ ሠላም፤ በገዳም በዋሻ፣ በበረሀ ድምፀ አራዊትን ግርማ ሌሊትን ርህብና ጥምን ታግሶ፤ ጤዛ ልሶ ድንጋይ ተንተርሶ ሲጸልይ የኖረ፤

7. በጸም በጸሎቱ ድውይ ሲፈውስ ኃይለ አጋንንትን ከሰዎች ቁራኝነት ሲያላቅቅ፤ በልብሱ[1] በመስቀሉ ገቢረ ተአምራት ወመንክራት ሲያደርግ የኖረ፤

እነዚህን የመሳሰሉትን እንደፈፀመ ለሚረጋገጥለት ሰው ቅድስት ቤተ ክርስቲያን በቅዱስ ሲኖዶስ አማካኝነት «ቅዱስ» ተብሎ እንዲጠራ ታፀድቅለታለች::[2] እነዚህ ቅዱሳን አለማቀፍ የሆኑ፤ በወገን በሀገር የማይወሠኑ ሲሆን በቤተሰብ የሚኖረው ሁሉ ወደ ቅድስና ሕይወት የሚመራ ሆኗል ከላይ በዘረዘርናቸው መንገዶች የኖሩ ኖረውም ያለፉ ቤተ ክርስቲያን የቅድስና መአርግ ሰጥታቸዋለች::

ቤተ ክርስቲያን ለቅዱሳን የምትሰጠው ክበሬታ

1. ስሙ ከቅዱሳን ስም ተርታ ይመዘገባል ሥንክሳር ይጻፍለታል፤

2. አምላክ እገሌ ተብሎ በጸሎት ጊዜ ስሙ ይነሳል እንዲህ በመባል «ጸሎቱ ወበረከቱ የህሎ ምስሌነ»፤[3]

[1] «እግዚአብሔር በቅዱስ ጳውሎስ እጅ የሚያስደንቅ ሥራ ያደርግ ነበር:: ስለዚህም ከአካሉ ጨርቅ ወይም ልብስ ወደ ድውዮች ይወስድ ነበር:: ደዌአቸውም ይለቃቸው ነበር ክፉዎች መናፍስትም ይወጡ ነበር» የሐ ሥራ 19፡11-12 ይላል ቅዱስ መጽሐፍ፤

[2] ፍንጭ ፍተሻ ገጽ 27፤

[3] በሕዝበ ክርስቲያን ላይ ይደር ይባላል እንጂ /አዕርፍ ነፍስ/ ወይም ነፍሱን ይማር ተብሎ አይጸለይም፤

3. ለመታሰቢያው የዓመት ክብር በዓል ቀን ይወሰንለታል በስሙ ቤተክርስቲያን ይታነፅለታል ዕላት ይቀረጽለታል፤ ገድል ይጻፍለታል፤

4. ለማንነቱ መገለጫ ሥዕል እንደሌሎች ቅዱሳን ሁሉ በራሱ ዙሪያ ብርሃን የከበበው ሆኖ ይሳልለታል::

5. አፅሙ በከበረ ሳጥን ታሽጉ በክብር ይቀመጣል፤ ይህ ብቻ ሳይሆን ከቅዱሱ አካል ጋር ንክኪ ያላቸው ነገሮች እንደልብስ፣ መቋሚያ፣ የእጅ መስቀል... የተለየ የቅድስና ክብር ይሠጣቸዋል::[4]

ይህን ሁሉ በቅዱስ ሲኖዶስ አማካኝነት ውሳኔ አግኝቶ የሚከናወን ነው:: ከዚህ በኋላ ነው ይሁንታን የሚያገኘው:: በእርግጥ ባህሉ ሰፊና የበለፀገ ነው ይላሉ ይህን የቅዱስ ሲኖዶስ ኃላፊነትና ሥልጣን የገለፁ ሊቃውንት[5] የአንዲት ነፃ ቤተክርስቲያን አንዱ መገለጫ /የሉአላዊነተ ምልክት/ እነዚህንና ተዛማጅነት ያላውቸውን ውሳኔ መወሠን መቻል ነው::

ከዚህ በተጨማሪ አነዚህ ቅዱሳን ለዚህ ማዕርግ የበቁ ቸውን ሦስት ነገሮችን ገንዘብ አድርገው ሲሆን እነዚህም:- ፈቃደኝነትን፤ ተአማኒነትን፤ ታዛዥነትን በመያዛቸው ነው:: «ቀድመው የኖሩ አባቶቻችን የሚሆኑ ቅዱሳንን በሃይማኖታ ቸውና በሥራቸው ልንመሥላቸውና ልንከተላቸው ይገባናል:: እነሱን መከተላችን መምሰላችን ለእነሱ የተሰጣቸው ጸጋና ክብር አይተን መርምረን ነው ስትል ቤተ ክርስቲያን ወስናለች::[6]

ከላይ ለመግለፅ የሞከርነው የቅድስና ክብር እንዴት አንደሆነ ለሠጠነው ርዕስ መግቢያ ይሆናል በማለት የሠፈረ ነው:: በዚህ መሠረት በሰጠነው ርዕስ ላይ ቅድስት አገር ኢትዮጵያ ብዙ ቅዱሳን የተሰተናገዱባትና ያረፉባትም ናት

[4] ፍንጭ ፍተሻ ገጽ 28፤ ትንሣኤ ቁጥር 139

[5] ዝኒ ከማሁ::

[6] አራተኛ ከፍል የቤተክርስቲያን ጸሎት::

በዚህ ወርቃማ ዘመን /ከ912-1500 ዓ.ም የተነሡ አባቶቻችን ስማቸውና ክብረ በዓላቸውን አንመለከታለን:: የክብረ በዓላቸው ቀን ሥንክሳር ያልተሠራላቸው ደግሞ እንዲሁ የተነሱበትን ዘመን ብቻ ለማስቀመጥ ተሞክሯል::

የቅዱሳኑ ስም	የክብረ በዓላቸው ቀን
አባ ኢየሱስ ሞዓ	ህዳር 26
አቡነ ተክለሃይማኖት	ታህሳስ 24፣ ግንቦት 12፣ ነሐሴ 24
አባ ሳሙኤል ዘወገግ	ጥቅምት 29
አባ ሳሙኤል ዘዋልድባ	ታህሳስ 12 መስከረም 6
አቡነ ገብረ መንፈስ ቅዱስ	ጥቅምት 5፣ መጋቢት 5፣ ሐምሌ 5
አቡነ በትረ ማርያም	ጥር 27
አባ ኤዎስጣጤያስ ከፋሌ ባሕር	መስከረም 18
አባ ተክለ አልፋ ዘዲማ	ታህሳስ 8
አቡነ ሐራ ድንግል	ጥር 11
አባ ቀውስጦስ	ግንቦት 1፣ ጥር 21
አባ ጽጌ ድንግል	ጥቅምት 27
አባ መለከ ፄዴቅ	ህዳር 4
አቡነ ህብተ ማርያም	ህዳር 26
አቡነ ፊሊጶስ ዘ.ሊባኖስ	ሐምሌ 28
አባ በግዑ	ታህሳስ 27
አቡነ ዳንኤል ዘወቄን	ታህሳስ 7
አቡነ ድምያኖስ	ሰኔ 18
አቡነ ፈቅጦር	ሚያዝያ 27
አቡነ ገብረ መስቀል ዘ.ግታማሳ	የካቲት 6
አቡነ ገብረ ናዝራዊ	ጥር 29
አቡነ ህፃን ሙአ	ጥቅምት 25
አቡነ ኢያሱ	ህዳር 7
አቡነ ተከስተ ብርሃን	መጋበት 10
አቡነ ዮስጢኖስ	ነሐሴ 18
አቡነ ዘካርያስ ዘገሊላ	ጥቅምት 13
አቡነ ዘርዓ ብሩክ	ሚያዝያ 24
አቡነ ዘካርያስ ዘዐርበር	ታህሳስ 9
አቡነ ዘኢየሱስ	ሐምሌ 16
አቡነ ዮሐንስ ዘክብራን	
አቡነ መድኃኒነ እግዚእ	ህዳር 3
አቡነ ሠይፈ ሚካኤል	
አቡነ መርሐ ክርስቶስ	ጥር 24

አቡነ መልከጼዲቅ ዘዳግና	ግንቦት 4
አቡነ አብሳዲ	መስከረም 5
አባ ጊዮርጊስ ዘጋስጫ	ሐምሌ 7
አቡነ አቢየ እግዚእ	ግንቦት 19
አባ ፊሊጶስ ዘደብረ ቢዘን	ነሐሴ 5
ፃድቁ አቡነ ዮሴፍ ዘላስታ	ግንቦት 19
አቡነ ዜና ማርቆስ	ታህሳስ 3
አቡነ በፀሎተ ሚካኤል	ሐምሌ 21
አባ ሊባኖስ	ጥር 3
አቡነ እስትንፋስ ክርስቶስ	ሚያዝያ 9
አቡ ያፈቅረነ እግዚእ	ጥር 19
አባ ዳንኤል	ህዳር 16
አቡነ ዮሐኒ ዘደብረ አሳ	ህዳር 5
አቡነ መብአ ጽዮን	ጥቅምት 27
አቡነ ኀሩተ አምላክ ዘዳጋ አስጢፋኖስ	የካቲት 14
አቡነ በርተሎሚያስ	ጥቅምት 4
አቡነ ያዕቆብ ግብፃዊ	መስከረም 18
አቡነ ተክለ ሐዋርያት	ህዳር 27
አቡነ መልከፄዴቅ ዘመርሐቤቴ	ግንቦት 4
አቡነ እነሆረት ዘደብረ ለሞ	በ15ኛው ክ.ዘ
አቡነ ብሩክ አምላክ	በ15ኛው ክ.ዘ
አቡነ ኤልያስ	በ15ኛው ክ.ዘ
አቡነ አድንድርየስ ዘስራኢ	በ15ኛው ክ.ዘ
አቡነ ፍሬ ሚካኤል	በ15ኛው ክ.ዘ
አቡነ ገብረ ማርያም	በ15ኛው ክ.ዘ
አቡነ ማትያስ ሻሞ	በ15ኛው ክ.ዘ
አቡነ መዝሙረ ድንግል	በ15ኛው ክ.ዘ
አቡነ ተክለ ጽዮን	በ15ኛው ክ.ዘ
አቡነ ተወልደ መድህን	በ15ኛው ክ.ዘ
አቡነ ዮሐንስ ዘቢዘን	በ15ኛው ክ.ዘ
አቡነ ዮናስ	በ15ኛው ክ.ዘ
አቡነ ዮሐንስ ዘይፋት	በ15ኛው ክ.ዘ
አቡነ ዮስጦስ	በ15ኛው ክ.ዘ
አቡነ ዘርዓ አብርሃም	በ15ኛው ክ.ዘ
አቡነ ገ/ክርስቶስ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ገብረ መራዊ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ገብረ ኢየሱስ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ግርማነ እግዚእ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ሕንፃ ሃይማኖት	በ14ኛው ክ.ዘ

አቡነ መርሐ ኢየሱስ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ መርቆሬዎስ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ መዝርአተ ክርስቶስ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ኖላዊነ ሔር	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ስምረ ክርስቶስ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ሳሙኤል ዘሃሌሉያ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ አኖሬዎስ ዘሞረት	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ሳሙኤል ዘቆየኝ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ኢዮስያስ ዘወጁ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ሲኖዳ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ አኖሬዎስ ዘወረብ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ታዴዎስ ዘባርተበ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ማትያስ ዘፈጠጋር	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ታዴዎስ ዘፀላልሽ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ተክለሃዋርያት	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ሳሙኤል ዘቆየኝ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ተሳቄ ክርስቶስ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ቀወስጦስ ዘመሀግል	በ14ኛው ክ.ዘ
አቱነ ቶማስ ዘቆሬሳ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ዮሴፍ ዘአናርያ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ያሳይ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ዮሐንስ ዘጉርናቄ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ይርድአነ ክርስቶስ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ዳንኤል ዘፀአዳ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ዮሐንስ ዘበንከል	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ገ/ክርስቶስ ዘቢታንያ	በ19ኛው ክ.ዘ
አቡነ ዮሐንስ ከማዘአግድ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ዘካርያስ ዘጊፋ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ዘዮሐንስ	በ14ኛው ክ.ዘ
አቡነ ሰርዐ ጼጥሮስ	በ15ኛው ክ.ዘ
አቡነ በናድልዮስ	በ15ኛው ክ.ዘ
አፄ ቴዎድሮስ ወልደ ዳዊት	ሰኔ 29 ቀን
ቅድስት ሠብለ ወንጌል	ህዳር 25
ቅድስት መስቀል ክብራ	ሐምሌ 28
ቅድስት ክርስቶስ ሠምራ	ግንቦት 12

ከእነዚህ ቅዱሳን መካከል አንዳንዶች ምናኔ ከሐዋርያነት፣ ከሰማዕትነት እንዲሁም ከማኅበራዊ አገልግሎት ጋር በማጣመር፣ ሌሎች ደግሞ በገዳማዊ ኑሮ ብቻ ራሳቸውን ከዓለም ፈዕሞ በማግለል በፈፀሙት ገድልና ትሩፋት የቃል

ኪዳን ቅዱሳን ለመሆን የበቁ ቅዱሳን ናቸው:: በመሆኑም አብዛኛዎች በስማቸው ቤተ ክርስቲያን የታነፀላቸውና ገድል የተጻፈላቸው ሲሆን፤ የቀሩት ደግሞ ስማቸውና ገድላቸው በስንክሳር ብቻ የሚዘከሩ ቅዱሳን ናቸው:: በዚህ ወርቃማ ዘመን የተነሱ ቅዱሳንን በዚህ መልክ ከተመለከትን አሁን ደግሞ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የቅድስና ማዕርግ ከሰጠቻቸው እና በዚህ ወርቃማ ዘመን ከነገሡ ነገሥታት 4ቱ የሚከተሉት ናቸው::

የነገሥታቱ ስም	የነገሡበት ዘመን	የክብረ በዓላቸው ቀን
ቅዱስ ይምርሐነ ክርስቶስ	ከ10-77 1117ዓ.ም. ለ40 ዓመታት	ጥቅምት 19 እረፍቱ፣ መስከረም 13 ቤተ ክርስቲያን ጀምሮ ሰኔ 20 የጨረሰበት
ቅዱስ ሐርቤይ /ገብረ ማርያም/	ከ1117-1157 ዓ.ም. ለ40 ዓመታት	የካቲት 16 እረፍቱ
ቅዱስ ላሊበላ	ከ1157 1197 ዓ.ም. ለ40 ዓመታት	ታህሳስ 29 ልደቱ፤ ሰኔ 12 እረፍቱ፤ ቃል ኪዳን የተቀበለበት በየዓመቱ የደብረ ዘይት ዕለት ይከበራል።
ቅዳስ ነአኩቶ ለአብ	ከ1197 1237 ዓ.ም. ለ40 ዓመታት	ህዳር 21 ልደቱ ህዳር 2 የተሠወረበት ቀን

በኢትዮጵያ አርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን መን በረ ፓትርያርክ ጠቅላይ ጽ/ቤት በታተመው «የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ትናንትና ዛሬ» በተሰኘው መጽሐፍ ላይ በኢ ትዮጵያ የሚከበሩ ቅዱሳን ስም ዝርዝር ተገልጿል ገለፃው የተነሡበትን /የነበሩበትን/ ዘመን ብቻ አስቀምጧል። የዚህ መጻሐፍ አዘጋጅ ከላይ ከተጠቀሰው መጽሐፍ ያገኛቸውን እና በመካከለኛው ዘመን የቆነሱትን ቅዱሳን ስማቸውን ከሌላ በመሰብሰብ የተነሡበትን ዓ.ም ገልጸ ከማስፈር የክብረ በዓላ ቸውን ቀን የተወሰኑትን ለማስቀመጥ ተሞክሯል። አንባብያን የሁሉም ክብረ በዓል ለማግኘት ብዙ ጥሬአለሁ ሆኖም የተወ ሰኑትን ለማግኘት ቢቻለም የተቀሩትን የነበሩበትን ዘመን ብቻ አስቀምጨዋለሁ።

ማሳሰቢያ፤ ወደፊት የአነዚህንና በዚሁ መጽሐፍ በአፄ አምደ ጽዮን ዘመነ መንግሥት ላይ የተመለከትናቸውን አባቶች ሐዋርያዊ ተልዕኮአቸውን፤ የመሠረቷቸውን ገዳማት፤ ያደረጉትን አስተዋጽኦ፤ በሌ ሎች የቤተ ክርስቲያን ታሪክ ተመራማሪዎች ሊቃውንት ይጻፋል ብዬ ተስፋ አድርጋለሁ።

ምዕራፍ ስድስት

ስድስተኛው ወርቃማ ዘመን
[ከ1624 - 1698 ዓ.ም.]

በዚህ ወርቃማ የታሪክ ዘመን የምናተኩርባቸው ነገ ሮች ሁለት ሲሆኑ፤ ይህም የዐፄ ፋሲልና የዐፄ ኢያሱ አድያም ሰገድ ዘመን ነው። ዐፄ ፋሲል በሚሲዮናውያን ላይ ጠንካራ እርምጃ ወስደዋል። ይህም ከኢትዮጵያ እንዲወጡ አድርጓቸዋል። ከዚህ በተጨማሪ የጎንደርን ከተማ በመቆርቆ ርና አዲሷን ሳይሆን የጥንቷን የአክሱም ጽዮንን ቤተ ክርስ ቲያን አንፀዋል። በርከት ያሉ አብያተ ክርስቲያናትን በጎን ደር ከተማ ላይ ተክለዋል፣ ኢያሱ አድያም ሰገድ በዘመኑ ለሥነ ጽሑፍ ትልቅ ትኩረት በመስጠት በርካታ መጻሕፍትን እያጻፈ ለእየአብያተ ክርስቲያናቱ በነፍስ ወከፍ አድሏል፤ ይህም ዘመን «አራተኛው የሥነ ጽሑፍ ዘመን» በመባል ይታወቃል። እነዚህና ሌሎችን በዚህ ወርቃማ ዘመን የምንመለከታቸው ይሆናሉ።

የዐፄ ፋሲል ዘመን
[1624-1659 ዓ.ም]

ዐፄ ፋሲል የጥንቶች ነገሥታት ሥርዓት ንግሥናን በሚፈፅሙበት በአክሱም ጽዮን ቤተ ክርስቲያን ዘውድ ደፍ ተው ነገሡ። በክብረ ነገሡ ላይ እንደተገለፀው ዐፄ ፋሲል እግዚአብሔር በአባቶቻቸው ዙፋን ላይ ሲያበቃቸው በመጀ መሪያ «እግዚአብሔር ስሙ የሚጠራበትን ክብሩ የሚነገርበ ትን ቤት ልሥራ፤ እርሱ ደግሞ የእኔን ቤት ይሥራ» በማለት ከጉንደር ቤተ መንግስት በፊት የአክሱም ጽዮንን ቤተ ክር ስቲያን ሠሩ።[1] የአክሱም ጽዮን ቤተ ክርስቲያን ከግራኝ መሐ መድ ወረራ በኋላ ለመጀመሪያ ጊዜ የተሰራችው በዚህ ዘመን ነው። ዐፄ ፋሲል በ1627 ዓ.ም የጎንደርን ከተማ ቆረቆሩ።

[1] የቤተ ክርስቲያን አስተዋጽኦ ለኢትዮጵያ ሥልጣኔ ገጽ 64።

በጣም አስደናቂ የሆነውን ባለ ሦስት ድርብ ፎቅ በስማቸው የሚጠራውን ቤተ መንግስት አነፁ::

አብያተ መንግሥቱ በከተማዋ መሐል በሚገኘው ከፍ ተኛ ስፍራ ላይ የዐፄ ፋሲል ግቢ ተብሎ በሚታወቀው ሰፊ ቅጥር ውስጥ ይገኛሉ:: የግቢው ስፋት 70ሺ ካሬ ሜትር ይሆናል:: ከ17ኛው-18ኛው መቶ ክፍለ ዘመን የኢትዮጵያ ነገሥታት መካከል የስድስቱን አብያተ መንግሥታትና ሌሎ ች በርካታ የህንፃ ፍሮስራሾችን ይዞ ይገኛል:: እነዚህም ነገሥታት:-

የነገሥታቱ ስም	የነገሡበት ዘመን
ዐፄ ፋሲል	ከ1624-1659 ዓ.ም
ዐፄ አፅላፍ ሰገድ ዮሐንስ	ከ1660-1674 ዓ.ም
ዐፄ አድያም ሰገድ ኢያሱ	ከ1674-1698 ዓ.ም
ዐፄ ዳዊት ሳልሳዊ	ከ1708-1713 ዓ.ም
ዐፄ በካፋ	ከ1713-1723 ዓ.ም
ዐፄ ብርሃን ሰገድ	ከ1723-1747 ዓ.ም ናቸው::

የጎንደር ከተማ በ1626 ዓ.ም አንስቶ እስከ 1845 ዓ.ም ድረስ ማለት አፄ ቴዎድሮስ ሁለተኛ እስከነገሡበት የኢትዮጵያ ዋና ከተማ ነበረች::[2] ይህም ከሁለት መቶ ዓመ ታት በላይ የሀገሪቱ መዲናና በተከታታይ ለአሥራ አራት ነገሥታት መቀመጫ ነበረች:: በተራራ መቀነት ሥር ከ5560 ከባሕር ወለል በላይ በአማካይ 2200 ሜትር ከፍታ ላይ የምትገኘው ጐንደር የአየር ንብረቷ ወይናደጋ እንዲሁም ዓመታዊ የዝናብ መጠኗ 1172 ሚ.ሜ ሲሆን ከአዲስ አበባ 748 ኪ.ሜ፣ ከባሕር ዳር 182 ኪ.ሜ ርቀት ላይ ትገኛለች:: በጎንደር 44 አብያተ ክርስ ቲያናት በተለያዩ ጊዜያቶችና ምክንያቶች ተተክለው ነበር:: ተካዮቹ 4 ዓይነት ናቸው::

1. ነገሥታት፤
2. መኳንንት፤
3. ባላባት፤
4. አገሬው፤

[2] በ1678 ዓ.ም የጎንደርን ከተማ የጐበኘ የእርመን ጳጳስ በዚያን ዘመን 60 ሺህ ሕዝብ ነበረባት ካለ በኋላ፣ ከቱርክ ከተሞች /በተለይ ከኢስታንቡል/ አጥፍ እንደምትሆን ተናግሯል ሲል መምህር በለጠ መርዕድ ለሁለተኛ ዲግሪ ማሟያ ባዘጋጁት «የቀዳማይ ኢያሱ አንደኛ ታሪክ» ገጽ 61 ላይ ገልጸዋል::

ታቦቱ	ተካይ	ሁኔታ
ፊት አቦ	ዐፄ ፋሲል	ጣልያኖች ምሽግ አድርገውት ስለነበር ታቦቱ ከደብረ ምጥማቅ ተመድቧል
ፊት ሚካኤል	ዐፄ ፋሲል	የ6ቱ አብያተ ክርስቲያናት የእቃ ቤት ለለነበረች ይህን ስም ይዛለች
ግምጃ ቤት ማርያም	ዐፄ ፋሲል	በትልቁ ቤተመንግሥት /ፋሲል ግንብ/ ማለፊያ ወይም መውጫ ስለነበር አልፍኝ ተብሏል:: አልፍኝ ተያያዥ ቤት ማለት ነው /መውጫና መግቢያ/
አልፍኝ ጊዮርጊስ	ዐፄ ፋሲል	መጀመሪያ ዐፄ ፋሲል ሠሩት የሚባል ነው የፋቱ ጉባኤያት መምህራን ከዚያን ጊዜ-አሁን አሉበት
ጎንደር መድኃኔዓለም	ዐፄ ፋሲል	ከግብፅ የሚመጡት ጳጳሳት ከጉንደር ዘመነ መንግሥት ጀምሮ የሚቀመጡበት ቦታ ነው
አቡን ቤት ገብርኤል	ዐፄ ፋሲል	በቤተ መንግሥት በአንደኛው ጓንቁላል ግንብ ውስጥ የነበረ የንጉሥ ሰዕል ቤት ነበር በኋላ ቀርቷል
ኩራተ ርዕሱ	ዐፄ ፋሲል	ቁጥሩ ከ44ቱ አብያተ ክርስቲያናት ቢሆንም ቦታው ሩቅ ነው::
ጠዳ እግዚአብሔር አብ	ዐፄ ዮሐንስ /ጻድቁ/	
አባ እንጦንስ	ዐፄ ዮሐንስ /ጻድቁ/	
ደብረ ብርሃን ሥላሴ	ዐፄ አድያም ሰገድ ኢያሱ	ደብረ ብርሃንን ከመሥራታቸው በፊት የሚጸልዩበት ደብር ነበር::
አደባባይ ተ/ሃይማኖት	ዐፄ አድያም ሰገድ ኢያሱ	በ1880 ዓ.ም በደርቡሽ ወረራ ስለተመዘበረ ታቦቱ በአጣጣሚ ሚካኤል ተደብሏል
ሠለስቱ ምዕት	ዐፄ ቴዎፍሎስ	
ጎንደር በዐታ	ዐፄ ዮስጦስ መናኔ መንግሥት /ተክለሃይማኖት/	
አጣጣሚ ሚካኤል	ዐፄ ዳዊት	
አቡነ ኤዎስጣጤዎስ	ዐፄ ዳዊት	በ1880 ዓ.ም በደርቡሽ ወረራ ስለተመዘበረ ታቦቱ በአጣጣሚ ሚካኤል ተደብሏል
ቅዱስ ሩፋኤል	ዐፄ በካፋ	
ደፈጫ ኪዳነ ምሕረት	ዐፄ በካፋ	
ደብረ ፀሐይ ቁስቋም	እቴጌ ምንትዋብ	

ታቦቱ	ተካይ	ሁኔታ
መጥምቁ ዮሐንስ	ራስ ወልደ ልዑል	
በአታ ለማርያም	ዐፄ ተክለ ሃይማኖት	
ቅዱስ ቂርቆስ	ዐፄ ተክለ ሃይማኖት	
ጴጥሮስ ወጳውሎስ	ዐፄ ተክለ ሃይማኖት	
ወልደ ነጎድጓድ ዮሐንስ	ዐፄ ተክለ ሃይማኖት	
አባ ጀሌ ተክለ ሃይማኖት	ራስ ወንድ ወሰን	
ፈንጠር ልደታ	ዐፄ ተክለ ሃይማኖት	
ደብረ ምጥማቅ ማርያም	ዐፄ ተክለ ሃይማኖት	
አባ አቢየ እግዚእ	ረቂ ገብሬ	
ቅዱስ ፋሲለደስ	ዐፄ ሰሎሞን	የተተከለው ዐፄ ፋሲል ባሠሩት ግንብ ውስጥ ነበር በጠላት ወረራ ዘመን ኢጣልያኖች ሰፈር ካደረጉት ጀምሮ ታቦቱ ተነስቷል
ቀሐ ኢየሱስ	የወይኔ ሰይሌ	
አርባዕቱ እንስሳ	አገሬው	ጠፍ ሆኖ ከአልፍኝ ጊዮርጊስ ተዳብሏል
ጐንደሮች ጊዮርጊስ	አገሬው	
ጐንደሮች ማርያም	አገሬው	
አባ ሳሙኤል	ዐፄ ሰይፈ አርዕድ	በጠላት ዘመን ጠፍ ሆኖ ታቦቱ ከአዘዞ ተ/ሃይማኖት ተዳብሎ ነበር አሁን ራሱን ችሎ ተሠርቷል
ብላ አጅግ ቅ/ሚካኤል	ወይኔ ሰይኔ /ዐፄ/	
አበራ ጊዮርጊስ	ዐፄ ሠርፀ ድንግል	
አደራ ሚካኤል	አገሬው	ጠፍ ሆኖ ከአዘዞ ተ/ሃይማኖት ተዳብሏል
ጓራ ዮሐንስ	አገሬው	ጠፍ ሆኖ ከአዘዞ ተ/ሃይማኖት ተዳብሏል
ወራንገብ ጊዮርጊስ	ወይኔ ሰይኔ	
አሮጌ ልደታ	አገሬው	ጠፍ ሆኖ ከአዘዞ ተ/ሃይማኖት ተዳብሏል
ድባ ሐዋርያት	ወይዛዝርት	
ዋላጅ አማኑኤል	ወይዛዝርት	
ሎዛ ማርያም	አልታወቀም	
ምንዝሮ ተ/ሃይማኖት	አልታወቀም	
አዘዞ ተ/ሃይማኖት	ዐፄ ሱስንዮስ	

ምንጭ - አማርኛ የቤተ ክርስቲያን መዝገበ ቃላት ቁ.5 1981 ዓ.ም ገፅ 157-159።

- መርስኤ ኀዘን ወልደ ቂርቆስ ግርማዊ ንጉሠ ነገሥት ጐንደርን የመጐብኘታቸው ታሪክ 1939 ገፅ 104-106።

ከጎንደር ውጭ የተሠሩት ዋናው ሊጠቀስ የሚገባው የአክሱም ጽዮን ቤተክርስቲያን ነው። ይህን ቤተ ክርስቲያን በፊት ጉዲት አቃጠለችው፤ ዐፄ ድልነአድ አሰርቶት የነበረውን ግራኝ በ16ኛው መቶ ክፍለ ዘመን አቃጥሎት ሳይሰራ ቆይቶ ነበር። ከላይ እንደ ገለጥኩት ዐፄ ፋሲል በአራት መአዘን ቅርፅ ሦስት መቅደስ አድርጐ አሠራው የቤተ ክርስተያኑ አሰራርና የተጠቀመበት የህንፃ መሣሪያ ከጎንደር ፋሲለደስ ግንብ ጋር ይመሳሰላል። ይህ ቤተ ክርስቲያን በደህና ሁኔታ እስከ ዛሬ ድረስ ይገኛል።

ዐፄ ፋሲል በዘመነ መንግስታቸው ሃይማኖትን በተመለከተ ጠንከር ያለ እርምጃ ወስደዋል። ይህም በአባታቸው በዐፄ ሱስንዮስ ዘመነ መንግስት የኢትዮጵያን ሃይማኖት በሮም ካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ለመቀየር ከፍተኛ ደም መፋሰስ ተካሒዶ ነበር። ለጊዜው ቢሆን ንጉሥ ሱስንዮስን ቀስጠዋቸው ስለነበር በገዛ ሕዝባቸው ላይ በእነሱ ስብከት ተሰበው ፈጅተዋቸዋል። በዚህ መሠረት ሱስንዮስ ካረፉ በኋላ ልጃቸው ፋሲል ሲነግሱ፤ በሚሲዮናውያኑ ላይ የወሰዱት እርምጃ ቢኖር በጠቅላላቸው ከኢትዮጵያ እንዲወጡ አድርገዋቸዋል። ዐፄ ፋሲል በሃይማኖት አሳቦ የሚመጣ ማንኛውም ኃይል ካለ ንጉሠ ነገሥቱ ፈቃድ እንዳይገባ ምዕዋን ይጠብቁ ከነበሩት ከቱርክ ፓሻዎች [ቱርኮች ምዕዋን ይጠብቁ የነበሩትን ገዢዎቻቸውን ፓሻዎች ይሏቸዋል] ጋር ተዋዋሉ። ይህን ርምጃ ለመውሰድ የተገደዱበት ምክንያት ስለ ሁለት ነገሮች ነው። ይህም:-

1. በተዋህዶ ሃይማኖት የሚያምኑ የቤተ ክርስቲያን አባል እንደመሆናቸው መጠን ሃይማኖታቸው ስለሚያስገድዳቸው ሲሆን፤
2. ከእርሳቸው በፊት ሕዝቡ በሚሲዮናውያን ስለተከፋፈለ ሕዝቡ እንዳይከፋፈል በነበራቸው ብሔራዊ ስሜት ነው።

ይህ ሁለተኛው ተግባራቸው በጣም አስመስግኗቸዋል። የቤተ ክርስቲያን አባቶችም ሆኑ ታሪክ ጸሐፊዎች እንደ ሚናገሩት ኢትዮጵያ እነዚህን የመሳሰሉ መሪዎች በዘመኗ

ባይኖራት ኖሮ የደቡብ አፍሪካና የሮዴሽያ /ዚምባብዌ/ እጣ ይደርስባት ነበር።[3] ዐፄ ፋሲል የኢየሱሳውያንን መጻሕፍት ሰብስበው ካቃጠሉ በኋላ የአርቶዶክስ መጻሕፍት እንዲሰፋፉ አድርጓዋል። ከዚህም ሌላ መጻሕፍት በጥሩ ብዕር እያጻፉ ለእየአብያተ ክርስቲያናቱ በነፃ እንዲታደሉ ትዕዛዝ ሰጥተዋል በቀዳማዊ ምኒልክ ጊዜ ወደ ሀገራችን የመጡትን የሕግ መጻሕፍት አስጽፈው አስረቂበዋል። በአባይ ጣና እንዲሁም በታላላቅ ወንዞች ምክንያት የመገናኛ ችግር ለደረሰበት ሰው ሁሉ ድልድይ እየሰሩ እንዲገናኙ ከማድረጋቸውም በላይ በር ከት ያሉ አብያተ ክርስቲያናትንም በግንብ እያሰሩ ከውስጥ ንዋየ ቅድሳት፣ ከመጻሕፍት ጋር ለተገልጋዩ ክርስቲያን ማቅ ረብ የዘወትር ተግባራቸው ነበር።

ዐፄ ፋሲል እስከ አሁን ከምናውቃቸው የኢትዮጵያ ነገሥታት ሁሉ ረጅም አመት ከነገሡት መካከል አንዱ ናቸው። የግዛታቸው ዘመን 36 ዓመት ይደርሳል። ከዚህ በኋላ ጥቅምት 10 ቀን 1660 ዓ.ም አርፈው አዘዞ ተቀበሩ። በኋላ አፅማቸው ፈለሶ የኢየሩሳሌም መታሰቢያ ድርጅት ባሰራው የመስታወት ሳጥን ተደርጎ ዳጋ እስጢፋኖስ ተቀም ጧል። [በዚሁ መፅሐፍ ገፅ 139 ተመልከት] ከላጥኑ ትልቅነት ለመረዳት እንደሚቻለው ዐፄ ፋሲል ሰውነታቸው ግዙፍ የነበሩ ሰው ናቸው። ታሪካቸውም በፓሪስ ታትሟል።[4]

ዐፄ ኢያሱ ሰድያም ሰገድ
[ከ1674 - 1698 ዓ.ም]

በዚህ ክፍለ ዘመን በሥልጣን ላይ የቆየው ኢያሱ አድያም ሰገድ ገና ከወላጆቹ ጋር ሳለ የቅዱሳት መጻሕፍትን ቃል በሚገባ ስላጠና እግዚአብሔርን ፈሪ ሰውን አክባሪ ነበር። ኢያሱ የመንግስት አስተዳደር ብቻ ሳይሆን መንፈሳዊነት ያልጐደለው ሰው ስለነበር በውጭ አገር ጸሐፊዎች ሳይቀር ተመስግኗል። በዘመነ መንግሥቱ የቅብዐትን እምነት

[3] የኢትዮጵያ አርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን ታሪክ ገጽ 56።

[4] መርሐ ልቡና ገጽ 92።

ፈፅሞ አስወግዶ የተዋህዶን ሃይማኖት ከፍ ለማድረግ የሚቻለው ቅዱሳት መጻሕት ሲበዙና ሊቃውንትም በአንድ ቦታ ላይ እየተገናኙ እርስ በርሳቸው ሲነጋገሩ መሆኑን ያምን ነበር። በዚህ መሠረት ለመጻሕፍት ከፍ ያለ ትኩረት አድር ጓል ይህ ዘመንም «አራተኛው የሥነ ጽሑፍ ዘመን» በመባል ይታወቃል።

ፍትህ ስጋዊና መንፈሳዊ ተብሎ በሁለት የተከፈለ ውን ፍትሐ ነገሥት ከግዕዝ ወደ አማርኛ አስገልብጠ ሁሉም እንዲያነበው አድርጓል። ከዚህ ሌላ በዘመኑ የብሉይ የሐዲስ ሊቃውንት፤ የመጽሐፈ መነኮሳት፤ ትርጓሜና የዜማ፤ መጻሕ ፍትም በፅናፅል በከበሮ በመቋሚያ እየተቀነባበሩ በአገልግ ሎት ላይ እንዲውሉ ያደረገው ኢያሱ ነው። ሊቃውንት የመጻሕፍት ትርጓሜ የላይ ቤትና የታች ቤት ስያሜ የሰ ጡት በዚህ ዘመን መሆኑ ይነገራል። ይህም ሊሆን የቻለው አራት አይና፤[1] የተባሉ መምህር ኤስድሮስ የሊቅነት ምስክር መማር ብቻ ሳይሆን መመርመር ለመመርመርም ማንበብ ያስፈልጋል በማለት ሰውየው አይነ ስውር ሲሆኑ ሦስት መቶ መጻሕፍትን እዳነበቡ ይተርክላቸዋል። በዚህም የቀድሞውን ትርጓሜ መጻሕፍትን በማንበብ አድሰዋል። ስለዚህ እስከ ዛሬ ድረስ የመምህር ኤስድሮስ ትርጓሜ እየተባለ የጠመመው የቀናበት፣ የጐደለው የሞላበት የእርሳቸው ትርጓሜ ነው።

በዚህ መሠረት ይህን ያህል መጽሐፍ ለማንበብ በመ ንፈሳቸው የተገደዱት ቀደም ብለው ያወጧቸው ብዙ ደቀ መዛሙርት ነበሩ። እነርሱም በየአገሩ ተበትነው ሲያስተምሩ ሳለ፤ እርሳቸው መጻሕፍትን ለማንበብ ወደ ጣና ደሴት ገቡና ከላይ የገለጥናቸውን ብዙ መጻሕፍትን አንብ በው ምስጢር በበለጠ አደላድለው ከተመለሱ በኋላ ደቀ መዛሙርቶቻቸው የቀረን ነገር አለና ኑ እንደገና እንመርምር፣ እንማር ብለው ቢጠሯቸው ብዙዎች የመምህራቸውን ቃል አክብረው ሲመጡ

[1] አራት አይና ማለት፣ የብሉይ፣ የሐዲስ፣ የሊቃውንትን እና መጽሐፈ መነኮሳትን አጠ ቃሉ ትርጉማቸውን የሚያ ውቅ ምሁር /ሊቅ/ ማለት ነው ይህም የ4 ጉባኤ መምህር ይባላል አራት አይና የተባለውም መጠሪያ ለመጀመሪያ ጊዜ የተጠሩበት መምህር ኤስድሮስ ናቸው።

ጥቂቶች ግን «ንሕነሰ ኢተወለድነ እምዝሙት» [እኛስ አንተ አባታችን ሳትሰስን» አዲስ ትርጉም ሳታመጣ] የተወለድን ነን እንደገና ወደ ትምህርት ቤት አንገባም ሲሉ መለሱላቸው::

ስለዚህ ብዙዎች በአዲሱ እቅድ ሲያጠኑ ጥቂቶች ግን በዚያው ፀኑ ስለዚህም ሁለት አይነት ትርጓሜ ቤት ሊፈጥር ቻለ:: ይኸውም ቅላይ ቤትና የታች ቤት የተባለው ነው:: የላይ ቤት የተባለው ትርጓሜ መምህራቸው ቢጠ ሯቸው አንመጣም ብለው ትርጓሜያቸውንም አናሻሽልም እንደገናም አናጠናም ያሉት መምህራን ትርጉም ነው:: ይኸ ውም አብዛኛው የጎጃም ትርጉም የተባለው ባለብዙ ሐተታ ነው:: የታች ቤት ትርጉም የሚባለው ደግሞ እንደገና ከመ ምህራቸው ጋር በመወያየት ትርጉም ያሻሻሉ ምስጢር ያደ ላደሉ ሰዎች ትርጉም ነው:: አርሱም የጎንደር ትርጉም የሚ ባለው ነው:: ዛሬም ጉባኤው ሰፍቶ የሚገኘው አርሱው ነው::[2]

በእርግጥ የመጻሕፍት የአንድም ትርጓሜ ስልት በአ ገራችን መቼ እንደተጀመረ እስከ አሁን ግልጥ ሆኖ አይታ ወቅም:: ሊቃውንት እንደሚሉት ከሆነ ግን መጻሕፍት አሪት ከእብራይስጥ ወደ ግዕዝ ሲተረጐሙ የርሱም ጥንታዊ የአን ድም ትርጉም አብሮ እንደገባ ይታመናል:: ከዚህም ሌላ ከሕገ አሪት ጋር ሊቃውንተ አሪት በንግሥተ ሳባ ጊዜ ከቀ ዳማዊ ምኒልክ ጋር አብረው ወደ ኢትዮጵያ ስለመጡ እነሱ ሲተረጐሙት ሲያስተምሩት ኑረዋል የማለት ግምት ይሰ ጣል:: በእርግጥም አሪት በጥንት ዘመን ተተርጉማ በአገራችን ቋንቋ ይሠራባት ነበር የሚለው ታሪክ እውነተኛ ሆኖ ተቀ ባይነትን ካገኘ፤ ሊቃውንተ አሪትም ወደ አገራችን መግባ ታቸው እርግጥ መሆኑን አምነን ከተቀበልን መጻሕፍትም

[2] ጥንታዊ የኢትዮጵያ ትምህርት ገጽ 213-214::

ስላይ ቤትና ለታች ቤት የትርጓሜ ሥልት የተሠጠው ሥያሜ ይህ ብቻ አይደለም:: ሌሎችም ምክንያቶች ይቀርባሉ:: ይኸውም የጉንደሩ ግምጃ ቤት ማርያምና ባሕታ ማርያም አብያተ ክርስቲያናት አቀማመጥ ተመርኩዞ የመጣ ስያሜ ነው፤ ባህታ ስዝቀተኛው ቦታ ስስምትገኝ በዚችው ቤተክርስቲያን ቅዳር የሚሠጠው የመጻሕፍት ትርጓሜ ይሁን አቋቋም ታች ቤተ ሲባል፤ ግምጃ ቤት ቤተክርስቲያን ከባሕታ ከፍ ባለ ቦታ ስለምትገኝ በግምጃ ቤት የሚሠጠው የመጻሕፍት ትርጓሜና አቋቋም ላይ ቤት አንደተባለ ቀረ አየተባለ ይተረክል::

ሲተረጉሙ መኖራቸው ከቶ የሚያጠራጥረን ሊሆን አይች ልም:: ይኸውም ከሆነ አሪታውያን መጻሕፍት ቀደም ብለው ሲነበቡ በአንድም ትርጉም ስልት ሲተረጐሙ ኖረዋል በኋ ላም በዚያው መልክ ቀጥለዋል::

በክርስትናም ጊዜ ደግሞ እንደገና መጻሕፍተ ብሉያ ትና መጻሕፍተ ሐዲሳት ከዕርዕ ወደ ግዕዝ በቀጥታ በተተ ረጐሙ ጊዜ የአንድም ትርጓሜ ስልት አብሮ ወደ አገራችን እንደገባ አንድም የትርጓሜውንም መጻሕፍ እንደ አብነት አድርገው አብረው እንዳስገቡት ይታመናል::[3*] ይህ የሚያመ ለክተን በጎንደር ዘመነ መንግሥት መጻሕፍቱ መተርጐም የጀመሩበት ዘመን አይደለም በህፄ ኢያሱ አድያም ሰገድ ከላይ የተገለጠው የትርጓሜ ስልት ግዕዙ በአማርኛ አንድ ምታ የተተረጐመበት ዘመን ነው:: ከዚያ በፊት ግዕዙ በግዕዝ እየተብራራ ሲተረጐም ኖሯል::

በዚህ በአራተኛው የሥነ ጽሑፍ ዘመን በትርጓሜ የተ ዘጋጁ መጻሕፍት፣ ለማህሌት የሚያገለግሉ ዚቆች እየተጻፉ ለየአድባራቱ የተዳረሱት በዐፄ ኢያሱ ጊዜ ነው:: ኢያሱ ፊደል ቆጥረው ካላነበቡ ሊቅነት አለመግኘቱን ተረድቶ ፊደል አስቆጥረው ንባብ ለሚያስነብቡ መምህራን ከፍ ያለ አክብ ሮት ስለነበረው፤ የንባብ መጻሕፍት በጥሩ ብዕር እያጻፈ ለአንባብያን እንዲያቀርቡ ያስደርግ ነበር:: ከዚህ ጋር ሊዘነጋ የማይገባው በዘመኑ ለነበሩ መምህራን ይህን መድበላቸው ነበር:-

1. ለፊደል ቆጣሪ እንጀራ ወጥ፤
2. ለዜማ ተማሪ እንደጀራ ወጥ ከጠላ ጋር፤
3. ለቅኔ ተማሪ እንጀራ ወጥ ከጠጅ ጋር፤
4. ለመጻሐፍ ተማሪ ከእነዚህ የበለጠ ቤት ሰጥቶ፣

[3] ዝኒ ከማሁ ገጽ 213::

[*] ስለ ትርጓሜ አመጣጥ ዓይነት ባሕል... የተሟላ መረጃ ስማግኘት «የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ስ2000 ዓመት» በሚለው መጽሐፍ ውስጥ ከገጽ 174-109 ውስጥ መጋቤ ብሉይ ስይፈ ሥላሴ ዮሐንስ ያቀረቡትን ጽሑፍ መመልከት ይገባናል:: እስከዛሬ የእንድምታ አመጣጥ ታሪክ ከሚተረከው የበለጠ ዳብሮ የተዘጋጀ ጥናት ስለሆነ ደስ ያስኛል:: በዚያውም የጥናቱን አቅራቢ ዕውቀት ስሚገባ ያሳያል::

ልብስ ቀለብ አውጥቶ በሚገባ ይንከባከባቸው ነበር::[4] ተራ ቁጥር 4 የሚያመለክተን ለሥነ ጽሑፍ ባለሙያዎችና ለሙያው ትልቅ ትኩረት ሰጥቶ እንደ ነበር ነው::

አፄ ኢያሱ አድያም ሰገድ ግላዊ ሕይወቱ ሲበዛ ክርስቲያናዊ ስለነበር፤ ከዚህ በተጨማሪ የዜማ ፍቅር ስላለው ካህናቱን /ባለሙያዎችን/ በሚገባ ይንከባከብ ነበር:: በተለይ ለአብነት መምህራን የተለየ ትኩረት ነበረው::

በኢያሱ ጊዜ የተጻፉ መጻሕፍት ዝርዝር	
ስንክሳር	ስንክሳርና ፍትሐ ነገሥት ምንም እንኳ በአፄ ዘርአ ያዕቆብ ዘመን ከአረቢኛ ቢተረጐምም የበለጠ አዳብሮ አሻ ሽሎ ያሠራው ኢያሱ ነው::
ፈውስ መንፈሳዊ	
ጠቢበ ጠቢባን	
ማኅበረ ማዕምራን	
ዜና እስክንድር	
ፍትሐ ነገሥት	
መልክአ ሥላሴ	

በዘመኑ የነበረ ታሳቅ ጠቢብነው

በዚያን ዘመን ከነበሩት የጎንደር ሊቆች አንዱ ክፍለ ዮሐንስ የሚባል ነበር:: ይህ ሊቅ ቅኔ የሚያስተምርበት ሥፍራ ከደብረ ብርሃን ሥላሴ ቤተ ክርስቲያን አጠገብ ካለው ወይራ ውስጥ ነበር:: አንድ ቀን ዐፄ ኢያሱ ቤተ ክርስቲያን ተሳልሞ ሲመለስ መጻሕፍት ሲያስተምር ለማየት ባጠገቡ ሲያልፍ በቅኔ አሳቡ ልቡ ተመስጦ ሲያስተምር ለማየት ባጠገቡ ሲያልፍ በቅኔ አሳብ ልቡ ተመስጦ ሳያየው ሳይነሳ ቢቀር በወርቅ ዘንግ ራሱን ነካ አደረገው ዘወር ብሎ አይቶ ተነስቶ እጅ ነስቶ እንዲህ ሲል ወዲያው ተቀኘ:-

በእስጢፋኖስ አእባን እመ ዮጎልቁ፤
ዘበጠኒ ኢያሱ በወርቁ፤

[4] ያሬድና ዜማው ገጽ 247::

እስጢፋኖስን አይሁድ በድንጊያ ደብድበው ስለገደሉት ደንጊያዎች በእስጢፋኖስ ላይ ቢያለቁ ኢያሱ በወርቁ መታኝ ማለት ነው:: ሌላ ታሪክ ደግሞ ለክፍለ ዮሐንስ እንደ ስጦታ እንዲቆጠር ወርቅ ወርውሮ ንጉሥ ኢያሱ ስለመታው ነው ይህን የተቀኘው ይላል::[5] ሊቁ ክፍለ ዮሐንስ ከጎንደር አድባራት ለይቶና መርጦ ኑሮውን በደብረ ብርሃን ሥላሴ ያደረገበት ምክንያት ነበረው:: ይህም:-

- ቦታው ከከተማ ውጭ በመሆኑ ስለጸጥታው፣
- መናኝ ባሕታዊ ነበርና ለጸሎት እንዲመቸው፣
- ስጋዊም ሆነ መንፈሳዊ ክብር ያገኘበት ቦታ ስለሆነ፣
- በሞት በተለየ ጊዜ መካነ መቃብሩ እዚሁ መሆኑን በመንፈስ ቅዱስ ስላወቀው፣

በእነዚህ ምክንያቶች ቦታውን መርጦታል:: ይህ ሊቅ አምስት የጎንደር ነገሥታትን እንዳሳለፈ ይነገራል:: እነዚህም ዐፄ ኢያሱ /አድያም ሰገድ/፤ ዐፄ ዮስጦስ /ፀሐይ ሰገድ/፤ ዐፄ ዳዊት /አድባር ሰገድ/፤ ዐፄ በካፋ /መሲህ ሰገድ/፤ እና ዐፄ ቴዎፍሎስ ናቸው:: እነዚህ ሁሉ ነገሥታት ሊቁ ክፍለ ዮሐንስን እንደ ዐይናቸው ብሌን ጠብቀውታል:: በጣታቸው እንዳለው ወርቅና እንቁ ይመለከቱታል::[6] ሌላው በዚህ ክፍለ ዘመን ከነበሩት ሊቅ አንዱ የንጉሡ ባለሟልና የጎጃም ተወላጅና የጣና ቂርቆስ መነኩሴ አባ ስብሐት ለአብ ይጠቀሳሉ:: እኚህ አባት «መልክዐ ሥላሴን» የደረሱ ናቸው በመልኩ ውስጥ ኢያሱን ያነሳል:

በርእሰ ኢያሱ አንብሩ አክሊለክሙ ሞገሰ፤
በስምክሙ አሐዱ እስመ ያመልክ ስሉሠ፤
ወበስምክሙ ሐነፀ መቅደሰ::

አባ ስብሐት ለአብ ነሐሴ 3 ቀን 1964 ዓ.ም አርፈው ንጉሡ አስከሬናቸው ጣና ቂርቆስ ተወስዶ እንዲያርፍ አድርጓል::[7] የዐፄ ኢያሱ አድያም ሰገድን ታሪክ ደህና አድርጎ በጽሑፍ ላይ ያሰፈረው ስለ ኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ያጠ

[5] የኢትዮጵያ ታሪክ ከልብነ ድንግል እስከ ቴዎድሮስ ገጽ 182::

[6] ትርጓሜ ቅኔ ፈለገ ሕይወት ገጽ 180-186::

[7] የሕይወት ታሪክ በጎሩይ ወ/ሥላሴ ገጽ 23::

ናው ኢጣልያዊው ምሁር ኮንቲሮስኒ ስለ ኢያሱ እንዲህ ብሏል። «የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የምትመራበትን እም ነት በመከተል ስለ መንፈሳውያን መጻሕፍት የጠለቀ ስሜት የነበረው በጦር ሜዳ ጀግንነቱን ከፍ ያለ መሆኑ...» አጉልቶ ጽፏል።[8] ከዚህ በተጨማሪ በስጋዊ አመራር በመንፈሳዊ ተግ ባር ከፍ ያለ ችሎታ ስለነበረው በኢትዮጵያ የሚገኙትን የዝ ሆን ጥርስ፣ የጎሽ ቀንድ ዊርቅ እጣን... የመሳሰሉትን በመላክ እርሱ ጨርቃ ጨርቆችን ይቀበል ነበር። ይህ ግንኙነቱ ለመ ንፈሳዊ ጽሑፎች በአገር ውስጥ ለመስፋፋታቸው ሳይረዳው አይቀርም።

ደብረ ብርሃን ሥላሴ ቤተ ክርስቲያን

ከጐንደር ከተማ በስተ ምሥራቅ በኩል የሚገኝ ቤተ ክርስቲያን ነው። የተሰራው በዐፄ ኢያሱ አድያም ሰገድ በ1674 - 1698 ዓ.ም ዘመነ መንግሥት ነው። ትክክለኛው ግምት ቤተክርስቲያኑ የተመሰረተበት በ1886 ዓ.ም ነበር። በዚሁ ዓመት መቃረቢያ ተሰርቶ ቅዳሴ ቤቱ ተከበረ። በበ ዓሉ ላይ አዲስ ተሹሞ የመጣው ግብፃዊ ጳጳስ አቡነ ማርቆ ስና በዘመኑ ለሁለተኛ ጊዜ የተሾሙት እጨጌ ፀጋ ክርስቶስ ተገኝተዋል። ዐፄ ኢያሱ በፈረስ ላይ ተቀምጠ ታቦቱን አጅ ቧል። ወደ መቃረቢያው ሲደርስ ከፈረሱ ወርዶ ታቦቱን ተሸክሞ ከመቃረቢያው አገባው። በዚህን ጊዜ የተገጠመው የአማርኛ ግጥም:-

ወዴት ሄዶ ኖሯል ስሞነኛው ቄሱ፤
ታቦት ተሸከመ ዘውድ ትቶ ኢያሱ፤
የተሸሸገውን ያባቱን ቅስና፤
ገለጠው ኢያሱ ታቦት አነሳና፤
አየነው ኢያሱን ደብረ ብርሃን ቆሞ፤
ከኪሩቤል ጋር ሦስቱን ተሸክሞ፤
ሰውነቱን ትቶ መልአክ ሆነ ደሞ፤
ሥላሴን ቢሸከም ኢያሱ ገነነ፤
ከአራቱ ኪሩቤል አምስተኛ ሆነ። ተብሎ ተገጥሞለታል።[9]

[8] ትንሣኤ ቁጥር 28።
[9] አማርኛ የቤተክርስቲያን መዝገበ ቃላት ቁጥር 10 ገጽ 40፤ ከልብነ ድንግል እስከ ቴዎድሮስ ገጽ 247

በዚህ ደብር ለመጀመሪያ ጊዜ የተሾመው አለቃ ቀው ስጦስ ይባላል። የመጀመሪያ የደብሩ የማዕርግ ስም ሊቀ ካህናት ነበር። ወዲያው ተለውጦ መልአከ ብርሃን ሆኗል። ቀውስጦስ ያረፈው በ1716 ዓ.ም በ85 ዓመት ዕድሜው ነበር። የተቀበረው እዚያው ደብረ ብርሃን ሥላሴ ቤተ ክርስ ቲያን ቅጽር ግቢ ነው። ታቦተ ሕጉ በመቃረቢያ ከገባ በኋላ ወዲያው የዋናው ቤተ ክርስቲያን ሥራ ሕንፃ ተጀመረ። ሥራው ሁለት ዓመታት ያህል ፈጀ። በ1688 ዓ.ም ታቦቱ ከመቃኞ ወደ አዲሱ ቤተ ክርስቲያን ተዛወረ። የዐፄ ኢያሱ የዘመኑ ታሪክ እንደሚያስረዳን የደብረ ብርሃን ሥላሴ ቤተ ክርስቲያን የተጀመረው በነገሠ በ20ኛው ዘመነ መንግሥት ነበር።

ኢያሱ ያሠራቸው አብያተ ክርስቲያናት		
1	አደባባይ ተክለሃይማኖት	ጐንደር
2	በረንከ ማርያም	ወገራ
3	ጉቢያ ኢየሱስ	ቆላድባ
4	መረዋ አባ ኪሮስ	ቆላድባ
5	ደቀዋ ኪዳነ ምሕረት	ዳባት
6	ይገንዳ ተክለሃይማኖት	ዘጌ ተራራ አራራት
7	ክብራነ ገብርኤል*	ጣና ደሴት

ምንጭ: «የኢያሱ 1ኛ ዜና መዋዕል ጥናት»፤ በለጠ መርዕድ ለሁለተኛ ዲግሪ ማሟያ

* ክብራነ ገብርኤል በዐፄ አምደ ጽዮንና በዐፄ ዳዊት ዘመነ መንግሥት የተመሠረተ ቢሆንም ድጋሚ ኢያሱ 1ኛ በአዲስ መልክ አሠርቶታል።

ዐፄ ኢያሱ የመንግስቱ ፍፃሜ በተቃረበበት ወቅት የሥላሴን ቤተ ክርስቲያን በስዕል አስጊጦታል። የደብረ ብር ሃን ሥላሴ ቤተ ክርስቲያን የብሉይና የአዲስ ኪዳን ታሪክ የሚገልጥ ባለብዙ ስዕል ያለበት ቤተ ክርስቲያን ሲሆን በኢ ትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን በብዛት የስዕል ክምችት የሚታይ በት ይህ ቤተ ክርስቲያን ነው። በደህና ሁናቴ ላይ ያለው የደብረ ብርሃን ሥላሴ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ የሚገኙትን

ስዕሎች የሳሉት ኃይለ መስቀል ወለዱ የተባሉ አባት ናቸው። ስዕሎቹ ራሳቸው ከዐፄ ኢያሱ አድያም ሰገድ ጋር የጠበቀ ግንኙነት አላቸው።

ለስዕሎች የሚሆኑ ቀለማት የሚበጠበጡት በሽቱ ስለ ነበር ደስ የሚል መአዛ እንዲኖራቸው አድርጓል። ከዚህ በተ ጨማሪ ዐፄ ኢያሱ ለበረከት ብሎ ስዕሎቹና ቤተ ክርስቲያኑ ሲሰራ ሱባኤ ገብቶ እያለቀሰ እንባው በጠርሙስ ተጠራቅሞ የስዕሎቹ ቀለማት እንዲበጠበጥባቸው አድርጓል ሲሉ በዚያው የሚኖሩ አንድ አባት ገልፀዋል [የኢትዮጵያ ሬድዮ «ኢትዮ ጵያን እንቃኛት» ሐምሌ 22 ቀን 1994 ዓ.ም እለተ ሰኞ ምሽት ላይ የተላለፈ]

ይህ የሚያስገነዝበን ቅዱሳት ስዕሎች በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን በዚህ መልክ የመንፈሳዊ ሕይወት መስዋዕትነት የተከፈለባቸው ሲሆኑ፤ እነዚህን አባገዙ ምእመኑ እንዲጠቀ ምበት ማድረግ ሲቻል ፈፅሞ የቤተክርስቲያን ባሕል ያልተ ከተሉ ስዕሎች በምእመናኑ እጅ እየገባና በአንዳንድ የከተማ አብያተ ክርስተያናት ተሰቅሎ እያየነው ነው። ከዚህ አልፎ ተርፎ «የባሕል ወረራ» በከፍተኛ ሁኔታ በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ እየተስፋፋ መጥቷል። ቅዱሳት ስዕሎች ተዘንግተው ምዕራባዊ ባሕል «ሐውልት» ቀርጾ እስከ ማስገ ባት ተደርሷል። ከላይ እንዳየነው ዐፄ ኢየሱ አድያም ሰገድ በሱባኤ ያነባው እንባ ለሐውልት ማቆሚያ የሚሆን ሲሚንቶ ያስበካበት ሳይሆን፤ ፍፁም ኢትዮጵያዊነትና አርቶዶክሳዊነ ትን የተላበሱ፣ የቤተ ክርስቲያንን ትውፊት የጠበቁ ለቅዱ ሳት ስዕሎች መሳያ የሚሆኑ በራሷ ልጆች ከተለያዩ እፅዋት የቀመሙበትን ቀለም ለበረከት እንዲበጠበጥበት አድርጓል። ታዲያ የአሁኑ የባሕል ወረራ በቤተክርስቲያን ውስጥ መስፋ ፋት ተጠያቂው ማን ነው? እነዚህ ነገሥታት የቤተ ክርስቲ ያን ትውፊት እንዲጠበቅ ያነቡት እንባ ቢያንስ ሊያሳዝነን ይገባል፤ ካሳዘነን ደግሞ ዝምታው ይወገዳል።

ወደ ታሪኩ እንመለስና በ1685 ዓ.ም የኔዘርላንድ ንጉሥ ሁለት ደውሎችን ለዚሁ ቤተ ክርስቲያን በስጦታ እን

ደላኩ በታሪክ መጽሐፍ ተዕፎ ይነገራል።[10] ታቦተ ጽዮንን አይተዋል ከሚባሉ ሁለት ሰዎች መካከለ አንዱ እንግሊዞ ችንና ዐፄ ቴዎድሮስን ለማስታረቅ /ለመሸምገል/ የመጣ አርመናዊ ጳጳስ ጢሞቴዎስ የሚባል የኢየሩሳሌም ነዋሪ ሲሆን፤ ሁለተኛው ደግሞ ዐፄ ኢያሱ አድያም ሰገድ እንደ ሆነ ዶክተር ሥርግው ሐብለ ሥላሴ አማርኛ የቤተ ክርስ ቲያን መዝገበ ቃላት በተባለው የታይኘ ጽሑፋቸው ላይ አስፍረዋል።[11]

ዐፄ ኢያሱ በታሪኩ ውስጥ በጣና ሐይቅ ዙሪያ ከሚገ ኙት ገዳማት አንዱ የሆነው ክብራነ ገብርኤልን በጣም ይወድ ነበር። አብዛኛውን ጊዜ ወደ ዘመቻ ሲሔድ መጀመሪያ እግሩ ክብራንን ረግጦ ብዕአት ያደርግ ነበር፤ ቅ/ገብርኤልን የሚወደው ከልጅነቱ ጀምሮ ጠባቂ መልአኩ ስለሆነ ነው። አንድ ጊዜ ኢያሱ የገብርኤል እለት ወሩ ሰኔ ላይ አንዲት አውሬ ተጣላችውና ከፈረሱ ጣለችው ከዚያው በቀንጂ ብሽ ሽቱን ወጋችው ይኸውም ለሞት አድርሶት ነበር። በዚሁ በእለተ ገብርኤል ቀን የንጉሡ ነፍሱ ተረፈች። ይህን ተአምር ንጉሡ ተመለከተና በጣም ደስ አለው።

በሊቀ መላዕክት በቅዱስ ገብርኤል በተራዳኢነቱ ኃይል እየተደሰተ ወደ ሰፈሩ ገባ። ከዚህ በኋላ ንጉሡ የራሱን ዘው ድ አነሣና አስቀጠቀጠው ወርቁንም አስመዘነው ሚዛኑ 74 ወቄት ሆነ። ወደ ክብራነ ገብርኤል አስልከ «በዚህ ወርቅ የሊቀ መላዕክትን ገብርኤልን ቤተ ክርስቲያን አሠሩበት» አላቸው መነኮሳቱም ወርቁን ተቀብለው ለንጉሠ ጸለዩ። እስከ ዛሬ የሚገኘውን በቀይ በህ ድንጋይ የተሰራውን ክብ ቤተ ክርስቲያን ያሠራው ዐፄ ኢያሱ አድያም ሰገድ እንደሆነ በጣና ሐይቅ ዙሪያ ያሉትን ገዳማት በተመለከትንበት ክፍል አይተናል ዐፄ ኢያሱ ክብራነ ገብርኤልን የቤተሰቡ መካነ መቃብር አድርጎት ነበር።

[10] የአማራ ክልል የቱሪስት መስህብ ሀብቶች አጭር ቅኝት ገጽ 83።
[11] ቁጥር 10 ገጽ 176።

ምዕራፍ ሰባት

ሰባተኛው ወርቃማ ዘመን

ክፍል አንድ

በዐፄ ዮሐንስ፣ በዐፄ ምኒልክ፣ በንግሥተ ነገሥታት ዘውዲቱ፣ ዘመነ መንግሥት የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን

[ከ1863 - 1922 ዓ.ም]

ዐፄ ቴዎድሮስ ከሞቱ በኋላ አባ በዝብዝ ካሳ የተባሉት በአቡነ አትናቴዎስ እጅ ተቀብተው ዮሐንስ 4ኛ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ተብለው ሐምሌ 7 ቀን በ1863 ዓ.ም. አድዋ ሥላሴ ላይ ዘውድ ጫኑ። ከዚህ በኋላ በጥንቱ ሥርዓት አክሱም ጽዮን ላይ «ንጉሠ ጽዮን» ተባሉ ዐፄ ዮሐንስ እጅግ ሲበዛ መንፈሳዊ ንጉሥ እንደነበሩ ታሪካቸው ያስረዳል። ሥራቸውም ይመሰክራል። ይህንንም በዘመነ መንግሥታቸው የሠሩትን ታሪክ በሁለት መድበን መመልከት ያስፈልጋል።

1. በሸገር ውስጥ የሠሯቸው

1.1 የእምነት ልዩነት መጥፋት

በመጀመሪያ ያተኮሩት በካህናት መካከል የነበረውን የእምነት ልዩነት ለማጥፋት ነበር። በዚያን ጊዜ ሁለት የእምነት ወገኖች ነበሩ። ክርስቶስ ሁለት ልደት [ተዋሕዶ] የሚሉና ሦስት ልደት [የጸጋ ልጅ] የሚሉ። የመጀመሪያዎቹ የኢትዮጵያ የዋና እምነት ወገኖች ሲሆኑ። ሁለተኞቹ ደግሞ ቀደም ሲል የነበረው የቅብዐት እምነት ቅጥያዎች ነበሩ። በሸዋ ከወሰን ሰገድ አንስቶ የሦስት ልደት ትምህርት ተንሠራፍቶ ነበር። ነገሩን በጉባኤ ለመፍታት ዐፄ ዮሐንስና በዘመኑ የሸዋ ንጉሥ የነበሩት ምኒልክ ስለተስማሙ ቦሩ ሜዳ [ለደሴ ቅርብ

ስፍራ] ላይ የሃይማኖት ጉባኤ እንዲደረግ ተወሰነ። ይህም በአጋጣሚ ሳይሆን ሆን ተብሎ የተደረገ ነበር የቦታው ምርጫ በኋላ እንደምናየው ለሁለተኛው ዓላማቸው መንደርደሪያ እንዲሆን ታስቦ ነው።

በዚህ ጉባኤ ላይ የደብር አለቆችና የገዳማት አበምኔቶች አንድም ሳይቀር ለግንቦት 21 ቀን 1870 ዓ.ም. ቦሩ ሜዳ እንዲገኙ አዋጅ ተነገረ። ማንም ሳይቀር የሚመለከታቸው ሁሉ ተሰብስበው ቦሩ ሜዳ ሄዱ። በዘመኑ ጳጳስ አልነበረም። ከፍ ብሎ የተጠቀሱት ዐፄ ዮሐንስን ቀብተው ያነገሡ ግብፃዊ ጳጳስ ሰኔ 23 ቀን 1867 ዓ.ም. አርፈው አድዋ ሥላሴ ቤተ ክርስቲያን ላይ ተቀበሩ። በዚህ ምክንያት ጳጳስ ለማስመጣት ዐፄ ዮሐንስ እየተላላኩ ነበር። ዐፄ ዮሐንስ የሃይማኖትን ልዩነት ከቤተ ክርስቲያን ለማጥፋት ዕጉ ፍላጐት ስለነበራቸው የተከሰተውን ልዩነት በጉባኤ ለመፍታት የተነሱት ከዚህ የተነሳ ነበር።

ግንቦት 21 ቀን 1870 ዓ.ም ዐፄ ዮሐንስና ንጉሥ ምኒልክ «ዳግማዊ ኒቂያ» በተባለው በቦሩ ሜዳ ጉባኤውን ከፈቱ። የሁለት ልደት አፈ ጉባኤዎች ሊቀ ካህናት ኪዳነ ወልድ፣ መምህር ግርማ ሥላሴ፣ መምህር አካለ ወልድ፣ ከሁሉም ይልቅ በማያሻማና በተጨባጭ ሁኔታ የሁለት ልደትን ትምህርት ያቀረቡት መልአከ ብርሃን ወለደ ዮሐንስ ናቸው። አቀራረቡ የሰመረ፣ ኃይለ ቃሉ የከረረ በመሆኑ ጸሐፌ ትዕዛዝ ገብረ ሥላሴ በዐፄ ምኒልክ የዘመን ታሪካቸው እንዳለ አስገብተውታል።

የሦስት ልደት ወገኖች ደግሞ አለቃ ሀብተ ወልድ፣ አለቃ ሥነ ጊዮርጊስ፣ ዋልድቤ እንግዳ ዙራንቤ እንግዳ ነበሩ። አቋቋማቸው ራሱ ወሳኝነት ነበረው። ሦስት ልደቶች ከግራ፣ ሁለት ልደቶች ከቀኝ ነበሩ። ይኸውም ንጉሠ ነገሥቱ በአጋጣሚ ያደረጉት ሳይሆን ሆን ብለው ነው። ዐፄ ዮሐንስ በዚሁ እምነት ያሉ እንደመሆናቸው የእነዚያን ወገን በግራ ሊያቆሙ ችለዋል። ጉባኤው በተዋሀዶ ወይም በሁለት ልደቶች አሸናፊነት ተጠናቀቀ። አንባብያን በጉባኤው ላይ የቀረ

በው ጥያቄና መልስ በኢትዮጵያ ታሪክ በተለያየ ክፍል ስለ ተጻፈ ያንን መመልከት ጠቃሚ ነው::[1] ጉባኤው ካበቃ በኋላ ሁለቱ ነገሥታት ወደ ደብረ ሊባኖስ አምርተው ገዳሙን ከተሳለሙ በኋላ ቤተ ክርስቲያኑን በአዲስ እቅድ በአማረ ሁኔታ እንዲሠራ ሀዬ ዮሐንስ የሚያስፈልገውን ወጪ ለመሸ ፈን ቃል ገቡ::

1.2 አብያተ ክርስቲያናትን መልሶ መገንባትና ኢአማንያንን ማስጠመቃቸው

ዐፄ ዮሐንስ የደብረ ሊባኖስን ገዳም በአዲስ መልክ ለማሰራት ቃል ከገቡ በኋላ ወደ ጎንደር አልፈው ግንበኞች ንና አናጢዎችን ልከው በዚያው ዓመት ተጀመረ:: ዐፄ ዮሐንስ ይህን ቤተ ክርስቲያን ሲያሠሩት 18 ጉልላት ነበረው ይባላል:: ቀደም ሲል እንደተገለፀው የሃይማኖት ጉባኤ ወሎ ውስጥ መጠራቱ ያለ ምክንየት አይደለም:: ምክንያቱም የእ ስልምና እምነት የተስፋፋበትና ጥንት የክርስቲያን አገር ስለ ነበር ነው:: ይህንኑ የሚያስረዱ የገሀድ ማስረጃዎች ተቆፍ ረው የወጡ ነበሩ:: ስለዚህ ጉዳይ ጸሐፌ ትዕዛዝ ገብረ ሥላሴ እንዲህ ይላሉ:-

«...ከዚህ በኋላ በ1874 ዓ.ም የደብረ ነጎድጓድ፤ በለ ገሐዲ፤ የአትርኖስ ማርያምና፤ ታዕካ ነገሥትን፤ መካነ ሥላሴን ጥንት በኖራ የተሠሩትን አብያተ ክርስቲያናት በግራኝ ጊዜ የተቃጠሉትን እያስቆፈሩ ግንቡን አስወጡት የግምቡም ቁመት ሰባት ስምንትም ክንድ ሆነ:: ነገር ግን ከቀን ብዛት የተነሣ መሬቱ አጥብቆ ውጠታልና እስከ መሠ ረቱ መቆፈር አልተቻለም:: ስራውም ድንጋዩ አራት መአዘን የተጠረበ፣ የተቀረፀ እጅግ የሚያስደንቅ ነው:: ከዚህም ብዙ ነዋየ ቅድሳት ወጣ የወሎም ሰው ይህን ባየ ጊዜ እውነትም የክርስቲያን አገር መሆኑን ተረዳ...»[2]

[1] ታሪክ ነገሥት በዳግማዊ ምኒልክ ገጽ27፤ መጽሐፈ ቅኔ /ዝክረ ሊቃውንት/ ገጽ 27-28 መጽሐፈ ትዝታ ዘአለቃ ለማ ገጽ 154-162::

[2] ታሪክ ነገሥት ዘዳግማዊ ምኒልክ ገጽ 100::

የአፄ ዮሐንስ መሠረታዊ ሀሳብ ይህን ጥንት ክርስቲ ያን የሆነውን አገር ወደ ቀደመው ሃይማኖት መመለስ አለ በት ነበር:: ስለዚህ ይማሙን መሐመድ አሊን ክርስትና አንስተው ስሙን ሚካኤል አሉት ይህም ንጉሥ ሚካኤል የልጅ ኢያሱ አባት ነው:: እንዲሁም የወረይሉን ባላባት አባ ዋጠውን ክርስትና አንስተው ኃይለ ማርያም አሉት:: ዐፄ ዮሐንስ ሕዝቡን እያሳመኑ ወደ ክርስትና የሚመልሱ መም ህር ግርማን ሾመ:: ንጉሥ ምኒሊክም የታወቁትን ታላቁን መምህር አካለ ወልድን ሾመው ቦሩ ሜዳ ላይ አስቀመጧ ቸው:: ሁለቱም መምህራን ብዙዎችን ወደ ክርስትና መልሰዋል::

1.3 ወንጌልን ማስፋፋታቸው

በዚህ ዘመን አፄ ዮሐንስ ክርስትና በሚገባ እንዲስፋፋ ፅኑ ምኞት ነበርና የጳጳሳት ቁጥር ወደ አራት ከፍ እንዲል የግብፅ ቤተ ክርስቲያንን ጠይቀዋል:: እንዲህ አይነቱ ጥያቄ ከላስታው ንጉሥ ከሐርቤይ ቀጥሎ ስላልነበረ የግብፅ ቤተ ክርስቲያንን አስደንግጧት ነበር:: ምክንያቱም ይህ ጥያቄ ባይመለስ ሀዬ ዮሐንስ ፊታቸውን ወደ ሌሎች እህት አብያተ ክርስቲያናት ለማዞር ወስነው ነበር:: የሆነው ሆኖ ጥያቄው ተቀባይነት አግኝቶ በ1873 ዓ.ም 4 ጳጳሳትን አባ ጴጥሮስን፣ አባ ማቴዎስን፣ አባ ማርቆስንና አባ ሉቃስን ሹመው ወደ ኢትዮጵያ ላኩ:: እነዚህ ጳጳሳት በ1875 ዓ.ም ከዋናው ጳጳስ ከአቡነ ጴጥሮስ በቀር አቡነ ማቴዎስን ለንጉሥ ምኒልክ፣ አቡነ ሉቃስን ለንጉሥ ተክለ ኃይማኖት ዘጎጃም፤ አቡነ ማርቆስን ደግሞ ለቤጌምድር ደልድለዋቸው ነበር:: አፄ ዮሐንስ ባላቸው መንፈሳዊ ቅንአት ወንጌል በኢትዮጵያ በደንብ እንዲስፋፋ እነዚህን 4 ጳጳሳት ቢያስመጡም በኋላ ግን ሁሉም በሞት ሲለዩ አንደበፊቱ አንድ ጳጳስ ይመጣ ጀመር::

ከላይ የጠቀስናቸው ከግብፅ የመጡት አራት ጳጳሳት ዐፄ ዮሐንስ በ80 ሺህ ብር ገዝተው ነበር ያስመጧቸው:: ይህን የመሰለውን የችግር ዘመን የኋላ ሊቃውንት በተገኘው

አጋጣሚ ቁጭታቸውን ከመግለፅ አልቆጠቡም:: መንፈሳዊ ንግድነቱንም ሕገ ወጥ መሆኑንም ጭምር ጠቅሰዋል:: ከእነ ዚህም መካከል ደስታ ተክለ ወልድ ባዘጋጁት «ገበታ ዋሪያ የንባብ መማሪያ» በተሰኘው መጽሐፋቸው ገፅ 40 ላይ በግጥም መልክ ከአለቃ ኪዳነ ወልድ የተገኘውን በከፊል እንመልከት:-

ኖ

በሰማንያ ሺህ ብር አራት ጳጳስ፤
ገዝተው እንዳስመጡት ዐፄ ዮሐንስ፤
ጳጳስና ክህነት በጦቢያው መንግሥት፤
የንግድ እቃ ሆኖ እንዲሸጥለት፤
እራሱን በሌዊ አኖን በይሁዳ፤
መስሎ አነፃፅሮ ሱቁን ሲያሰናዳ፤
በእራተኛው አንቀፅ ቀለም ቀንዱን ተክሎ፤
ኢይሰየሙ ሲል ኢያጸድስ ብሎ፤
ፈራሽ ሰው ሰራሽ ሕግ ስለ ጠፋባችሁ፤
ሠልስቱ ምዕትን ለምን ታማላችሁ::
ከእኛም አንዱን መሾም በ1ኛው ሰላማ፤
ዝምሮት ነበረ አትናቴዎስማ፤
አላገኘም እንጂ መሳይ ተከታይ፤
ዘመዶች ታስረው በፍቅረ ነዋይ:: በማለት ገልጠዋል::

የመጨረሻዎቹን ሁለቱን ስንኝ ስንመለከተው ግብፃ ውያን ጳጳሳት ያለ እጅ መንሻ ሊመጡና ልጆቻቸውን ሊጐበኙ፣ ሊያስተምሩና ሐዋርያዊ ግዴታቸውን ሊፈፅሙ ያልቻሉ መሆናቸውን ያመለክታል:: 20ኛው የእስክንድርያ ፓትርያርክ ቅዱስ አትናቴዎስ ቅዱስ አባታችን አቡነ ሰላማን አብርሃ ወአፅብሐ ጽጽስና እንዲቀበል በላኩት ጊዜ ያለምንም እጅ መንሻ ሹመ መላኩን የግጥሙ ጸሐፊ አለቃ ኪዳነ ወልድ ክፍሌ ጨምረው አስታውሰው ጠቅሰውታል::

1.4 የሚሲዮናውያን መባረር

ከውጭ ወደ አገር የሚገቡ ሚሲዮናውያን ጋብ ያሉት በዚህ ዘመን ነበር:: ሁሉንም ሚሲዮናውያን ሰብስበው ምን ልታደርጉ ወደ ኢትዮጵያ መጣችሁ? አሏቸው:: እነዚህም ወንጌልን ልንሰብክ ነው ብለው መለሱላቸው:: ንጉሡም

ወንጌል አንድ ነው፤ እግዚአብሔርም አንድ ነው፤ እኔም ሕዝቤን ለመስበክ የሚበቁ ጳጳሳትና ቀሳውስት አሉኝ ለማን ልትሰብኩ ትፈልጋላችሁ? ቢሏቸው እነሱም በዚህ አገር ለሚ ኖሩ ይሁዲዎችና እስላሞች ብለው በድጋሚ መለሱላቸው:: ዐፄ ዮሐንስም ወደ ኢትዮጵያ ስትመጡ የአይሁዶች አገር ኢየሩሳሌም የእስላምን አገር ሊቢያን፤ ሳውዲ አረቢያን፤ የመንን፣ ትታችሁ እንደምን አልፋችሁ መጣችሁ! አሁን እኔ የአገሬን ሕዝብ የእጅ ሥራ ጥበብ የሚሰሩ ስጋጃ ሠሪ ዎች፣ አናጢዎች፣ ብረት ቀጥቃጮች የሆኑትን እቀበላለሁ እንጂ እናንተን አልፈለግም አገሬን ልቀቁልኝ ብለው ገሚሶ ችን በምፅዋ፣ ሌሎችን ደግሞ በመተማ በኩል አስወጧቸው::[3] ከዚህ ጊዜ ጀምሮ ሚሲዮናውያን ወደ ኢትዮጵያ መግባት አቁመው ነበር:: ዐፄ ዮሐንስ አገራቸውን በጣም የሚወዱ ስለነበር እንዲህ ብለዋል:- «አንደ ዳዊት በሰይነ ሕሲናዌ አያገለ በጥኩ የምደግማትን ሲተዮጵያን ሲነኩብኝ ደማ ይፈሳል:: የሚገዙ ትን መሬት ብቻ ሲትዮጵያ ብለው የሚጠሩ የአገሬ መኪንንት ከጠ ባብ ሀሳባቸው ወጥተው አንዲት ታላቅ ሲትዮጵያን መኖሯን ማወቅ አለባቸው» በማለት ገልፀዋል:: ከዚህ በላይ የተገለፀው አራት አበይት መንፈሳዊ ተግባራት በአገር ውስጥ ያከናወኗቸው ናቸው::

2. በውጭ ሀገር ያከናወኗቸው

ከቀድሞ የሀገራችን ነገሥታት መካከል በኢየሩሳሌም ላለው ርስታችን ትኩረት ከሠጡት መካከል ዐፄ ዮሐንስ አንዱ ናቸው:: ይኸም በዘመናቸው ከክርክር ነፃ የሆነች ቦታ ገዝተው ቤተ ክርስቲያን አሠርተ ዋል:: ዐፄ ዮሐንስ ይህችን ቤተ ክርስቲያን ያሠሯት ከቱርክ ጋር ተዋግተው በምርኮ ያገኙትን ስድስት ሣጥን የእንግሊዝ ወርቅ በ1872 ዓ.ም በኢ የሩሳሌም ገዳም ላሉት ኢትዮጵያውያን መነኮሳት ልከው የኢትዮጵያ ጥንታዊነት ካላቸው አብያተ ክርስቲያናት አሠ ራር የምታንጸባርቅ ቤተ ክርስቲያን በወቅቱ የገዳማቱ አበ ምኔት በነበሩት በመምሕር ወልደሠማያት ትጋት አሠሩ::

[3] የኢትዮጵያ ታሪክ ከዐፄ ቴዎድሮስ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ ገጽ 64::

እያሠሩት የነበረው ቤተ ክርስቲያን ሥራ አልቆ ጣሪያው ሲቀር በ1881 ዓ.ም መጋቢት 1 ቀን አረፉ። ዐፄ ዮሐንስ ሲሞቱ የቤተክርስቲያን ማሠሪያ ገንዘብ አለቀ። በዚህ ምክን ያት መምህር ወልደ ሰማያት ከተገዛው መሬት ላይ ሩቡን ያህል በ9ሺ ብር ሸጠው በ3 ሺህ ብር ቤተክርስቲያን አስጨ ርሰው በተረፈው 6ሺ ብር በ1883 ዓ.ም የመንበረ ሊቀ ጵጵስናውን ቤት ገዝተዋል።[4] ዐፄ ዮሐንስ በኢየሩሳሌም ለሚኖሩ መናንያን ይልኩአቸው ከነበሩ ደብዳቤዎች ለአብ ነት ያሕል የሚከተለው ቀርቧል።

«በስመ እግዚአነ ኢየሱስ ክርስቶስ ሎቱ ስብሀት መልዕክተ ዘስዩመ እግዚአብሔር ንጉሠ ጽዮን ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ይድረስ ሀበ ኩሎሙ ማኅበረ ዘኢትዮጵያ እለ ሀለው በኢየሩሳሌም እንተ ይዕቲ ዴር ሡልጣን መናንያነ ዓለም ርቱአነ ሃይማኖት እርቶዶክሳዊት! እንዴት ሰነበታችሁ እኔ ከሠራዊቱ ጋር በእግዚአብሔር ቸርነት በእምነ ጽዮን አማላጅነት በእናንተ ጸሎት አምላክ ቅዱሳን ይክበር ይመስገን ይህና ነኝ ምሀረቱ ለዘላለም ነውና ከጥንት ቦታ ግዙ ማለቴ የኢትዮጵያ ሰዎች ንጉሥ የላቸውም ለማኞች ናቸው፣ ከአርመንም ከሌላውም ሁሉ እየለመኑ ይኖ ራሉ እየተባላችሁ ስድባችሁ ቢጠና በዚህ ቀንቼ ነው እንጂ ለእኔ ለልጄ ለተንቤን ለእንዳርታ ሰው ይሆናል ብዬ አይደለም ቦታውን እናንተን ያልመሠለ ሰው አይቀመጥባት አታስቀርቡ እንዲሁ ሺህ ብር ሰድጄላ ችኋለሁ ለችግራችሁ ሁሉ ጉዳይ አድርጉት አይጎችሁ አትደንግጡ ጉዳይ ቢበዛብኝ ነው፣ ደግሞ እንደቀድሞ እስድላችኋለሁ የቤተ ክርስቲያኑ ነገር ሁሉ እግዚአ ብሔር በፈቀደው ጊዜ ይሰራል»[5]

ተጻፈ አድዋ ከተማ
ጥር 1 ቀን 1877 ዓ.ም

[4] ቅዱሳት መካናት በኢየሩሳሌም ዴር ሡልጣን ዲ/ን ስሎሞን ዮሐንስ።
[5] የኢትዮጵያ ስልጣኔ ገጽ 102።

ክፍል ሁለት

በዳግማዊ ዐፄ ምኒልክ ዘመነ መንግሥት የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን [ከ1882 - 1903]

ከዐፄ ዮሐንስ 4ኛ እረፍት በኋላ በሀገራችን የነገሡት ዐፄ ምኒልክ ለኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ከፍ ያለ አስተዋፅኦ አድርገዋል። እንደ ገነተ ጽጌ ቅዱስ ጊዮርጊስ፣ አፅማቸው ያረፈበት ታዕካ ነገሥት ባሕታ ለማርያም፣ ርዕስ አድባራት ወገዳማት ዳግማዊት ጽዮን አዲስ ዓለም ማርያም፣ እነዚህ አብያተ ክርስቲያናት የታነፁት በእሳቸው ዘመን ነው። የዘመናዊ ሥልጣኔ ፈር ቀዳጅም ስለነበሩ ሀገሪቱ የውጭ ሥልጣኔ እንድትቀበል አድርገዋል። አሁን የምናያት የኢት ዮጵያ ስልጣኔ መሠረት ዐፄ ምኒልክ ነበሩ።

የፖስታ አገልግሎት፣ የምድር ባቡር፣ ቴሌፎን፣ መኪና፣ የባንክ አገልግሎት፣ ሆስፒታል፣ በተለይ ዘመናዊ ትምህርት ቤት... የተጀመሩበት ወቅት ስለነበር በኢትዮጵያ ታሪክ ትልቅ ሥፍራ ይሰጣቸዋል። ዐፄ ምኒልክ በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ያላቸው አይነተኛ ሥፍራ የዐፄ ቴዎድሮስንና ዐፄ ዮሐንስን ሕልምና ትልም ገህድ ማድረጋቸው ነው። እንደ እሳት በሚንቀለቀለው በቴዎድሮስና በዮሐንስ የተፀነሰ ውን የአንድነት፣ የሥልጣኔ እንዲሁም ኢትዮጵያ ታላቅ ራሷን የቻለች ነፃ ሀገርና ነፃ እምነት /ሃይማኖት/ ያላት ሀገር መሆኗን ዐፄ ምኒልክ ተቀብለው ለፍሬ ማብቃታቸው ነው። ስለዚህ የዐፄ ምኒልክ ዘመን የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲ ያን ብቻ ሳይሆን የሀገሪቱም ወርቃማ ዘመን ነው ማለት ይቻላል።

የዐፄ ምኒልክ ስለተሞልዶ በቅዱሳት መካናት

ዳግማዊ ዐፄ ምኒልክ በኢየሩሳሌም የሚገኘውን ቅዱሳት መካናት እንዲጠበቅ እንዲፀና ያደረጉት ለየት ባለ ዘመናዊ መንገድ ነው። ይኸውም ሁለት መቶ ሺ ብር ልከው በኢየሩሳሌም በክሪዲልዮን ባንክ እንዲቀመጥና ወለድ ወለዱ ኢትዮጵያውያን መነኮሳት እንዲጠቀሙበት አድርገዋል። የተናገሩትም ይህን ያንፀባርቃል: «ከኢትዮጵያ ገንዘብ ለመላክ አይመችም ብዬ ነው ይህን ገንዘብ በባንክ እንዲቀመጥ ያደረኩት፤ በኢየሩሳሌም በቅድስት ሀገር በኢትዮጵያ መንግሥት ገዳም በአርቶዶክሳዊት እምነት ፀንተው ለሚኖሩ ለኢትዮጵያ መናንያን መነኮሳት ለልብስና ለምግብ እርዳታ እንዲሆን ይርጋ» ብለዋል።[6]

በዚህ ብቻ ሳይወሠኑ ግብፃውያን በዴር ሡልጣን ይዞታ ላይ መነኮሳቶቻችን እንዳይወጡ እንዳይገቡ በር ስለ ተዘጋባቸው አብርሃም ልጁን ይስሐቅን ሊሠዋ ባቀረበበት አንባር በሥተ ምሥራቅ አንድ ቤት አስፈርሰው ሌላ በር በመክፈት በዚያ የሚኖሩ አባቶች መግባት መውጣት ችለዋል። ዐፄ መኒልክ ደብረ ገነት ገዳም ውስጥ አንድ የ6 ሰዎች መኖሪያ የሆነ ፎቅና ምድር ያለው ቤት ሠርተው ስላበረከቱ ገዳማውያኑ ቤቱን እያከራዩ ይጠቀሙበታል። አንዲሁም ገዳሙ የሚተዳደርበት ደንብ ልዩ ልዩ ንዋየ ቅድሳት በየጊዜው እያበረከቱ መነኮሳቱን አፅናንተዋል። ባለቤታቸው እቴጌ ጣይቱም አሁን የእስራኤል መንግሥት የህፃናት ህክምና መስጫ መሥሪያ ቤት ያደረገውን ፎቅና ምድር ቤት አሠርተዋል። እንዲሁም በንግሥት እሌኒ መንገድ አሁን የእስራኤል መንግሥት ሬድዮ ጣቢያ እና ማዘጋጃ ቤት፤ የበጐ አድራጐት ት/ቤት የሆኑትን ሁለት ፎቅ ሕንጻዎች አሠርተዋል። በተጨማሪ ነዋየ ቅድሳት፤ አልባሳት ለቤተ ክርስቲያኑ አበርክተዋል።

[6] የቅዱሳት መካናት መስታወት።

ክፍል ሦስት

በንግሥተ ነገሥታት ዘውዲቱ ዘመነ መንግሥት የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን /ከ1909-1922 ዓ.ም/

በዚህ በጠቀስነው ዘመን በኢትዮጵያ የነገሡት የዐፄ ምኒልክ ልጅ ዘውዲቱ ነበሩ። የንግሥተ ነገሥታት ዘውዲቱ ዘመነ መንግሥት ካህናት እጅግ የተከበሩበት ዘመን በመሆኑ «ዘመነ ካህናት» በመባል ይታወሳል። በቤተ መንግሥት ብዙውን ጊዜ ሹመት ሽልማት የሚሰጠው ለካህናት ነበር። ይህ ዘመን ለየት የሚያደርገው የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን በዘመናዊ አስተዳደር መመራት የጀመረችበት ነበር። ይህም በ1918 ዓ.ም መስከረም 8 ቀን «መንፈሳዊ ጉባኤ» የተባለ የቤተክህነት መሥሪያ ቤት ተቋቁሞ ሥራውን ጀመረ። ይህ መሥሪያ ቤት ኃላፊው እጨጌ ገብረ መንፈስ ቅዱስ /በኋላ አቡነ ሳዊሮስ/ የተባሉ አባት ነበሩ።

ይህ መንፈሳዊ ጉባኤ ብዙ የቤተ ክርስቲያን ችግሮችን እንደፈታ ሰነዶች ያስረዳሉ። መንፈሳዊ ጉባኤው በጠላት ወረራ ዘመን ችግሩን ተቋቁሞ አልፈረሰም። እንዲያውም 72 አባላት ያሉት የምርጫ ኮሚቴ አሰባሰቦ አቡነ አብርሃምን እሳቸው ከሞቱ በኋላ አቡነ ዮሐንስን /ሐዲስ ተክሌን/ ሊቀ ጳጳስ አድርጉ በችግሩ ዘመን ሾማል። ጠላት ኢትዮጵያን ለቆ ከወጣ በኋላ የቤተክርስቲያን ሙያ ያላቸውን ምሁራንን በአባልነት አካቶ እንዲሠሩ አድርጓል። ይህ መንፈሣዊ ጉባኤ የተለያዩ ለቤተ ክርስቲያን የሚጠቅሙ ደንቦችን አውጥቷል። በጣም የሚታወቀው የሥራው ውጤት በ1934 ዓ.ም መጋቢት ወር የወጣ ደንብ ሲሆን፤ የመጽሐፍ ርዕስ «የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር ደንብ» የሚል ሆኖ 12 አንቀጾች አሉት።

ብሔራዊ ሲኖዶስ በሀገራችን ከመቋቋሙ በፊት ይህ መንፈሣዊ ጉባኤ የጐላ አስተዋፅኦ አድርጓል። ለዛሬው

የቤተ ክህነት መሥሪያ ቤት መወለድ ምክንያቱ እሡ ነበር። ይህ ሁሉ ሲሆን መሥሪያ ቤቱ በታላቁ ቤተ መንግሥት ቅፅር ውስጥ ነበር። ጽሕፈት ቤቱ ከቤተ መንግሥት ከወጣ በኋላ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ጽሕፈት ቤት ተባለ።[7] እንግዲህ በ20ኛው ክፍለ ዘመን የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን በንግሥተ ነገሥታት ዘውዲቱ ዘመን ወደተሻለ ምዕራፍ ለመሸጋገር እርምጃ የጀመረችበት ጊዜ ስለነበር በወርቃማ ዘመናት ውስጥ ይካተታል። በዚህ ዘመን የተከናውኑትን አበይት ሦስት ነገሮች እንመለከታለን፦

1.1 ሕንጻ ቤተ ክርስቲያን

በንግሥተ ነገሥታት ዘውዲቱ ዘመነ መንግሥት ትኩረት ከተሠጠባቸው ተግባራት አንዱ የአምልኮ ቦታ /አብያተ ክርስቲያናት/ ማሳነፃቸው ነው። ይህም በዘመነ መን ግሥታቸው 35 የሚደርሡ አብያተ ክርስቲያናትን ለኢትዮ ጵያ ቤተ ክርስቲያን አሳነፀው አበርክተዋል። እነዚህም፦

የቤተክርስቲያኑ መጠሪያ	የሚገኝበት ቦታ
ታዕካ ነገሥት ባዕታ	አዲስ አበባ
መንበረ ፀሀይ ማርያም /እንጦጦ/	አዲስ አበባ
ደብረ ሰላም መድኃኔዓለም /ቀጨኔ/	አዲስ አበባ
ደብረ ጽጌ ቅዱስ ዑራኤል	አዲስ አበባ
ደብረ ሳሕል ቅዱስ ሚካኤል /የካ/	አዲስ አበባ
ማኅደረ ስብሐት ልደታ	አዲስ አበባ
ቀራንዮ መድኃኔዓለም	አዲስ አበባ
ሐመረ ኖህ ኪዳነ ምህረት/ እንጦጦ/	አዲስ አበባ
መንበረ ንግሥት ቁስቋም	አዲስ አበባ
ጽርሐ አርያም ቁስቋም	አዲስ አበባ
ብርሃናተ ዓለም ጴጥሮስ ወጳውሎስ	አዲስ አበባ
ደብረ ናዝሬት ቅዱስ ዮሴፍ	አዲስ አበባ

[7] የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር ደንብ 1934 ዓ.ም ፣ ፍንጭ ፍተሻ 1998፣ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ክፍል 2፣ በዚሁ መጽሐፍ አዘጋጅ የታተመ የፓትርያርክነቱ መንበር እንዴት ተገኘ? 2000 ዓ.ም፣ የሚሉትን መጽሐፎች ይመለከታል።

ደብረ ገሊላ አማኑኤል	አዲስ አበባ
ደብረ ኃይል ራጉኤል	አዲስ አበባ
መናገሻ ማርያም	መናገሻ
መናገሻ ቅዱስ ማርቆስ	መናገሻ
ሰላ ድንጋይ ቅዱስ ማርቆስ	ተጉለት
ፋሲ መድኃኔዓለም	
ወሎንኮሚ ቅዱስ ማርቆስ	
ደብረ ጽሙና ተክለ ሐዋርያት	አደአ በርጋ
ደብረ በግዕ ሕፃን ሞዐ	ጠራ
ኢቲሳ ገዳም	
አብዮ ገዳም	
ቦሩ ሥላሴ	ወሎ
ጅማ መድኃኔዓለም	ጅማ
ወረይሉ ቅዱስ ጊዮርጊስ	ወረኢሉ
ልደታ	ካቢ በደጃዝማች ናደው ጉልት ላይ
ደብረ ብርሃነ ኢየሱስ	ጉንደር
ደብረ ታቦር ኢየሱስ	ጉንደር
ቅዱስ ገላውዴዎስ	ጉንደር
ወጪጫ ማርያም	
ደብረ ዑራኤል	ጫንጮ
በረኸ ቤተ ክርስቲያን	
ሩፋ ቅዱስ ሚካኤል	
ጃር ሥላሴ	
ቅዱስ ጊዮርጊስ	ተጉለት በጉልታቸው ላይ

እነዚህ አብያተ ክርስቲያናት የዘመን ታሪካቸው መዝግቦልን ያቆየን ሲሆን፤ ይህ የንግሥት ዘውዲቱ ዘመን በርካታ አብያተ ክርስቲያናት ከታነፀበት ከሌሎች ነገሥታ ቶች የንግሥና ዘመን ቀዳሚውን ሥፍራ ይይዛሉ፤ በአዲስ ዓለም በመናገሻ ማርያም፤ በእንጦጦ ማርያም፤ በቅዱስ ጊዮርጊስ፤ በታዕካ ነገሥት በእነዚህ አብያተ ክርስቲያናት ውስጥ በሚገኙ ሙዚየሞች የንግሥተ ነገሥታት ዘውዲቱ በርካታ ቅርሶች ይገኛሉ፤ የለሚቸው ስጦታዎች፤ የግል መገ ልገያ እቃዎች ይታያሉ፤ የንግሥቲቱ አፅም ከአባታቸው ከዐፄ ምኒልክ ጋር በባዕታ ገዳም ምድር ቤት ውስጥ በክብር ተቀምጠ ይታያል።

1.2 ሚሠተ ጳጳሳት ኢትዮጵያውያን

የንግሥት ዘውዲቱ ዘመነ መንግሥት የተለየ የሚያ ደረገው በዘመናቸው ለመጀመሪያ ጊዜ ኢትዮጵያውያን ጵጵ ስና ለመቀበል መቻላቸው ነበር። በ1919 ዓ.ም ግብፃዊው የኢትዮጵያ ሊቀጳጳስ አቡነ ማቴዎስ በሞቱ ጊዜ፤ የኢትዮ ጵያ ቤተ ክርስቲያን ከልጅጅ መካከል ጳጳስ መሾም አለባት የሚለው ሀሳብ እየተጠናከረ ሔዶ ነበር። በዚህ መሠረት ይህ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ጥያቄ ተቀባይነትን አግኝቶ፤ በትምህርት በምግባር የበሠሉ 5 አባቶች ተመርጠው ከእነ ዚህ ውስጥ አራቱ ግንቦት 2 ቀን 1921 ዓ.ም በአዲስ አበባ ተነስተው በባቡር ወደ ጅቡቲ ሄደው እንደገና ግንቦት 5 ቀን በመርከብ ተሳፍረው ወደ ካይሮ ሄዱ።

እዚያው ካይሮ 15 ቀን ከቆዩ በኋላ ግንቦት 25 ቀን በዚያው ዓመት በእለት እሁድ በእስክንድርያው ፓትርያርክ በአቡነ ዮሐንስ 19ኛ አንብሮተ እድ:- ጴጥሮስ፣ አብርሃም፣ ይስሐቅ፣ ሚካኤል ተብለው ተሰይመው ተሾሙ። ሰኔ 21 ቀን 1921 ዓ.ም ወደ ሀገራቸው ተመለሱ። የጳጳሳቱ ስምና ሀገረ ሰብከት የሚከተለው ነበር:-

የበፊት ስማቸው	የሚመት/የጵጵስና/ ስማቸው	የተሾሙበት ሀገረ ሰብከት
መምህር ደስታ	አቡነ አብርሃም	የሸዋ ሀገርን ይዘው ሊቀ ጳጳሳት ዘኢትዮጵያ
መምህር ወልደ ኪዳን	አቡነ ይስሐቅ	የጐጃምና የጐንደር ጳጳስ
መምህር ኃ/ሚካኤል	አቡነ ጴጥሮስ	የምስራቅ ጳጳስ
መምህር ሐዲስ	አቡነ ሚካኤል	የኢሊባቡርና የከፋ ጳጳስ
እጨጌ ገብረ መንፈስ ቅዱስ*	አቡነ ሳዊሮስ	የደቡብ ኢትዮጵያና እጨጌ ዘደብረ ሊባኖስ

* ከእነዚህ ውስጥ እጨጌ ገብረ መንፈስ ቅዱስ በጤና መጓደል ምክንያት ወደ ግብፅ ሳይሔዱ ቀርተው ነበር። በ1922 ዓ.ም በታህሳስ ወር የእስክንድርያው ፓትርያርክ አቡነ ዮሐንስ 19ኛ፣ ኢትዮጵያን ለመጐብኘት መጥተው ነበር። ለጵጵስና ታጭተው ሳሉ ነገር ግን ወደ ግብፅ ያልሔዱትን እጨጌ ገብረ መንፈስ ቅዱስን ጥር 1 ቀን 1922 ዓ.ም በዳግማዊ ምኒልክ መታሠቢያ ባሕታ ለማርያም ገዳም ቅዳሴ ቀድሰው የጵጵስና ቅብዓት ቀብተው አቡነ ሳዊሮስ ብለው ሾመዋቸዋል።

1.3 የቅዱሳት መካናት ይዞታ ማስጠበቃቸው

በቅድስት ሀገር ኢየሩሳሌም ያለንን ይዞታ እንደ ቀድሞ ነገሥታቶቻችን ንግሥተ ነገሥታት ዘውዲቱም የበኩ ላቸውን አስተዋፅኦ አበርክተዋል። ለምሳሌ በደብረ ገነት ኪዳነ ምህረት ቤተክርስቲያን በተለይ በባላቸው ሥም አንድ የደውል ቤት አሠርተዋል። በዚህ ሳይወሠኑ በኢየሩሳሌም ከተማ ለኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የታሪክ ይዞታ መርጃ እንዲሆን ትልቅ ህንፃ ሠርተው ህንፃውም አሁንም እየተከራየ ጥቅም ከመስጠቱም በላይ የኢትዮጵያ መንግሥት ቆንስል ጽ/ቤት በዚሁ ህንፃ ውስጥ ነበር። በተጨማሪ ለማኅበረ መነ ኮሳቱ መልዕክት እየላኩ ያፅናኗቸው ነበር። ከደብዳቤያቸው አንዱ:-

> *«ንግሥተ ነገሥታት ዘውዲቱ ዘኢትዮጵያ ወሰቱ ሰዳ ግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት፤ ይደርስ ለማኅበረ ኢየሩሳሌም አለ ሀለው በዳር ሡልጣን፤ ወበ ደብረ ነገት፤ አባቶቼ ጠናችሁን አንደምን ናችሁ። እኔ አግዚአብሔር ይመስገን ደህና ነኝ። ስለ ችግራችሁም ሁለት ሦስት ጊዜ የላካችሁት ወረቀት ደረሰን። አግ ዚአብሔር በዚህ በአባቴ በዳግማዊ ምኒልክ መንግ ሥት ለመንገሥ ካበቃኝ ቀን ጀምሮ ሳልጠይቃችሁ መቅረት የመንገዱ መጥፋትና የጦርነቱ ብርታት ነው አንጂ በአናንተ የምጨከንበት ልቡና ኖሮኝ አይደ ለም። አሁንም ይኸው ለማኅበረ በመምህር ማህፀንቱ አድ አንድ ሺ ዳውላ አህል በያይነቱ፤ 1ሺ የአንግሊዝ ወርቅ ልኬላችኋለሁ፤ አባቶቼ በጸሎታችሁ አለቡኝ። ለወደፊትም አጠይቃችኋለሁ»*[8]

ሰኔ 8 ቀን 1910 ዓ.ም፣
አዲስ አበባ ተጻፈ

በአጠቃላይ የንግሥተ ነገሥታት ዘውዲቱ ምኒልክ ዘመነ መንግሥት የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ይህን ጐላ ያለ ወርቃማ ታሪክ የተመዘገበበት ዘመን ነው።

[8] የታሪክ መሥታወት ገጽ 421 ቅዱሳት መካናት በኢየሩሳሌም /ዴር ሡልጣን/ በዚሁ መጽሐፍ እዘጋጅ የታተመ።

ምዕራፍ ስምንት

ስምንተኛው ወርቃማ ዘመን

ክፍል አንድ

የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን በቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ ዘመን

ሕንጻ ቤተ ክርስቲያን

① መንበረ ፀባያት ቅድስት ሥላሴ ካቴድራል

ግርማዊ ንጉሠ ነገሥት ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ የቀድሞዎችን ደጋግ ነገሥታት አርአያ በመከተል ገና ከደጃዝማችነታቸው ጀምሮ በአልጋ ወራሽነታቸው ጊዜና ከነገሡም በኋላ በዘመናቸው የተደረሰበትን የሕንፃ ጥበብ ሥራ ላይ በማዋል በየቦታውና በየጊዜው ታላላቅ ካቴድራሎችና ሌሎች አብያተ ክርስቲያናትን አሳንፀዋል። ንጉሠ ነገሥት ከተባሉ በኋላ ካሠሯቸው አብያተ ክርስቲያናት መካከል መንበረ ጸባያት ቅድስት ሥላሴ አንዱ ነው። ታህሳስ 15 ቀን 1924 ዓ.ም የመሠረቱን ድንጋይ ጥለው ሥራው በጥሩ ሁኔታ ተጀምሮ ለፍፃሜ ሊደርስ ጥቂት ሲቀረው ጠላት በ1928 ዓ.ም. አገራችንን ስለወረረ ቢቋረጥም በ1933 ዓ.ም. ንጉሠ ነገሥቱ ከተሰደዱበት አገር በድል አድራጊነት ሲመለሱ፣ ሥራው እንደገና ቀጠለ። በቅልጥፍና እንዲካሄድ ስለተደረገ በሚገባ ተጠናቆ ጥር 7 ቀን 1936 ዓ.ም. ቅዳሴ ቤቱ ተከበረ።

መታሰቢያነቱ በ5ቱ የጠላት ወረራ ዓመታት ለተዋጉት አርበኞች እንዲሆን ከማድረጋቸውም ጋር ቅዳሴ ቤቱ ሲከበር የአርበኞችን አፅም አሰባስበው በታላቅ ሰልፍና በልዩ

የጸሎት ሥነ ሥርዓት በተዘጋጀለት ቦታ አስገብተዋል። በዚህ ቀን ባደረጉት ንግግር «እጅግ ከፍ ያለው የዓለም ሁሉ ገዥ እግዚአብሔር ለኢትዮጵያና ለሕዝባችን፣ ለእኛና ለአርበኞቻችን በየጊዜው ካደረገልንና ወደ ፊትም ከሚያደርግልን የቸሮታ ሥራዎች አንደኛውን ዛሬ ስለፈፀመልን ልናመሰግነው ይገባናል። ለንጉሠ ነገሥት ቤተ ዘመዳችን የእረፍት ቦታ እንዲሆን በመሠረትነው የክብር ቦታ በሥራቸውና በመስዋዕትነታቸው ውለታቸውን ልንመልስላቸው የተገባቸው አገልጋዮች ደንበኛ የርስት ተካፋይ እንዲሆኑ ፈቀድን። የሚገባቸውን ፈፅመው ማረፋቸውን ስንመሰክርላቸው የአፅማቸው ፊት የክብር ሰላምታ እንሰጣለን» ብለዋል።

ካቴድራሉ በሚሰጠው ቀልጣፋና ዘመናዊ አገልግሎት እየተላበ የሚመጣው ሕዝበ ክርስቲያን ቁጥር በየጊዜው እያደገ በመሔዱ ይህንኑ በአግባቡ ለማስተናገድ እንዲቻል ሦስት ጊዜ እንዲሰፋ ተደርጓል። በመሆኑም አሁን ባለበት ደረጃ የቤተ ክርስቲያኑ ወለል ስፋት ከምሥራቅ ወደ ምዕራብ 36 ሜትር ሲሆን፣ ከሰሜን ወደ ደቡብ 26 ሜትር ቁመቱም መካከሉ 35 ሜትር ነው። ይህን ያህል ስፋት ያለው የመንበረ ጸባያት ቅድስት ሥላሴ ካቴድራል በመካከለኛው ክፍል የአጋዕዝተ ዓለም ሥላሴ፣ በስተቀኝ በቅድስት ድንግል ማርያም፣ በስተግራ በቅዱስ ዮሐንስ መጥምቅ የተሠየሙ 3 መንበሮች አሉት።

በውስጥም በውጭም ባለው ስፋት ምክንያት ሃይማኖታዊ ይዘት ያላቸው ብሔራዊና ዓለም አቀፋዊ በዓላት የሚከበሩት ብፁዓን ኤጲስ ቆጶሳት፣ ቅዱሳን ፓትርያርኮች የሚሾሙበት ለታላላቅ የሃይማኖት መሪዎችም አቀባበል የሚደረግበት ካቴድራል ነው። ንጉሠ ነገሥቱ በወታደራዊው መንግሥት በኃይል ከሥልጣን ከወረዱና ከተገደሉ በኋላ አፅማቸው ተደብቆ ከኖረበት ቦታ ወጥቶ በክብር እንዲያርፍ የተደረገው እርሳቸው ባሠሩት በዚሁ ካቴድራል ነው።

② ምስካየ ኀዙናን መድኃኔዓለም ገዳም

የዚህ ቤተ ክርስቲያን አመሠራረት ታሪክ የሚነሣው ግርማዊ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ በጠላት ወረራ ዘመን በእንግሊዝ አገር በስደት ከኖሩበት ዘመን ጀምሮ ነው። ንጉሡ በለንደን ከተማ ሳሉ በኢየሩሳሌም ይገኙ ከነበሩት ከአጬጌ ገብረ ጊዮርጊስ ዘንድ ልኩው የመድኃኔዓለምን ጽላት በማስ ወስድ አንድ መካነ ጸሎት /የጸሎት ቦታ/ መሠረቱ። ያቺም መካነ ጸሎት በስደት ያልቸ አርቶዶክሳዊት የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ተብላ ትጠራ ነበር። በ1933 ዓ.ም. ሚያዝያ 27 ቀን ግርማዊነታቸው በድል አድራጊነት ወደ ኢትዮጵያ ከገቡ በኋላ በስደት የነበረው የመድኃኔዓለም ታቦት ግርማዊት እቴጌ መነን ከእንግሊዝ አገር ወደ አዲስ አበባ በገቡበት ነሐሴ 23 ቀን 1933 ዓ.ም. አብሮ አዲስ አበባ ገባ። ከዚያ በኋላ ቤተ ሳይዳ ተብሎ ይጠራ በነበረው በቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ሆስፒታል ግቢ በታነፀው ቤተ ክርስቲያን ምስካየ ኀዙናን መድኃኔዓለም ተብሎ ሚያዝያ 27 ቀን 1935 ዓ.ም. ቅዳሴ ቤቱ ተከበረ።

በዚህ ቤተ ክርስቲያን የሚካሄደው ጸሎት ከለንደን ጀምሮ በአማርኛ የተዘጋጀ ስለነበር የአዲስ አበባ ምእመና ንን በብዛት ስቦ ነበር። በዚህ ምክንያት ተገልጋዩ ሕዝብ እየበዛ ስለሄደ የተፈሪ መኮንንና የእቴጌ መነን ት/ቤት ተማ ሪዎችም እሑድ እሑድ ከዚህ ቤተ ክርስቲያን የማይለዩ ስለ ነበር በመጥበቡ አሁን በሚገኝበት ቦታ ላይ በ1940 ዓ.ም. ሚያዝያ 27 ቀን በግርማዊነታቸው ሌላ የመሠረት ድንጋይ ተጣለ። አሁን በአገልግሎት ላይ የሚገኘው ምስካየ ኀዙናን መድኃኔዓለም ቤተ ክርስቲያን መሠረቱ በተጣለ በሁለት ዓመቱ ሥራው ተፈፅሞ ሚያዝያ 27 ቀን 1942 ዓ.ም. ቅዳሴ ቤቱ ተከበረ ከዚያ ጊዜ ጀምሮ አገልግሎቱን በመስጠት ላይ ይገኛል።

③ የደብረ ሊባኖስ ገዳም ቤተ ክርስቲያን

በሰሜን ምዕራብ ሸዋ ስላሌ ሀገረ ስብከት የሚገኘው የደብረ ሊባኖስ ገዳም በ13ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ከኖሩት ከዐፄ ይኩኖ አምላክ ዘመነ መንግሥት ጀምሮ የታወቀ ሲሆን ቤተ ክርስቲያኑን በቀድሞ ጊዜ ዓፄ ይኩኖ አምላክና አፄ ይስሐቅ ከቅርብ ጊዜ ወዲህ ደግሞ አፄ ዮሐንስና አፄ ምኒ ልክ በጥሩ ሁኔታ አሠርተውት ነበር። ነገር ግን የተሠራበት መሬት አፈሩ የሚሸሽ በመሆኑና ሕንፃው በመሰነጣጠቁ ግር ማዊ ንጉሠ ነገሥት ይህን አይተው በአዲስ እቅድ ለመሥ ራት እንደነገሡ የገቡትን ቃል ኪዳን በመጠበቅ ፈቃደ እግ ዚአብሔር ሲሞላ አሁን ያለውን መሠረተ ጽኑ ሕንፃ አሠሩ።

ግርማዊነታቸው የዚህን ሕንፃ መሠረት የጣሉት ግን ቦት 24 ቀን 1952 ዓ.ም. ሲሆን ሥራው በሥራ ሚኒስቴር ተቆጣጣሪነት በሚገባ ተጠናቆ ስላለቀ ኅዳር 9 ቀን 1955 ዓ.ም. ቅዳሴ ቤቱ ተከበረ። የተለያዩ ሥራዎችን ጨምሮ የፈጀው ገንዘብ በዚያን ጊዜው ዋጋ ብር አንድ ሚሊዮን አምስት መቶ ዘጠና ሦስት ሺህ አንድ መቶ ሰማኒያ አምስት ከሰላሳ ሳንቲም ነበር። ከዚህ ሌላ ስጦታን በተመለከተ ለዚህ ገዳም:-

1. ግምታቸው ሰባ ሺህ ብር የሆነ የፋርስ ምንጣፎች ሥጋጃዎች በያይነቱ፤
2. ወርቀዘቦና መካሽ ሥራ ልብስ ተከህኖ ለ7 ልዑካን የሦስት ጊዜ ቅያሪ፤
3. ልዩ ልዩ ነዋየ ቅድሳትን ንጉሠ ነገሥቱ ሰጥተዋል።

④ ርዕሰ አድባራት ወገዳማት አክሱም ጽዮን

አክሱም ጽዮን የኢትዮጵያ ቅድስት ከተማ ናት። የአ ሪትም ሆነ የክርስትና ሃይማኖት ወደ ኢትዮጵያ የገባው በዚች ከተማ በኩል ነው። በዚህም ምክንያት ነገሥታት ሁሉ አክብረዋታል። ሀገንና ሥርዓቷን ጠብቀውላት ኖረዋል። ሲያ ያዝ በመጣው ታሪክ እንደሚገኘው በቀዳማዊ ምኒልክ ዘመን

የመጣችው ታቦተ ጽዮን በጥንቱ ዘመን በአክሱም አቅራቢያ በሚገኝ ቦታ በምኩራብ አሪት ነበረች። ክርስትና ወደ ኢት ዮጵያ ከገባ በኋላ ግን አብርሃና አፅብሐ የመጀመሪያይቱን ቤተ ክርስቲያን አሳነፁ፣ ይህቺ ቤተክርስቲያን 12 የመቅደስ ክፍሎች እንደነበሯት ይነገራል።

በኋላ ግን በ9ኛው ምዕቶ ክፍለ ዘመን ካህናቶች ውስጥ እንዳሉ ዮዲት የተባለች ጨካኝ ሴት አቃጠለችው፤ ዮዲት ያቃጠለችውን አንበሳ ውድም /910 ዓ.ም/ አሰራት፤ ይህ ንጉሥ ያሠራትን በ14ኛው መቶ ክፍለ ዘመን የቅርስ ጠላት የነበረው ግራኝ መሐመድ አቃጠለው፣ ግራኝ ያቃጠለውን ዐፄ ፋሲል /1659-1624/ ዓ.ም አሰሯት። ዐፄ ፋሲል ያሰሯት እስከ አሁን አለች። አክሱም ጽዮን ቤተ ክርስቲያን 3 ጊዜ የመታነፅ 2 ጊዜ የመቃጠል እድል ገጥሟታል።

አሁን ያለውን ቤተ ክርስቲያን ያሰሩት ግርማዊ ቀዳ ማዊ ኃይለ ሥላሴ ናቸው። የመሰረቱን ድንጋይ መስከረም 12 ቀን 1945 ዓ.ም አኖሩ። በተጣለው መሠረት ላይ የሚከ ተለው ጽሑፍ ሰፍሮበት ነበር። «*በአባቶቻችን ነገሥታት መዲና በአክሱም ለእመቤታችን ቅድስት ጽዮን ማርያም ይህን አዲስ የቤተ ክርስቲያን ሕንፃ መሠረት ጥለናል። ይህ ቤተ ክርስቲያን እጅግ ዘመናዊ ሕንፃ እንዲሠራ ፈቅደናል ለቤተክርስቲያኑ ሥራ 1 ሚሊዮን 3 መቶ ሺህ ብር መድበናል። የጥንቱ ሕንፃ ለጥንታውያን ነገሥታት፣ መታሰቢ ያነቱን እንደያዘ እንዲኖር ትተነዋል። የበፊቱ ሴቶች እንዳይገቡበት ክልክል ነበር፣ አሁን ግን በአዲሱ ቤተ ክርስቲያን ሴቶች ገብተው እንዲገለገሉበት ፈቅደናል*» ይላል።[1]

መሠረቱ ከተጣለበት ጊዜ ጀምሮ ሥራው የሚቃናበ ትን፣ ኘላኑ የሚዘጋጅበትን ዘዴ ካስጠኑ በኋላ ሥራውን በቅ ርብ የሚከታተል ራሱን የቻለ ኮሚቴ አቋቋሙ፣ በአይነቱ ልዩ የሆነው የቤተክርስቲያኑ ሥራ ብዙ ጊዜ ስለ ወሰደ ሕንፃው ተጠናቆ የተመረቀው ጥር 29 ቀን 1957 ዓ.ም ነበር። በዚህ የምረቃ በዓል ላይ የታላቋ ብሪታንያ ንግሥት ኤልሳቤጥ ተገኝተው ነበር።

[1] አዲሲቱ ኢትዮጵያ ገጽ 53።

በዐፄ ፋሲል የተሰራው የጥንቱ ቤተ ክርስቲያን እስከ አሁንም ለሴቶች የተከለከለ ነው። [ይህ የሆነው የጥንቱን ቤተ ክርስቲያን ዮዲት ስላቃጠለችው ነው] ግርማዊነታቸው ግን አዲሱ ካቴድራል ለሴቶችም ለወንዶችም መገልገያ እንዲሆን አድርገዋል። በግርማዊነታቸው መልካም ፈቃድ አዲስ ለተ ሠራው ካቴድራል ግምቱ ስማኒያ ሺህ ብር የሆነ ልብስ ተክህኖና ንዋየ ቅድሳት የተሰጠ ሲሆን ካህናቱም ልዩ ልዩ የማዕረግ ልብሶችን ተሸልመዋል። በዚህ ዘመናዊ ካቴድራል ሥራ የጥንቱ የአክሱም ታላቅነት ተገልጧል። የቤተ ክርስቲ ያኑ ስፋት፣ የስራው ጥብቀት፣ የእቅዱ ማማር፣ የሥጠታ ውም ብዛት ታላቅነቷን የሚያንፀባርቅ ነው። በመሆኑም ግር ማዊ ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ የአክሱምን ገናናነት ያደሱ ገናና ንጉሠ ነገሥት ናቸው። የአክሱም ቤተክርስቲያን ከተ መረቀች በኋላ በጥር 30 ቀን 1957 ዓ.ም የሚከተለውን ታሪካዊ ንግግር ስለአክሱም ተናግረዋል፦ «...*አክሱም ሥልጣኔ የገባበት ታላቅ የሲትዮጵያ በር ናት። የፊደላትና የቅርፃ ቅርጽ አቅድ የተገኘው በአክሱም ዘመነ መንግሥት ነው። አክሱም የግሪክና የባቢሎን ሥልጣኔ ከሲትዮጵያ ሥልጣኔ ጋር በማቀነባበር ዕውቀትን በስፊው የተሸመተባት ቦታ ናት። አክሱም የሃይማኖት መዲና በመሆ ንዋ ያለማቋረጥ ሕገ አግዚአብሔር የተነገረባት ከተማ ናት። አክሱም የክርስትና ፀሐይ የወጣባት የሲትዮጵያ ምሥራቅ ናት። አክሱም በኦሪትም በሐዲስም ተከብራ የኖረች የሲትዮጵያ ነገሥታት ታላላቅ ሥራቸውን የሠሩባትና ግዳጃቸውንም የፈፀሙባት ሕያው ታሪክ ያላት ታላቅ አገር ናት...*» ብለዋል።

⑤ ደብረ ኃይል ቁልቢ ገብርኤል

ይህ ደብር የተመሰረተው በልዑል ራስ መኮንን ሲሆ ን ገባሬ ተአምራት በመሆኑ ኢትዮጵያውያን ብቻ ሳይሆኑ የውጭ ዜጎችም በብዛት እየተገኙ በዓሉን በሚገባ ሲያከብሩ ከተአምራቱ ሲሳተፉ ይታያሉ። ግርማዊ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ተገልጋዩ ሕዝብ በየአመቱ እየጨመረ ከመሔዱ አን ፃር የቤተክርስቲያኑን ጥበት አይተው ሰፊ ቤተ ክርስቲያን እንዲሰራ አዘዙ። በትዕዛዙ መሠረት ኘላን ተሠርቶ 8 መቶ ሕዝብ ሊይዝ በሚችል ሁኔታ በ1957 ዓ.ም በ4 መቶ 23

ሺህ ብር ተሰራ። በአካባቢው ተወዳዳሪ የሌለው ሕንፃ ቤተ ክርስቲያን ነው። እነዚህን በመጠኑ ከታሪካቸው ጋር አብረው ቀርበዋል።

በተለያዩ ክፍለ ሀገር ያሠሯቸው ስብያተ ክርስቲያናት

በበጌምድርና ሰሜን ሀገረ ስብከት

አብረንታንት አባ ሳሙኤል ቤተ ክርስቲያን	በ1958 ዓ.ም
መካነ ኢየሱስ ቤተ ክርስቲያን	በ1952 ዓ.ም
አደባባይ ኢየሱስ ቤተ ክርስቲያን	በ1953 ዓ.ም
ዋልድባ /ዳልሻህ/ ቤተ ክርስቲያን	በ1952 ዓ.ም
ማኅበረ ሥላሴ ቤተ ክርስቲያን	በ1952 ዓ.ም
ሳይኮ ኪዳነምሕረት ቤተ ክርስቲያን	በ1956 ዓ.ም
ሰቋር ኪዳነ ምሕረት ቤተ ክርስቲያን	

በአዲስ አበባ

የመናገሻ መድኃኔዓለም ቤተ ክርስቲያን /አሁን ምዕራብ ሸዋ
የጉለሌ ቅዱስ ሚካኤል /ደብረ መዊዕ/ ቤተ ክርስቲያን
የደብረ ሰላም ቅዱስ አስጢፋኖስ ቤተ ክርስቲያን
የቅዱስ ዮሐንስ ወልደ ነጐድጓድ ቤተ ክርስቲያን
ከቤተሰቦቻቸው ጋር የሚፀልዩበት መንበረ ልዑል ቅዱስ ማርቆስ ቤተ ክርስቲያን

በሸዋ ሀገረ ስብከት

ዜና ማርቆስ ቤተ ክርስቲያን
የናዝሬት ቅድስት ማርያም ቤተ ክርስቲያን /አሁን ምስ.ሽ/
የደብረ ዘይት ቅዱስ ሩፋኤል ቤተ ክርስቲያን /አሁን ምስ.ሽ/
የአምቦ ኪዳነ ምህረት ቤተ ክርስቲያን /አሁን ምዕ.ሸ/
ምድረ ክብድ ዝቋላ አቡነ ገብረ መንፈስ ቅዱስ

ቀድሞ የኢትዮጵያ ክፍል በነበረችው በኤርትራ

ምፅዋ ደብረ ምጥማቅ ማርያም ቤተ ክርስቲያን
አሥመራ ተክለ ሃይማኖት ቤተ ክርስቲያን
አሥመራ ቅዱስ ሚካኤል ቤተ ክርስቲያን
መንደፈራ ቅዱስ ጊዮርጊስ ቤተ ክርስቲያን

በሐረርጌ ሀገረ ስብከት

ሐረር አደሬ ጢቆ መካነ ሥላሴ ቤተ ክርስቲያን
ኤጀርሳ ጓሮ ኪዳነምሕረት ቤተ ክርስቲያን
ዓለማያ ቅዱስ ማርቆስ ቤተ ክርስቲያን
ሐረር ጥምቀተ ባሕር ተክለ ሃይማኖት ቤተ ክርስቲያን

በወለጋ ሀገረ ስብከት

ነቀምት ኢየሱስ ቤተ ክርስቲያን	በ1958 ዓ.ም
አሶሳ ቅድስተ ማርያም ቤተ ክርስቲያን	በ1947 ዓ.ም
ደምቢ ደሎ መድኃኔዓለም ቤተ ክርስቲያን	በ1949 ዓ.ም

በወሎ ሀገረ ስብከት

ደብረ ቤቴል ሥላሴ ቤተ ክርስቲያን
አሰብ ቅዱስ ሚካኤል ቤተ ክርስቲያን

በትግራይ ሀገረ ስብከት

ደብር ዓባይ አባ ሣሙኤል ቤተ ክርስቲያን

ከእነዚህም ሌላ ሙሉ እድሳት ያስደረጉላቸው በቆርቆሮ ያስከደኗቸው፣ ደብር ያደረጓቸው የገደሟቸው አብያተ ክርስቲያናት በጣም ብዙ ናቸው።

ክፍል ሁለት

ስምንተኛው የሥነ ጽሑፍ ዘመን ቅዱሳት መጻሕፍትን በማሳተም የንጉሠ ነገሥቱ ባለሙያነት

የህዳሴ ገብረ መስቀል ዘመን ባለፈው እንደተመለከት ነው ቅዱስ ያሬድ የተነሳበት ዘመን ነበር በዚያ ላይ ተሰኡቱ ቅዱሳን ከስብከተ ወንጌል አገልግለታቸው በተጨማሪ ሥነ ጽሑፍን እንዳስፋፉ ተመልክተናል። ይህ በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የመጀመሪያው የሥነ ጽሑፍ ዘመን ነበር፤ በመቀጠል በ13ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ላይ ስንደርስ ደግሞ ንጉሠ

አምደ ጽዮን ለሥነ ጽሑፍ መስፋፋት ከፍ ያለ ትኩረት ሰጥቶ ነበር በዚህም የተለያዩ የሊቃውንት መጻሕፍትን ወደ ግዕዝ ሲያስተረጉም በአገር ውስጥ ደግሞ ብዙ መጻሕ ፍት ተደርሰዋል ይህ ሁለተኛው የሥነ ጽሑፍ ዘመን ነበር፤ ወደ 16ኛው መቶ ክፍለ ዘመን ስንመጣ ደግሞ ሥነ ጽሑፍን በሚገባ ያስፋፋና ያጠናከረው የመምህሩን የአባ ጊዮርጊስን ፈለግ በመከተል በድርሰቱ ሙያ ላይ ራሱ የተሰማራው ዐፄ ዘርዓ ያዕቆብ ነበር፤ ይህ የሥነ ጽሑፍ ዘመን ሦስተኛው ሲሆን የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያንን የሥነ ጽሑፍ የበላይነትን እንድትይዝ የተደረገበት ዘመን ነው። በ17ኛው መቶ ክፍለ ዘመን በጎንደር ውስጥ ከነገሡ ነገሥታት ውስጥ ዐፄ ኢያሱ አድያም ሰገድ ሥነ ጽሑፍን በተመለከተ ትልቅ ትኩረት ሰጥቷል፤ ከሌሎች የሥነ ጽሑፍ ዘመን ትንሽ ለየት የሚያደ ርገው ለመጻሕፍት መምህራን ልዩ እንክብካቤ ያደርግ እንደነበር ተመልክተናል ዘመኑም አራተኛው የሥነ ጽሑፍ ዘመን መሆኑን አይተናል።

የግርማዊ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ዘመነ መንግስት አምስተኛውና የመጨረሻው የሥነ ጽሑፍ ዘመን ነው ማለት ይቻላል። ንጉሠ ነገሥቱ ለኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን እድ ገት ካደረጉት አያሌ ጥረት አንዱ ቅዱሳት መጻሕፍትን፡ በቁም ጽሕፈት በብራና እንዲጻፍ፤ ማተሚያ ቤተ በማቋቋም ቅዱሳት መጻሕፍት በግዕዝና በአማርኛ እየታተሙ እንዲቀ ርቡ ያደረጉት ታላቅ ተግባር ነው። የኢትዮጵያ ቤተ ክርስ ቲያን ቅድመ ክርስትና የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት ድህረ ክርስትናም የብሉይ ኪዳንና የሐዲስ ኪዳን ቅዱሳት መጻሕ ፍት፤ እንዲሁም የሊቃውንት ድርሰቶች ባለቤት መሆንዋ የሚታወቅ ነው። ቅዱሳት መጻሕፍቱ በመጀመሪያ ከተጻፉ በት ቋንቋ የተተረጎሙትና የተጻፉት በጊዜው የህዝቡ ሁሉ መግባቢያና ብሔራዊ ቋንቋ በነበረው በግዕዝ ነበር።

ከጊዜ በኋላ ግን የአማርኛ ቋንቋ እያደገ በመምጣቱ የሕዝቡ መግባቢያና ብሔራዊ ቋንቋ በመሆኑ ግእዝ በቤተ ክርስቲያንና በሊቃውንት ዘንድ ብቻ እንጂ በሕዝቡ ዘንድ የማይታወቅ ሆነ። በዚህም ምክንያት ግርማዊ ቀዳማዊ ዐፄ

ኃይለ ሥላሴ ገና አልጋ ወራሽ ከነበሩበት ጊዜ አንስተው ለዚህ ለቅዱሳት መጻሕፍት ትርጉም ጽሕፈትና ሕትመት ከፍተኛ ትኩረት በመስጠት ከንጉሠ ነገሥት ሥራቸው ጋር አመራር እየሰጡ ቅዱሳት መጻሕፍት ከግዕዝ ወደ አማርኛ ልዩ ልዩ ቋንቋዎች እንዲተረጎሙና እንዲጻፉ እንዲታተሙ አድርገዋል። ይኸውም በመጀመሪያ በ1910 ዓ.ም በቤተ መንግሥታቸው የመጻሕፍት ማደራጃ ክፍል አቋቁመው በዚህ ክፍል፡-

- ቀለም የሚያሹ፤
- ብራና የሚያወጡ፤
- የቁም ጽሕፈት፤
- የሐረግና የሥዕል ባለሙያዎች፤
- ከግዕዝ ወደ አማርኛ የሚተረጉሙ የትርጓሜ ሊቃውንትን፤

አሰባስበው ቅዱሳት መጻሕፍት በብራና በግዕዝና በአማርኛ እየተጻፉ ለየገዳማቱና አድባራቱ እንዲሰጡ፤ በቤተ መዘክርም እንዲገኙ አድርገዋል። በዚህም ታላቅና መንፈሳዊ ተግባራ ቸው ታላቁን ክርስቲያን ንጉሥ ቆስጠንጢኖስን መስለው ታል። ቆስጠንጢኖስ የማተሚያ መሣሪያ ባልተሰራበት ጊዜ የነበረ በመሆኑ ቅዱስ ወንጌል ለአብያተ ክርስቲያናት እንዲ ዳረስ በአደረገው የአሠራር ስልት ሃምሳ ያህል አርባዕቱ ወንጌል አስጽፎ ለአብያተ ክርስቲያናት እንዲዳረስ አድርጎ ነበር። [አውሳብዮስ]

ግርማዊ ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴም በአንድ በኩል መጻሕፍት ከግዕዝ ወደ አማርኛ እየተረጎሙ በብዛት እንዲ ጻፍና የግዕዝ ቋንቋ የማያውቁ ኢትዮጵያውያን በአማርኛ ለማንበብ እንዲችሉ አብያተ ክርስቲያናትም በግዕዝና በአማ ርኛ በተጻፉ መጻሕፍት እንዲገለገሉ በሌላ በኩልም የቀለም ማሽት፤ የብራና ማውጣት፤ የቁም ጽሕፈት፤ የሐረግና የሥዕል ሙያ፤ እንዲጠናከር ያደረጉት ታሪካዊ ጥረት በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ሲጠቀስ የሚኖርና የማይዘነጋ ነው። በአንድ አንድ ጥንታውያን ታላላቅ አድባራትና ገዳማት ካልሆነ በቀር በየአድባራቱና ገዳማቱ የማይገኙ መጻሕፍት በመጀመሪያ ከያ ሉበት እየተፈለጉ በግዕዝ ተጽፈው እንዲገኙ አድርገዋል።

በዚህ ግዜ ከገዳማቱ እየተጻፉ ከመጡት መጻሕፍት ለአብነት ያህል መጥቀስ ቢያስፈልግ፦

1. መጽሐፈ ሐዊ ከጣና ደሴት፤
2. አንድምታ ትርጉም ነው።

ፍ

በዚህ ሁኔታ እየተዘጋጁ ከተጻፉ በኋላ ቅድሚያ እየ ተሰጣቸው መታተም የሚገባቸው መጻሕፍት በቅደም ተከ ተል ታትመዋል። ሌሎች ደግሞ በግእዝና በአማርኛ በብራና እየተጻፉ ሐረግ እየተጣለባቸው ሥዕል እየተሳለባቸው፤ እየ ተጠረዙ፤ እየታፈኑና እየተደጎሱ፤ በታላላቅ ገዳማትና አድባ ራት አገልግሎት እንዲሰጡና በቤተ መጻሕፍት መወዘክርም እንዲቀመጡ የተደረጉ የብሉይና የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት እንዲሁም ልዩ ልዩ ገድለ ቅዱሳን የቁጥርና የታሪክ መጻሕ ፍት እጅግ ብዙዎች ናቸው። ንጉሠ ነገሥቱ በዚህ ሁኔታ ሊቃውንቱን ካሰባሰቡና ከአቀራረቡ በኋላ እርስ በርሳቸው እንዲተዋወቁ ካደረጉና የቁም ጽሕፈቱንና የትርጉሙን ሥራ ከአጠናከሩ በኋላ የሕትመት መኪና በገንዘባቸው በመግዛ ትና ማተሚያ ቤት በማቋቋም ቅዱሳት መጻሕፍትን የማሳ ተም ሥራን ጀመሩ። በመጀመሪያ በሙሉ ንባብና በአን ድምታ ትርጓሜ የታተሙ መጻፍት፦

- የዮሐንስ አፈወርቅ ድርሳንና ተግላፅ፤
- ውዳሴ ማርያምና ቅዳሴ ማርያም፤
- አሥራ አራቱ መጻሕፍተ ቅዳሴ፤
- አምስቱ መጻሕፍተ ሰሎሞን፤
- ኪዳንና ትምህርተ ሀቡዓት፤
- አረጋዊ መንፈሳዊ፤
- አርባዕቱ ወንጌል፤
- መጽሐፈ ሲራክ፤
- ፊልክስዮስ፤

በነጠላ ትርጉም፤ የታተሙ መጻሕፍት ደግሞ፦

- ተአምረ ማርያምና ማር ይስሐቅ
- አስራ አራቱ መጻሕፍተ ቅዳሴ፤
- የተለያዩ የጸሎት መጻሕፍት፤
- መጽሐፍ ቅዱስ በሙሉ፤
- ፍትሐ ነገሥት፤
- ዳዊት፤ የመላስሉት ናቸው።

ግርማዊ ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ የብሉይና የሐ ዲስ ኪዳን መጻሕፍት ሁሉም በግዕዝና በአማርኛ ተጽፈው መገኘት ያለባቸው መሆኑን በማሰብ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስ ቲያን የምትቀበላቸውን የብሉይ ኪዳን መጻሕፍት ያካተተ የብሉይና የሐዲስ ኪዳን መጻሕፍት በነጠላ ትርጉም በቁም ጽሕፈት እንዲጻፍ አደረጉ። ይኸው ሥራ በ1924 ዓ.ም ጀምሮ በ1927 ዓ.ም ሊጠናቀቅ ችሏል። በነጠላ ትርጉምና የቁም ጽሕፈት ሥራ ከተጠናቀቀ በኋላ ለሀትመት ሳይቀርብ የኢጣልያ ፋሽስት መንግሥት አገራችንን ስለወረራት የሀት መቱ ሥራ ለጊዜው ዘግይቶ ነበር።

በኋላ ግን ግርማዊነታቸው በስደት እንዳሉ ዝግጅቱ በሙሉ ስለደረሳቸው «ባክስተን» በተባለ የክርስቲያን ማኅ በር አማካኝነት በእንግሊዝ አገር በፎቶ አፍሴት እንዲታተም አድርገውት ታትሟል። ወደ ኢትዮጵያም ገብቶ በአድባ ራቱና ገዳማቱ እንዲሁም በግለሰቦች እጅ ሁሉ ይገኛል። ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ በድል አድራጊነት ወደ አገራ ቸው ከተመለሱ በኋላ ቀደም ሲል የተጀመረው የቅዱሳት መጻሕፍት ሀትመት እንዲቀጥል ይልቁንም ከግዕዝ ወደ አማርኛ ያስተረጎሙት የብሉይ ኪዳንና የሐዲስ ኪዳን መጻ ሕፍት ከእናቱ ከእብራይስጥ ከግሪኩ መጻሕፍት /ቴክስት/ አንዳንድ የቃል ልዩነት አለ ስለተባለ አንድ የሊቃውንት ጉባኤ አቋቋሙ። በዚህም ጉባኤ 7 ኢትዮጵያውያን ሊቃው ንት 3 የውጭ አገር ሊቃውንት ይገኙባቸው ነበር። ይህ ዝግጅት የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የምትቀበላቸውን የብ

ሉይ ኪዳን መጻሕፍት ያካተተ ሲሆን በ1947 ዓ.ም በብርሃ ንና ሰላም ማተሚያ ቤት ታትሞ ወጥቶ በሥራ ላይ ውሏል::

የግርማዊ ቀዳማዊ ሀዬ ኃይለ ሥላሴ ዘመነ መንግ ሥት የቅዱሳት መጻሕፍት ጎትመት ሥራ እጅግ ተጠናክሮ የታየበትና የቤተ ክርስቲያናችን የትርጓሜና የዜማ ትምህ ርት መጻሕፍት በብዛት ቋታተሙበት የሊቃውንቱም የመማ ርና የማስተማር የሥራ ክብደት የተቃለለበት ነው:: ሊቃው ንት በየደረጃቸው በትርጉምና በቁመ ጽሕፈት ለመሥራት በአንድ ላይ መሰባሰባቸው እርስ በርሳቸው እንዲተዋወቁ ዕው ቀትም እንዲለዋወጡ ምሥጢራተ መጻሕፍትንም በስፋት እንዲገልጡ ረድቷል:: ይህም የንጉሠ ነገሥቱ የቁም ጽሕፈት ሥራን የማቋቋምና የቅዱሳት መጻሕፍት ህትመትን የማፋጠን ሒደት ጥንታዊ ቅርስን ለማበርከትና ጠብቆ ለማቆየት እጅግ ረድቷል:: ይኸውም:-

1. የቁም ጽሕፈት ሥራ በራሱ የመንፈሳዊ ተግባረ እድ ቅርስ ስለሆነ ይህም:-
   - ❁ የቀለም ማሸት፤
   - ❁ የብራና ማውጣት፤
   - ❁ ብራና ደምጦ ብዕር ቀርጾ የመጻፍ፤
   - ❁ የጥራዝ፣ የድጎሳና የቶታን ማስገባት ሥራዎች እንዳይረሱና እንዳይጠፉ እየተሰራባቸው እንዲሰፋፉና በቅርስነትም እየተ ጠበቁ እንዲቆዩ አድርጓል::
2. ቀደም ሲል ተዕፈው በአንዳንድ ታላላቅ ገዳማትና አድባራት ካልሆነ በቀር በሁሉም የአጥቢያ አብያተ ክርስቲያናት የማይገኙ መጻሕፍት ከሚገኙት እየተፈለጉና እየተጻፉ በአብያተ ክርስቲያናትና በቤተ መዘክር እንዲገኙ በመደረጉ ቀደም ያሉት በቅርስነት እንዲጠበቁ አዳዲሶች አገልግሎት እንዲሰጥባቸውና እየቆዩም በቅርስነት አንዲ ጠበቁ ሆነዋል::
3. የቅዱሳት መጻሕፍት ጎትመትም ለቅርስ አጠባበቅ የሚያበረክተው ድርሻ ከፍተኛ ነው:: ይኸውም ቅዱሳት መጻሕፍት በግዕዝና በአማ ርኛ እየታተሙ ሲወጡ አብያተ ክርስቲያናት እነዚህን የታተሙ መጻሕፍት በቀላሉ አያገኙ በመገልገል የነበሯቸውን የብራና መጻሕ ፍት በቅርስነት ጠብቆ ለማቆየት በከፍተኛ ሁኔታ ጠቅሟል::

እነዚህ ሁሉ ግርማዊ ቀዳማዊ ሀዬ ኃይለ ሥላሴ ለኢ ትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን መንፈሳዊ ተልዕኮ መሟላት፣ ለኢ ትዮጵያውያን መንፈሳዊና ማኅበራዊ እድገት ምን ያህል

ይጥሩ እንደነበር ያስረዳሉ:: ይህ የቅዱሳት መጻሕፍትን የት ርጉም፤ የቁም ጽሕፈትና የህትመት ሥራን አጠናክሮ ቅዱ ሳት መጻሕፍትን የማበርከት ጉዳይ ንጉሠ ነገሥቱ ለኢትዮ ጵያ ቤተ ክርስቲያን ሁለንተናዊ እድገት ካደረጓቸው በርካታ ዐበይት ተግባራት አንዱ ክፍል በመሆኑ ዘመኑ የመጨረሻ ውና 5ኛው ወርቃማ የሥነ ጽሑፍ ዘመን ነው:: ትውልዱም ይህን ሊያውቀውና ሊረዳው ይገባል:: በዘመኑ የነበሩት ሊቃውንት ብዙውን ህሳባቸውን በሥነ ጽሑፍ ከመግለጣቸ ውም በላይ ንጉሠ ነገሥቱም የድርሰት ሙያ እንዲስፋፋ ያበረታቱ ነበር:: ይህ የሥነ ጽሑፍ ዘመን:-

- ✞ ባሕላዊውን ሳይለቅ ከዘመናዊ የተዋሀደበት፤
- ✞ ለቅዱሳት መጻሕፍት የበለጠ ትኩረት የተሰጠበት፤
- ✞ ዘመናውያን ሊቃውንት ህሳባቸውን በጽሑፍ የገለጡበት፤
- ✞ ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ የድርሰት ሙያን ያስፋፉበት፤
- ✞ ተረስተው የነበሩ የብራና ጽሑፎች ወደ አማርኛ የተተረ ጐሙበት የሥነ ጽሑፍ ዘመን ነው::

ክፍል ሦስት

መንፈሳዊ ትምህርት ቤቶች መስፋፋትና ስብከተ ወንጌል መጠናከር

መንፈሳዊ ትምህርት ቤት

የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ለዘመናት መንፈሳዊ ትምህርት ቤት አድርጋ ትጠቀምባቸው የነበሩት ጥንታው ያን ገዳማት ናቸው እነ አባ ጊዮርጊስን ያፈራው ሐይቅ እስ ጢፋኖስ ደብረ ደብረዳሞ፣ ደብረ ሊባኖስ፣ ዲማ ጊዮርጊስ፣ ደብረ አልያስ...፤ ዋና ምስክር ናቸው:: እነዚህ የመሳሰሉ ገዳማት ብዙ ብሔራዊያን ሊቃውንት የወጡባቸው ሲሆን፤ በውስጣቸውም የሚሰጡት ትምህርቶች በርካታ መሆናቸውን ለማወቅ «ጥንታዊ የኢትዮጵያ ትምህርት» የሚለውን መጽ

ሐፍ መመልከት ይጠቅማል::[2] የትምህርት ሚኒስቴር እስከ ተቋቋመበት ጊዜ ድረስ የኢትዮጵያን ትምህርት ትመራ የነበረችው የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ናት:: ከላይ የጠ ቀስናቸው ገዳማት መንፈሳዊ ትምህርት ብቻ ሳይሆን ፍፁም ኢትዮጵያዊ ባሕልንም ጨምረው ነበር ያስተምሩ የነበሩት፤ ተማሪዎችም በአገር ፍቅር ስሜት የተቃጠሉ ኢትዮጵያዊነ ትን በእጅጉ እንዲጠብቁ ጭምር በትምህርቱ ውስጥ ይጠ ቃለል ነበር:: የሆነው ሆኖ፥ ስለዚህ ገዳማት ባለፈው ክፍል ተመልክተናቸዋል::

የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ዘመናዊ ትምህርት ቤት የቋቋመችው በዐፄ ኃይለ ሥላሴ ዘመነ መንግስት ነው:: በወቅቱ የነበረው መንፈሳዊ ጉባኤ [አሁን ቤተ ክህነት] ባቀረበው ጥያቄ መሠረት ለቤተ ክርስቲያን መተዳደሪያ እንዲሆን የተፈቀደደው መሬት ከሳጃምና ከሳንደር በስተቀር ከሌሎች ጠቅላይ ግዛቶች የሚሰበሰበው የትምህርት ታክስ ለመንፈሳዊ ትምህርት ማስፋፋት እንዲውል ግንቦት 25 ቀን 1941 ዓ.ም በቁጥር 2ሺ 158/8 በተጻፈ ደብዳቤ ለገንዘብ ሚኒስቴር ትዕዛዝ ሰጥተዋል:: ከዚህ ገቢ ከመቶ ሃያው እጅ እየተነሳ ለብቻው ተቀምጠ ግርማዊነታቸው ለመንፈሳዊ ጉዳ ይ የሚያዙበት እንዲሆን ተደርጓል::

የትምህርት ታክስ በቀጥታ ለመንግስት በሚከፍሉት በሳጃምና በሳንደር ለሚገኙት የታላላቅ አድባራትና ገዳማት የዜማ፣ የቅኔ፣ የትርጓሜ መጻሕፍት መምህራን ከትምህርት ሚኒስቴር በጀት ደመወዝ እንዲከፈላቸው አድርገው ነበር:: ንጉሠ ነገሥቱ ለመንፈሳዊ ትምህርት እድገት ባላቸው ጽኑ ፍላጎት እንደዘመናዊ ትምህርት ደረጃ አግኝቶ ከንባብ ቤት እስከ ትርጓሜ መጻሕፍት ድረስ በሰባት ክፍል ተከፍሎ እንዲሰጥ አድርገዋል:: ይኸውም ደረጃ:-

[2] በሊቀ ሥልጣናት ሀብተ ማርያም የተዘጋጀ::

1. የሊቃውንት መጻሕፍት ትርጓሜ ት/ቤት፤
2. የብሉያት መጻሕፍት ትርጓሜ ት/ቤት፤
3. የሐዲሳት መጻሕፍት ትርጓሜ ት/ቤት፤
4. የመጽሐፈ መነኮሳት ትርጓሜ ት/ቤት
5. የንባብና የጽሕፈት ት/ቤት፤
6. የዜማ ት/ቤት፤
7. የቅኔ ት/ቤት፤ ነው::

የቅድስት ሥላሴ መንፈሳዊ ኮሌጅ

ይህ ከፍተኛ የትምህርት ማዕከል አሁን ወዳለበት ቦታ ከመዛወሩና ደረጃውም ወደ ኮሌጅነት ከፍ ከማለቱ በፊት ትምህርቱ የተጀመረው በገነተ ልዑል ቤተ መንግስት ውስጥ ነበር:: ግርማዊነታቸው በጠላት ወረራ ምክንያት ከተሰደዱ በት እንደተመለሱ እውቀት በበለጠ እንዲስፋፋ በተለይም ካህናት በህዝቡ ዘንድ ተሰሚነት ስላላቸው እነሱ እውቀታቸ ውን ሲያሻሽሉ ለሕዝብ የተሻለ አገልግሎት ይሰጣል ብለው በማሰብ ትምህርት ቤት እስኪዘጋጅ ድረስ ቤተ መንግሥታ ቸውን ትምህርት ቤት አድርገው በቶሎ ደርሰው አገርንና ቤተ ክርስቲያንን በበለጠ ያገለግላሉ ተብለው የተገመቱትን ሊቃውንት ሰብስበው መምህር መድበው የእንግሊዝኛ ቋንቋ እንዲማሩ አድርገዋል:: የቋንቋውን ትምህርት ጀምረው እስከ መጨረሻው ከተከታተሉት ሊቃውንት መምህር መልዕክቱ በኋላ ብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ቴዎፍሎስ የተባሉት የኢትዮጵያ ሁለተኛ ፓትርያርክ ነበሩበት::

ከተወሰነ ጊዜ በኋላም በጀት ፈቅደው የውስጥና የውጭ አገር መምህራን እንዲቀጠሩ አድርገው አሁን መንፈሳዊ ኮሌጅ እየተባለ የሚጠራውን የቅድስት ሥላሴ መንፈሳዊ ትምህርት ቤት በመክፈት በገነተ ልዑል ቤተ መንግሥት የተጀመረው ትምህርት እንዲቀጥል አደረጉ:: በዚህ ግዜ ትምህርት ቤቱ በሁለት የተከፈለ ነበር:: አንደኛው የቀሳው ስት ክፍል ሲሆን አስቀድመው ለቀሰሱና ከፍተኛ የሆነ ትም ርህት ለሚፈልጉ የተከፈተ የሦስት ዓመት ጥናት የሚደረግ በት ነበር:: ሁለተኛው የዲያቆናት ክፍል ሲሆን ከአሁኑ አን

ደኛ ደረጃ ትምህርት ጋር የሚመሳሰል ስምንት ዓመት የሚ ፈጅ ነበር:: በተጨማሪም እንደ መጽሐፍ ቅዱስ፣ ዶግማ፣ ቴዎሎጂ፣ ዜና አበውና ዜማም እንዲማሩ ይደረግ ነበር::

ይህ ት/ቤት በ1945 ዓ.ም. ወደ ሁለተኛ ደረጃ፣ በ1953 ዓ.ም. ወደ ኮሌጅ ደረጃ በማደግና በዚሁም ዓመት የቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ፍኒቨርስቲ አካል በመሆን ከተመ ሠረተበት ከ1935 ዓ.ም. እስከ 1970 ዓ.ም. ድረስ በቆየባቸው ጊዜያት በርካታ አገልግሎት ከሰጠ በኋላ በወቅቱ የነበረው ወታደራዊ መንግሥት እንደ ሌሎች የቤተ ክርስቲያኗን ንብረት ይህንንም ወርሶ መንፈሳዊ ትምህርት እንዳይሰጥበት ተደርጐ ነበር:: በ1987 ዓ.ም. እንደገና ተከፍቶ ሥራውን በመቀጠል ደቀመዛሙርትን በዲግሪና በዲኘሎማ እያስመረቀ ወጣት ምሑራንን በማበርከት ላይ ይገኛል:: ንጉሠ ነገሥቱ ለዚህ ኮሌጅ የነደፉት ዓላማ እንደገና ተግባራዊ መሆን ጀምሯል:: የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን በአሁኑ ጊዜ ካሏት ተቋማት ከሰዋስወ ብርሃን ቅዱስ ጳውሎስ ከፍተኛ መንፈሳዊ ት/ቤትና መቀሌ ካለው ከሦቱ ብርሃን ከፍተኛ መንፈሳዊ ኮሌጅ ቀዳሚ እንደመሆኑ መጠን ወርኃዊ መጽሔት፣ ወር ኃዊ ጋዜጣ፣ በውስጡ የምርምር ክፍል ተመስርቶ በበለጠ ሕይወት የሚያገኝበትን መንገድ ማመቻቸት ይገባል:: ኮሌጁ በአሁኑ ጊዜ ወደ ዩኒቨርሲቲ ለማደግ በመራመድ ላይ ይገኛል::

የቅዱስ ጳውሎስ ከፍተኛ መንፈሳዊ ትምህርት ቤት

ግርማዊ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ የቅድስት ሥላሴን መን ፈሳዊ ትምህርት ቤት እንደከፈቱ ሁሉ ግርማዊት እቴጌ መነንም የሰዋስው ብርሃን ቅዱስ ጳውሎስን ት/ቤት በ1935 ዓ.ም. በራሳቸው መሬት ላይ ከፈቱ:: የዚህ ትምህርት ቤት መከፈት ዋና ዓላማው በጠላት ወረራ ወቅት ጉዳት የደረሰባ ቸውን ወጣቶች ሰብስቦ ለመርዳት ሲሆን የመጨረሻ ግቡ ግን እነሱንም ሆነ ሌላውን ለቤተ ክርስቲያን አገልግሎት

ለማሰልጠን ነበር:: በዚሁ ዓላማ መሠረት ብዙ የቤተ ክርስ ቲያን አልጋዮችን በበቂ መንፈሳዊ ዕውቀት እያሰለጠነ በማ ውጣት ለቤተ ክርስቲያኒቱ ታላቅ ድጋፍ ሆኗል::

የትምህርት ቤቱ ደረጃ ለብዙ ጊዜ ከ1ኛ እስከ 5ኛ ሆኖ ከቆየ በኋላ ከ1950 ዓ.ም. ጀምሮ ሙሉ የአንደኛ ደረጃ ትምህርት ቤት በመሆን ወጣቶች እንደሌላው የመንግሥት ትምህርት ቤት ሁሉ ትምህርታቸውን አጠናቀው ለ2ኛ ደረጃ መግቢያ ፈተና እየቀረቡ በሚገባ ስላለፉ ወደ ቅድስት ሥላሴ ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤት እየተዛወሩ ትምህርታቸውን እንዲቀጥሉ ስለተደረገ መንፈሳዊ ኮሌጅ ሌላ መጋቢ ትምህ ርት ቤት አገኘ::

ትምህርት ቤቱ ከተቋቋመበት ጊዜ ጀምሮ ከዘመናዊ ትምህርት ጐን ለጐን ብሉያት ሐዲሳት ሲሰጡበት የኖረ ነው:: አሁንም እውቅ የብሉይና የሐዲስ ሞምህራን ስላሉበት በስብከተ ወንጌል የበሰሉ ምሩቃንን እያስመረቀ ያወጣል:: ስለዚህ ቅዱስ ጳውሎስ ሰዋሰው ብርሃን ትምህርት ቤት ግር ማዊ ንጉሠ ነገሥት ዐፄ ኃይለ ሥላሴና ግርማዊት እቴጌ መነን በቀየሱትና በተመኙት ዓላማ፣ በኋላም ቤተ ክርስቲያ ኒቱ በአዲስ መልክ እንዲደራጅ ባደረገችው ከፍተኛ መንፈ ሳዊ ትምህርት ቤት ደረጃ አገልግሎቱን በማበርከት ላይ ይገኛል::

ስብከተ ወንጌል ዘመናኪር

ከጥንት ጀምሮ የቤተ ክርስቲያኒቱ ዓብይ ተግባር ሆኖ የኖረው የወንጌል ትምህርት እያደር በተጠናከረ ሁኔታ እየተስፋፋ የመጣው በተለይም በዘመናዊ አቀራረብ ስልትና ዘዴ መስጠት የተጀመረው በግርማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ ዘመን ነው:: ቀደም ብሎ እንደተጠቀሰው ዘመናዊና መንፈ ሳዊ ትምህርት ተቀናጅቶ የሚሰጥባቸው ትምህርት ቤቶችን በማቋቋማቸው ከእነዚህ እየተመረቁ የሚወጡት ሰባክያን ለዚሁ ተግባር መመደብ በመቻላቸው ነው::

ሰባክያን እየበዙ ሲሄዱ የሚሰጡት የወንጌል ትምህርት በዐፀደ ቤተ ክርስቲያን ብቻ ተወስኖ አንዳይቀር ሠራተኛው ሕዝበ ክርስቲያንም በያለበት ሆኖ የእግዚአብሔርን ቃል መስማት እንዲችል በግርማዊነታቸው መልካም ፈቃድ ከሃምሳዎቹ ዓመታት አጋማሽ ጀምሮ የወንጌል ትምህርት በኢትዮጵያ ሬድዮ ጣቢያ መስጠት ተጀመረ። ይህም የቤተ ክርስቲያኒቱ መሪዎች በቋሚነት በዓላት ከሚሰጡት ቡራኬና ቃለ ምዕዳን ሌላ ነው። በመርሐ ግብሩ መሰረት ዘወትር ሚት ለ15 ደቂቃ ዕለቱን፣ ወቅቱን የተመለከተ ጸሎትና ትምህርተ ወንጌል ለመላው ሕዝበ ክርስቲያን ሲተላለፍ፤ በዐቢይ ጾምና በጾመ ፍልሰታ ግን ሚት ብቻ ላይሆን ማታም ይኸው ትምህርት ይተላለፍ ነበር።

ከስብከቱም ጋር ያሬዳዊ ዜማ ይተላለፍበት ነበር። ይህ ፕሮግራም ይመራ የነበረው በጠቅላይ ቤተ ክህነት የስብከተ ወንጌል መምሪያ አማካይነት ነበር። ለማንኛውም መንፈሳዊ ሥራ ቅድሚያ የሚሰጡት ንጉሠ ነገሥቱ የኢትዮጵያ ሬድዮ ጣቢያ በተቋቋመበት ጊዜ ምግበ ነፍስ በቃለ እግዚአብሔር በጸሎት እንዲከፈት ማድረጋቸው ታሪክ ዘግቦ ይገኛል።

የብሥራተ ወንጌል ሬድዮ ጣቢያም የካቲት 19 ቀን 1955 ዓ.ም ሲቋቋም እንደዚሁ በጸሎት እንዲከፈት አድርገዋል። ምንም እንኳ ጣቢያው በሌላ የእምነት ድርጅት የተቋቋመ ቢሆንም የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተ ክርስቲያንም እንድታስተምርበት ንጉሠ ነገሥቱ ስለፈቀዱ በየዕለቱ የ30 ደቂቃ ፕሮግራም ተሰጥቷት በወታደራዊው መንግሥት እስከ ተዘጋበት ጊዜ ድረስ ሰፊ ትምህርት አቅርባበት እንደነበር መረጃዎች ያስረዳሉ።

ለዚህ ፕሮግራም ሰባክያንን ቀጥሮ ሥራውን በኃላፊነት ይመራ የነበረው ከግርማዊነታቸው ልዩ ካቢኔ በጀት ተመድቦለት በቅድስት ሥላሴ ካቴድራል ሥር የተቋቋመው ሐዋርያዊ ድርጅት ነበር። በዚህ ድርጅት የድርሰትና የማስታወቂያ ክፍል የሚዘጋጀው ትምህርት ክርስቲያናዊ ሥነ ምግባርን፣ ሃይማኖትን፣ የቤተ ክርስቲያን ታሪክና ሌሎች

ንም ተዛማጅ የትምህርት ርዕሶች ያካተተ ሲሆን የስርጭቱም ሰዓት በየቀኑ ከአዲስ አበባ ውጭ ላለው ሕዝብ ከምሽቱ አንድ ሰዓት ከዓርባ ደቂቃ እስከ ምሽቱ አንድ ሰዓት ከሃምሳ አምስት ደቂቃ ድረስ ሲሆን ለአዲስ አበባ ሕዝብ ደግሞ ከምሽቱ ሦስት ከሩብ እስከ ምሽቱ ሦስት ሰዓት ተኩል ነበር።

የሐዋርያዊ ድርጅትና የጠቅላይ ቤተ ክህነት ሰባክያን ወንጌል ከመደበኛው ሥራቸው በተጨማሪ በሥራ ቀናት ሚት ሚት በየትምህርት ቤቱ እየተገኙ የወጣቱን ሞራል የሚገነባ ለማኅበራዊና መንፈሳዊ ሕይወቱ መመሪያ የሚሆን ትምህርት ይሰጡ ነበር። በወንጌል ትምህርት የሕዝቡ ሞራል እንዲታነፅ እምነቱ እንዲጠነክርና ለአገሩ ታማኝ ዜጋ እንዲሆን ንጉሠ ነገሥቱ በወንጌል መስፋፋት በኩል ትልቅ ትኩረት አድርገዋል። ይህን ዘመን ወደ ኋላ መለስ ብለን በአይነ ህሊናችን ስንቃኘው የቤተ ክርስቲያናችን የወንጌል ስርጭት እድገት ከፍተኛ ደረጃ የደረሰ መሆኑን ነው። ወታደራዊው መንግሥት በአጭሩ ቀጨው እንጂ በዚህ ሁኔታ ቀጥሎ ቢሆን ኖሮ ዛሬ ቤተ ክርስቲያናችን ብቃት ያላቸውን ሰባክያነ ወንጌል በገፍ ታመርት ነበር።

ክፍል አራት

የውጭ ግንኙነትን ማስፋፋ

ግርማዊ ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተ ክርስቲያን በውስጥም በውጭም በስፋት ተደራጅታ ትምህርተ ወንጌል እንድታዳርስና ምእመናንን እንድታበዛ ከፍተኛ አላማ እንደነበራቸው በተደጋጋሚ ተመለክተናል። ይህንም ዓላማቸውን ከግቡ ለማድረስ፦

- ⇨ በአፍሪካና በመካከለኛው ምስራቅ፤
- ⇨ በአውሮፓና በአሜሪካ፤
- ⇨ በካሪቢያን ደሴቶች፤

ስለ ኢትዮጵያን ቤተ ክርስቲያን መቋቋም ያልተቆጠበ ጥረት አድርገዋል። ግርማዊነታቸው ከ1928 እስከ 1933 ዓ.ም በባት ኢንግላንድ በስደት በቆዩበት ወቅት ራሳቸውንና ቤተሰባቸውን ሌሎችም ተከታዮቻው የሚጸልዩበት ቤተ ጸሎት እንዲዘጋጅ አድርገው ነበር። ዘወትር የሚጸልዩና ምስ ጢራቱ ቤተ ክርስቲያን የሚፈፅሙ 5 መነኮሳት ካህናትም ነበሯቸው። የተሟሉ ንዋያተ ቅድሳትም ተዘጋጅተው ተወስ ደው ነበር። ይህም ድርጊት የኢትዮጵያን ቤተ ክርስቲያን በእንግሊዝ አገር ለማቋቋም/መሠረት ሆኖ ቆይቷል። ንጉሠ ነገሥቱ ከድል በኋላ በ1933 ዓ.ም በሳረቤት አገር ሱዳን ካርቱም የኢትዮጵያን ቤተ ክርስቲያን እንድትቋቋም መመሪ ያና ትእዛዝ ከመስጠታቸው ጋር ለሕንፃው ማሰሪያ ከፍተኛ መጠን ያለው ገንዘብ ለግሰዋል።

ከ1945 ዓ.ም ጀምሮ እስከ 1959 ዓ.ም የኢትዮጵያ አርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተ ክርስቲያን በኒውዮርክ በካሪቢያን ደሴቶች ማለት በትሪኒዳድ፣ በቶቤጎ፣ በባርቤዶስ፣ በጊያና፣ በጃማይካና በቬርሙዳ፣ በበርጂን፣ አይላንድስ፣ በሴንት ቶማስና፣ በሴንት ኪትስ ደሴቶች ከአሥር ያላነሱ አብያተ ክርስቲያናት በግርማዊነታቸው ፈቃድና ትዕዛዝ አቋቁመ ዋል። በእነዚህ ደሴቶች ለኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን መቋ ቋም መነሻ ምክንያት የሆኑት የራሳቸው ተወላጆች ነበሩ። ከጥቁር ሕዝብ አገሮች ሁሉ ነፃ ሕዝብና ነፃ ቤተ ክርስቲያን ያሏት ነፃ ሀገር ኢትዮጵያ ብቻ ስለሆነች የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያንን እምነት ለመከተል ስለፈለጉ ነው። በተለይም የትሪንዳድና የቶቤጐ መንግሥታት በአገራቸው ለምትቋቋመው የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ሕንፃ ግንባታ ሰላሳ ሄክታር መሬት ሰጥተዋል።

በ1965 ዓ.ም በሎንደን የኢትዮጵያ አርቶዶክስ ተዋ ህዶ ቤተ ክርስቲያን ደብረ ጽዮን ቅድስት ማርያም በግርማ ዊነታቸው ፈቃድና ትዕዛዝ ተመሰረተች ዛሬም ይህቺ ቤተ ክርስቲያን በሎንደን ለሚኖሩ የኢትዮጵያ ምእመናንና እም ነቷን ለሚከተሉ ሌሎች ሕዝቦችም ሐዋርያዊ ተልእኮ በመስ ጠት ትገኛለች። የኢትዮጵያ አርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተ ክርስ

ቲያን በዓለም ያለች እንደመሆንዋ መጠን ስለሌላው ዓለም ማወቅ ማየትና መስማት ስለራስዋም ለሌላው ማሳወቅ የተራ ድአ የሰላም ግንኙነትና የመሪዎች የጉብኝት ልውውጥ ማድ ረግ እንደሚገባ ግርማዊነታቸው አርቆ በማስብ የውጭ ግን ኙነትዋ እንዲጠናከር አድርገዋል። እንዲህ አይነት ግንኙነት አዲስ ሳይሆን ንግሥተ ሳባ ወደ ኢየሩሳሌም ሔዳ ከንጉሥ ሰሎሞን ጋር ከመገናኘትዋ ጋር ተመሳሳይ ነው። በዚሁ መሠረት:-

1. በ1961 ዓ.ም የሮማንያ አርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ፓት ርያርክ ጁስቲንያን ግርማዊነታቸው ባደረጉላቸው ጥሪ መሠረት የኢትዮጵያን ቤተ ክርስቲያን ጎብኝተዋል። ከዚያ በፊት ግን ግርማዊ ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ በ1956 ዓ.ም የሮማንያን ቤተ ክርስቲያን ጎብኝተዋል። ያን ጊዜም የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን መሪዎች ቤተ ክርስቲያናቸውን እንዲጎበኙላቸው ግርማዊነታቸውን ስለ ጠየቁ ጥቅምት 25 ቀን 1961 ዓ.ም ብፁዕ አቡነ ቴዎፍ ሎስ የቅዱስ ፓትርያርኩ እንደራሴ የሮማንያን ቤተ ክርስቲያን እንዲጎበኙና ስለ ሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት ግንኙነት እንዲወያዩ ማድረጋቸው፤
2. በጥር 1958 ዓ.ም የሩሲያ አርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ፓትርያርክ ፔሜን በግርማዊ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ፈቃድ ከኢትዮጵያ አርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተ ክርስቲያን በተደረገላቸው ጥሪ መሠረት ኢትዮጵያን ጎብኝተዋል። ስለሁለቱም አብያተ ክርስቲያናት መግለጫ ወጥቶ በመሪ ዎች ተፈርሟል።
3. በ1956 ዓ.ም የመላው አፍሪቃ አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ ሲመሰረት የኢትዮጵያ አርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተ ክርስቲያን መስራች አባል እንድትሆን መፍቀዳቸው፤
4. በ1963 ዓ.ም በግርማዊነታቸው ፈቃድ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ ማዕከላዊ ኮሚቴ አራተኛ ስብሰባን አስተናግዳለች።
5. በ1940 ዓ.ም የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ምክር ቤት ተሳትፋለች።

የስምስቱ አህት አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ /ስብሰባ/ በአዲስ አበባ መስተናድ

«የሃይማኖት ጋሻ ብቸኛ ኦርቶዶክሳዊ ንጉሠ ነገሥት»
[ማር አግናጢዮስ ያዕቆብ የአንያኪያ ሶርያ ፓትርያርክ]

በ431 ዓ.ም በኤፌሶን ከተደረገው ጉባኤ ወዲህ መጀ መሪያ የሆነውን አሬንቲያል ኦርቶዶክስ ተዋህዶ አብያተ ክርስቲያን የቅዱሳን ፓትርያርኮች ጉባኤ አዘጋጅና አስተና ጋጅ በመሆን ከፍተኛ የውጭ ግንኙነት ተልዕኮ ፈፅማለች። ይህ ታሪካዊ ጉባኤ በአዲስ አበባ እንዲደረግ በእግዚአብሔር ኃይል ቀስቃሽነትና አነሳሽነት በክርስቲያናዊ ንጉሠ ነገሥት ዐፄ ኃይለ ሥላሴ ነበሩ። ለዚሁ ጉባኤ በአሬንቲያል ኦርቶዶ ክስ አብያተ ክርስቲያናት ታሪክ አንድ ምዕራፍ ተከፍቶለት የግርማዊነታቸው ስም እንደ ቆስጠንጢኖስ ሲዘከር ይኖራል።

የጉባኤው መስተንግዶ ቅድመ ዝግጅት

ይህ ጉባኤ በአዲስ አበባ ኢትዮጵያ እንዲስተናገድ ምክንያት የሆኑ ነገሮች የታሪክ ፍንጭ እንደሚገልፁት አን ዳንድ እህት አብያተ ክርስቲያናት ሊቃነ ጳጳሳት በሃይማኖት ስብሰባ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን መልዕክተኞችን ሲያገኙም ሆነ በልዩ ልዩ ምክንያት በቅድስት አገር ኢትዮጵያ ሲያልፉ የተዋህዶ አርቶዶክሶችን መሰብሰብ እንደሚያስፈልግ ለግር ማዊ ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ በጣም ያሳስቡ እንደነበር ይገልጣል።

ይህን ከግምት በማስገባት ንጉሠ ነገሥቱ የኘሮግራም ኮሚቴ፣ የጽሕፈት ቤት ኮሚቴ፣ የአስተናጋጅ ኮሚቴ በመ ሰየም ከእነዚህ ኮሚቴዎች መካከል የመጀመሪያው በሐረር ሊቀ ጳጳስና የፓትርያርኩ እንደራሴ በሆኑት በብፁዕ አቡነ ቴዎፍሎስ የሚመራ ነበር። የጉባኤው መጀመሪያ ቀን ከቀ ጠሮ ወደ ቀጠሮ ይተላለፍ ጀመር። የመጀመሪያው ቀጠሮ ለጥር ወር 1954 ዓ.ም ነበር። ነገር ግን ይህን ጥሪ የግርማ

ዊት እቴጌ መነን ዕረፍት ለርዘው። ሁለተኛው ጥሪ ለመስ ቀል 1956 ዓ.ም /እ.ኤ.አ/ መስከረም 25 እስከ ጥቅምት 1 ቀን 1964 ዓ.ም ነበር። ነገር ግን በዚህም ግዜ የአጸኪያው ፓትርያርክ ሚመተ ጵጵስና ሊሰጡ ወደ አንድ ቦታ የሚ ሔዱበት ጊዜ ነበርና ተላለፈ። ሦስተኛው ቀጠሮ ደግሞ ለመ ስከረም ወር 1957 ዓ.ም /እ.ኤ.አ መስከረም 11-21 ቀን 1965 ዓ.ም/ እንዲሆን ተወሰነ። በዚህ ግዜ ደግሞ ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ የምሥራቅ አውሮፓ አገሮች በአፈሲፍል ይጎበኙ ስለነበር ተላለፈ። ስለዚህም አራተኛና የመጨረሻው ቀጠሮ ተደረገ ይኸውም ጥር 3 እስከ 15 ቀን 1957 ዓ.ም /እ.ኤ.አ ደግሞ ጥር 11 እስከ 21 ቀን 1965 ዓ.ም ነበር።/

ከዚህ በኋላ የጉባኤው ተሳታፊዎች ፓትርያርኮች ብፁዕ ወቅዱስ አቡነ አግናጥዮስ ሣልሳይ የአንጸኪያ ፓት ርያርክ፤ ብፁዕ ወቅዱስ ባስኪን ቀዳማዊ የመላው አርመን ቤተ ክርስቲያን ጠቅላይ ካቶሊኮስ፤ ብፁዕ ወቅዱስ ኮሬን ቀዳማዊ የታላቂቷ ቤተ ኬልቂያ ካቶሊኮስ፤ ብፁዕ ወቅዱስ አቡነ አውገን ቀዳማዊ የምስራቅ ካቶሊኮስ /ሕንድ/ ከእነ ተከታዮቻቸው በጊዜ ቀጠሮአቸው አዲስ አበባ ገቡ። ሲገ ቡም ዐፄ ኃይለ ሥላሴ በብፁዕ ወቅዱስ የኢትዮጵያ ፓት ርያርክ ሥም ብፁዕ አቡነ ቴዎፍሎስና ከፍተኛ የመንግስት ባለሥልጣኖች ዓለም አቀፍ አውሮኘላን ጣቢያ ድረስ ሔደው ተቀብለዋቸዋል። የእስክንድርያው ፓትርያርክ የመጀመሪያው ኢትዮጵያዊ ፓትርያርክ የቀቡ ብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ቄርሎስ 6ኛ አዲስ አበባ የገቡት ስብሰባው በተጀመረ ማግስት ነው።

በዚሁ አጋጣሚ እዚህ ላይ ሳልገልፅ የማላልፈው እስ ከዚህ ግዜ ድረስ ኢትዮጵያን ከጎበኙ ወይም ደግሞ ካዩ የእ ስክንድርያ ፓትርያርኮች መካከል አቡነ ቄርሎስ 6ኛ አራተ ኛው አባት ናቸው። የመጀመሪያው በይምርሐነ ክርስቶስ ዘመነ መንግሥት /በ1077-1117 ዓ.ም/ የአባይ ወንዝ የግብፅ እስላሞችን ለመጉዳት ተገድቦ ነበር። በወቅቱ የእስክንድርያ ፓትርያርክ የነበሩት አቡነ ሚካኤል 4ኛ በ1092 ዓ.ም /68ኛው የእስክንድርያ ፓትርያርክ መሆናቸው ነው /ለመሸ ምገል ወደ ኢትዮጵያ መጥተው ነበር። የመጡበት ዋና

አላማ የአባይ መገደብ እስላሞች ብቻ ሳይሆኑ ክርስቲያን ወንድሞቻችሁ ጭምር በውሀ ጥም ስለሚያልቁ ውሀውን ልቀቁልን ብለው ንጉሡ ነገሥቱን ማለት ቅ/ይምርሐነ ክርስቶስንና ሕዝቡን ተማፅነው እንዲለቀቅ አድርገዋል። ፓትር ያርክ ሚካኤል ወደዚህ ሽምግልና እንዲመጡ የገፋፏቸው የግብፅ ሱልጣኖች ሳይሆኑ አይቀርም። [የኢ.አ.ተ.ቤ/ክ ታሪክ ገፅ 35]

ሁለተኛው ደግሞ ፀዒ ቴዎድሮስ በነገሡ በ5ኛው ዓመት በ1852 ዓ.ም 110ኛው የእስክንድርያ ፓትርያርክ አቡነ ቄርሎስ 4ተኛ መጥተዋል። የመጡበት ምክንያት:- ከኢትዮጵያ ወደ እስክንድርያ የሚሔዱ ኢትዮጵያውያን አገራችን እዩልን እያሉ በየጊዜው ስለሚነግሯቸው፤ ዒፄ ቴዎድሮስ ከቱርኮች ጋር ተጣልተው ስለነበር ለማስታረቅ፤ በተጨማሪ ካይሮ ያለውን የቅ/ማርቆስን ቤተ ክርስቲያን ለማደስ አስበው ስለነበር እርዳታ ለመጠየቅ መጥተዋል። ታሪክ ባቆየን መሰረት እኝህ ፓትርያርክ የመታሰር እድል ገጥሟቸዋል። የታሰሩበት መክንያት ከላይ እንደገለጥነው ከመጡበት አንዱ ምክንያት ዒፄ ቴዎድሮስን ከቱርኮች ጋር ለማስታረቅ ነው። ዒፄ ቴዎድሮስ ኢየሩሳሌም በቱርክ እስላሞች ተይዛ ስለነበር እነሱን ለማስለቀቅ ከፈተኛ የሆነ ስሜት ነበራቸው ከዚህ የተነሳ ኢትዮጵያን ከበው ከነበሩ ቱርኮች ጋር በየጊዜው ይጣሉ ነበር። ይህን የፓትርያርኩን የሽምግልና ጥያቄ ሲቀርብላቸው በመናደድ «እርስዎ የሃይማኖት አባቴ ሆነው እንዴት ከቱርክ እስላም ጋር የእርቅ ጥያቄ ያቀርባሉ» በማለት ፓትርያርኩ ከእነሱ ጋር ቢወግኑ ነው በማለት ማረፊያ ቤት እንዲገቡ ተደረገ። በኋላ ሊቃውንቱና ሕዝቡ ይህ የአገራችንና የቤተ ክርስቲያናችንን ክብር የሚነካ ስለሆነ ይፈቱ በማለት አስፈትተው የጠየቁት ገንዘብ ተሰጥቷቸው ወደ ግብፅ በሰላም ሊመለሱ ችለዋል። [የኢ.አ.ተ.ቤ.ክ ታሪክ ገፅ 66]

ሦስተኛው ደግሞ 113ኛው የእስክንድርያ ፓትርያርክ ዮሐንስ 19ኛ በ1922 ዓ.ም መጥተው ነው። እዚህ በመጡበት ወቅት በ1921 ዓ.ም 5 አባቶች ለጵጵስና ተመርጠው 4ቱ ግብጽ ሔደው ሲሾሙ 5ኛው እጨጌ ገ/መንፈስ ቅዱስ በጤና መጓደል ምክንያት ቀርተው ስለነበር ለእርሳቸው ማዕረገ ጵጵስና ሰጥተው አቡነ ሳዊሮስ ተብለዋል። [የፓትርያርክነቱ መንበር እንዴት ተገኘ? ገጽ 22]

አራተኛው ደግሞ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ በነገሡበት ዘመነ መንግስት ቄርሎስ 6ኛ የተባሉት መጥተዋል። የመጡበት ምክንያት ከላይ በርዕሱ እንደተጠቀሰው በ1957 ዓ.ም ለ5ቱ የምሥራቅ አርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተ ክርስቲያን ስብሰባዎች ነው። እኝህ ፓትርያርክ ለመጀመሪያው የአገራችን ፓትርያርክ ለብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ባስልዮስ የንትርክና ማዕርግ የሰጡ ናቸው።

ከዚህ በኋላ አሁን በመንበረ ማርቆስ ላይ የተቀመጡ 117ኛው የእስክንድርያ ፓትርያርክ ብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ሺኖዳ 3ኛ መጥተዋል። መረጃዎች እንደሚጠቁሙን በግርማዊ ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ ጋባዥነት በ1965 ዓ.ም በመስከረም ወር ውስጥ ለሚከበረው የደመራና የመስቀል በዓልን ምክንያት በማድረግ በክብር ጠርተዋቸዋል። በተጨማሪ በ2ሺ ዓ.ም ከሚያዝያ 3-5 ከቤተ ክርስቲያናችን በተደረገላቸው ጥሪ መሠረት በይፋ ጉብኝተዋታል። ኢትዮጵያን ካዩ የእስክንድርያ ፓትርያርኮች መካከል ሁለት ጊዜ የመጡት አቡነ ሺኖዳ ብቻ ናቸው።

የብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ሺኖዳ 3ኛ ጉብኝት የሚያስገነዝበን ነገር ቢኖር ከአቡነ ቄርሎስ 6ኛ በፊት የመጡ ፓትርያርኮች እነሱ በአባትነት እኛ በልጅነት ደረጃ ነበር ጉብኝቱ፤ አሁን ግን በእኩልነት ማለት በእህት አብያተ ክርስቲያናት ደረጃ ነው የተቀበልናቸው። ምክንያቱም የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን የራሷ ፓትርያርክ ነበራትና።

ወደ ስብሰባው እንመለስና ስብሰባው ጥር 15 ቀን 1957 ዓ.ም ከጠዋቱ በአራት ሰዓት በአፍሪካ አዳራሽ ተከፈተ። ሲከፈትም ግርማዊ ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ ከአልጋ ወራሻቸው ጋር እንዲሁም ብፁአን ሊቃነ ጳጳሳት፣ ቅዱሳን

ፓትርያርኮች፣ ሚኒስትሮች፣ ኮር ዲኘሎማቲኮች የእነኚሁ አብያተ ክርስቲያናት መልዕክተኞችና የውጭ የልዩ ልዩ እምነት ወኪሎች የአገር ውስጥ ጋዜጠኞች በተመልካችነት ነበሩ። በአከፋፈቱ ሥነ ሥርዓት በብፁዕ ወቅዱስ አቡነ አግናጥዮስ ሣልሳይ ቡራኬ በኋላ የንጉሠ ነገሥቱ የመክፈቻ ንግግር ተሰምቷል። እንዲሁም ፓትርያርኮቹ በሱራስት፣ በአርመንኛ፣ በእንግሊዝኛ በአማርኛ የተሰጡ መልሶች ተደምጠዋል።

በዚህ ታላቅ ጉባኤ ሁለት ፓትርያርኮች፣ ሦስት ካቶሊኮሶች፣ አንድ የፓትርያርክ እንደራሴ አቡነ ቴዎፍሎስ ማለት ነው፣ ከአምስት ልዩ ልዩ ነገድ የሆኑ ከአምስት አህጉር የመጡ አራት ልዩ ልዩ ቋንቋዎች የሚናገሩ ነገር ግን በአንዲት ተዋህዶ ሃይማኖት የሚያምኑ 35 ተከታዮቻቸው የአሉበት ይህ ስብሰባ የአ10 ቀናት ጉባኤ ተካሒዷል። ይህ ጉባኤ ባካሔዳቸው ስብሰባዎች 6 ትልልቅ አርዕስት በአፅን አት አጥንቷቸዋል።

እነዚህም:-

1. ቤተ ክርስቲያንና ዘመናዊ ዓለም፤
   - ⇨ ስለወጣቶች፤
   - ⇨ የሰውን ልጅ ከቤተ ክርስቲያን ሕይወት ጋር ስለ ማዋሐድ፤
   - ⇨ የቤተ ክርስቲያን ሕይወትና ስለ ቤተሰብ ኑሮ፤
   - ⇨ የክርስትና ትምህርት፤
   - ⇨ የምንኩስና ኑሮ፤
   - ⇨ የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር፤
   - ⇨ ስለ ቤተ ክርስቲያን ቀን አቆጣጠር ጉዳይ አጥንቷል።፤
2. በመንፈሳዊ ትምህርት አሰጣጥ ስለመተባበር፤
   - ⇨ የመንፈሳዊ ትምህርት ይዞታ፤
   - ⇨ የጋራ ሥርዓተ ትምህርት፤
   - ⇨ የመተባበር ዘዴዎች፤
   - ⇨ ወደ ውጭ አገር ሔዶ ስለመማር፤
   - ⇨ ስለመንፈሳዊ ትምህርት መጻሕፍት ተዘርዝረዋል።

3. በስብከተ ወንጌል ሥራ ስለመተባበር፤
   - ⇨ ስለ ሐዋርያዊ ተግባር መሠረታዊ ዓላማ፤
   - ⇨ ስለ ጸሎትና ሐዋርያዊ ሥራ፤
   - ⇨ ስለ ሐዋርያዊ ሥራ መንፈሳዊን ኑሮን ስለማጠንከር፤
   - ⇨ ከቤተ ክርስቲያን ውጭ ላሉ ስለሚደረግ ስብከተ ወንጌል፤
   - ⇨ ስለ ስብከተ ወንጌል ዘዴዎች፤
   - ⇨ ስለሰባክያን ማሰልጠን ጉዳይ ተጠንቷል።

እነዚህ መሠረታዊ ጉዳዩች የታዩ ሲሆን ሌሎችም ስለ አብያተ ክርስቲያናት ግንኙነት፣ ስለጉባኤው ጽ/ቤት መቋቋምና ስለዓለም ሰላም ጉዳዩች ተወያይቷል። በጽሕፈት ቤቱ በኩል ሁለት አባሎች ያሉበት አንድ ቀዋሚ ኮሚቴ አቆመ። ሁለተኛ ጽ/ቤቱ ጊዜያዊ በሚል ቅፅል ተሰጥቶት በአዲስ አበባ እንዲሆን አደረገ። ሦስተኛ በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን መልካም ፈቃድ የጽሕፈት ቤቱ ኃላፊ ኢትዮጵያዊ ሆኖ ጽሕፈት ቤቱ ቋሚ ሆኖ ለሥራው የሚያስፈልገውን ወጭ በአባሎች አስተዋፅኦ ገንዘብ እስኪሆን ድረስ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን እንድትችል ተደረገ።

በዚህ ታሪካዊ ጉባኤ የነበሩትን ፓትርያርኮች በመወከል ፓትርያርካዊ ንግግር ያደረጉት የአንጾኪያ ሶርያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ቅዱስ ፓትርያርክ ማር አግናጥዮስ ያዕቆብ ስለ ግርማዊ ቀዳማዊ ሀዬ ኃይለ ሥላሴ እንደህ ብለዋል «*ግርማዊ ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ በዚህ ታሪካዊ ጉባኤ መከፈቻ ላስት የግርማዊነትዎን ንግግር ስናዳምጥ በ325 ዓ.ም በተደረገው የኒቂያ ጉባኤ ንጉሥ ቆስጠንጢኖስ ያደረገው የጉባኤ መክፈቻ ንግግር ትዝ ይሰናል። ቤተ ክርስቲያናችን ለብዙ ዘመናት በዚህ መልክ አልተሰበሰቡም። ነገር ግን አግዚአብሔር በሰገልጋዩ በግርማዊ ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ አንድንሰበሰብ ፈቀደልን። የክርስትና ሃይማኖት ጋሻ የሆኑት ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ እኛን ለማሰብ ማበረታታትን ኦርቶዶክሳዊ አምነትንና ፕበብን ባያሳዩን ኖሮ ይህ ሁሉ ሲሆን ባልቻለም ነበር። የግርማዊ ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ መሰረት ያለው አምነት፣*

አውቀትና ትህትና ሕይወታቸውን ለአግዚአብሔር መስጠታቸው በአን ድነት አንድንስበስብ አነሳስቶናል። ግርማዊ ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ አንድ ብቸኛ ኦርቶዶክሳዊ ንጉሠ ነገሥታችን ናቸው» በማለት ተና ግረዋል አድንቀዋል።

የማላካራ ሕንድ አርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ቅዱስ ፓትርያሪክ ማር ባስልዮሞስ ስለ ግርማዊነታቸው ታላቅነት «ግርማዊ ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ ለአርቶዶክስ እምነት ጋሻ እንደሆኑ የሁላችንን አሳብ ምናገርበት ጊዜ እመካለሁ» ብለዋል። ንጉሠ ነገሥቱ በቅዱሳን ፓትርያርኮች አንደተባለ ላቸው ነበሩ።[3] ስለጉባኤው ታላቅነት የግብፁ ፓትርያርክ የሚከተለውን ተናግረው ነበር:- «በዚህ ጉባኤ ገና ከጥንት ጀምሮ ጌታ ኢትዮጵያን የባረካት መሆኑን ተመለከትኩ የአባይ ወንዝ በሚሊዮን ለሚቆጠሩ የሰው ዘር ሕይወትን ለመስጠት ከተራሮችም ቁልቁል ይፈሳል። እንደዚሁም ከዚህ በኢትዮጵያ ተራሮች ላይ ከሆነው ጉባኤ የአርቶዶክስን ሕዝብ ሊያጠነክር ያለ ብርሃን ሕሊና /ኢንስፕሬሽን/ ቁልቁል ይፈሳል» ብለዋል። በጉባኤው መክፈቻ ዕለት ንጉሠ ነገሥት ዐፄ ኃይለ ሥላሴ ያደረጉት የመክፈቻ ንግግር ከፊሉ ይህን ይመስላል።

> «. . .ንጉሠ ነገሥት ከሆንበት ጊዜ ጀምሮ ልንፈጽ ማቸው ከሚገቡን ግዴታዎች አንደኛው በአምነት አን ድነት ሲኖሯቸው በሀገር ርቀት የተለያዩ አብያተ ክርስቲያናትን ማገናኘት አንደሆነ አምነን በአምላክ አርዳታ ይህን ለመፈጸም ይህችን ዕለት ሰንጠብቅና የአግዚአብሔርን ቅዱስ ፈቃድ ደጅ ስንጠና ነበር። ቀድሞውንም ከአንድ አለከ ሦስት የተደረጉ የጥን ታዊ ቤተ ክርስቲያን ጉባኤዎች ሁሉ ጠሪዎቹ የቁስ ጥንጥንያ ክርስቲያናውያን ነገሥታት ነበረ። በዚህም አኛ ለቤተ ክርስቲያን በገባነው ቃል ኪዳን ጋር ተመ ሳሳይ ሆኖ ያገኘነው በአምነት የሚመስሉትን አብያተ ክርስቲያናት አገናኝቶ በንብረት አንዲሠሩ ማድረግ

[3] ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ እና የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የንጉሡን እዕም በክብር ሲያርፍ ያታተመ መጽሔት።

> ነበር። የገባነው ቃል ኪዳን በዛሬው ዕለት ሲፈጸም በማየታችን አድግ በጣም ደስ ብሎናል. . . በጥንት ዘመን የቤተ ክርስቲያን አምነት አንድ በነበረበት ጊዜ ሀገራችን በቢዛንታይን ነገሥታት ጋር የቅርብ ግንኙነት ነበራት። የክርስቲያን አንገርና ክርስቲያን ያልሆኑ ገዢዎች ቀንበር ተጭኖባቸው በነበረበት ጊዜም በጠዙ የሚቆጠሩ የሃይማኖት ሰደተኞችን አስጠግታለች. . . ወደ ሀገራችን አንኳን ደህና ገባችሁ የመንለችሁ በጣም ደስ አያለን ነው። የአናንተ መምጣት ጥንታዊ የሆነውን ቅዱስ ለሚት ይዘልን መጥቷል. . .»[4]

በወቅቱ ከተገኘው መረጃ መሠረት 5ቱን እህት አብያተ ክርስቲያን የቤተ ክርስቲያን መጠሪያ ስማቸው፤ የመሪው መጠሪያ፤ የቤተ ክርስቲያኑ መስራች፣ የአማንያኑን ብዛት፤ የመንበረ ፓትርያርኩ ያለበት ከተማ ከዚህ በታች በሰንጠረዥ መልክ ለማስቀመጥ ተሞክሯል።

የቤተ ክርስቲያኗ መጠሪያ	የጠቅላይ መሪው መጠሪያ	የቤተ ክርስቲያኗ መስራች ቅዱስና ክርስትና የታወጀበት ዘመን	የአማንያን ብዛት	መንበረ ፓትርያርኩ ያለበት ከተማና አገር
የግብፅ አርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን	የአለክንድርያው ፓፓና የመንበረ ማርቆስ ፓትርያርክ	ቅዱስ ማርቆስ 49 ዓ.ም ገደማ	4 ሚሊዮን	ካይሮ
የአንዶኪያ አርቶዶክስ ቤተክርስቲያን	የአንዶኪያና የመላ ምሥራቅ ፓትርያርክ	ቅዱስ ጴጥሮስ 37 ዓ.ም ገደማ	5 መቶ ሺ	ደማስቆ /ሶርያ/
የአርመን አርቶዶክስ ቤተክርስቲያን	ሀ/ በኤችሚያዜን የአርመኖች ጠ ቅላይ ካቶሊኮስ	ቅዱስ ጎርጎሪዎስ	4 ሚሊዮን 500ሺ	ኤችሚያዜን /አርመን/
	ለ/ በታላቅዋ ቤተ ኪልቅያ የአርመኖች ካቶሊኮስ	ካሣቴ ብርሃን 301 ዓ.ም ገደማ		አንቲሊያ /ቤይሩቶ ሊባኖስ/

[4] የኢ/አ/ተ/ቤ/ክ የውጭ ግንኙነት ትናንትና እና ዛሬ በዓለም መድረክ ገጽ 28-29

የምሥራቅ የሶሪያ አርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን /ሕንድ/	የምሥራቅ ካቶሊኮስ	ቅዱስ ቶማስ ሐዋርያ በመጀመሪያው መቶ ክፍለ ዘመን	1 ሚሊዮን 500 ሺህ	ኩታያም /ኬራላ ደቡብ ህንድ/
የኢትዮጵያ አርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲየን	የኢትዮጵያ አርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተክርስቲያን ፓትርያርክ	ቅዱስ ፍሬምናጦስ በ430 ዓ.ም	12 ሚሊዮን	አዲስ አበባ ኢትዮጵያ

የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ያዘጋጀችውና በንጉሠ ነገሥቱ መልካም ፈቃድ የተከናወነው ይህ ጉባኤ ቅድስት አርቶዶክሳዊት ተዋህዶ ቤተ ክርስቲያናችን ከምትቀበላቸው ከ3ቱ ጉባኤያት በተጨማሪ አራተኛው ጉባኤ ነው ማለት ይቻላል። ምክንያቱም ከኤፌሶን ጉባኤ በኋላ እነዚህ አብያተ ክርስቲያናት ለመጀመሪያ ጊዜ የተገናኙት በዚህ ግዜ ስለሆነ ነው። ግርማዊ ቀዳማዊ አፄ ኃይለ ሥላሴ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ለኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን እድገትና ልማት ከፈጸሙት ተግባር ዋናውና ተራርቀው የነበሩትን እነዚህን አብያተ ክርስቲያናት አቀራርበው፤ ከቤተ ክርስቲያናችን ጋር ማስተዋወቃቸው ነው።

ክፍል አምስት

በሲኮሙኒካል ግንኙነት ባስመዘገቧቸው

ክርስቲያኖች የጋራ ጠላት ሲነሳባቸው የሚወያዩበት መድረክ ሕብረት ኢኮሙኒካል ይባላል። ይህ ዛሬ ሥም ይውጣለት እንጂ በየመን የሚኖሩ የናግራን ክርስቲያኖች በአየሁዳውያን ችግር ሲገጥማቸው በዘመኑ የነበረው የኢትዮጵያ ንጉሥ አፄ ካሌብ አማካኝነት ታድጓቸዋል። ይህ የኢኮሙኒካል መንፈስ ነበር።

በቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ ዘመን የበለጠ የውጭ ግንኙነት የዳበረበትና መሠረት የተጣለበት ነበር ማለት ይቻላል። ከዘመነ ክርስትናም በፊት በሕገ አሪት አምለኮተ እግዚአብሔርን በሚፈጽሙ ሕዝበ እግዚአብሔር መካከል በኢየሩሳሌም ማዕከልነት ዓለም አቀፍ ግንኙነት፤ ይካሄድ ነበር። ይህም የንግሥተ ሳባ የኢየሩሳሌም ጉብኝት፤ በዘመነ ክርስትና ደግሞ ኢትዮጵያዊው ጃንደርባ የአሪቱን እምነት ለመፈጸም ወደ ኢየሩሳሌም ጉዞ አድርጓል። እነዚህ ለውጭ ግንኙነት መሠረት ናቸው።

ከዚህ በኋላ ቅዱስ ፍሬምናጦስ ወደ እስክንድርያ ሔዶ ጵጵስና መቀበሉ፤ የዘጠኙ ቅዱሳን ወደ ኢትዮጵያ መምጣት፤ ከላይ የገለፅነው አጼ ካሌብ ወደ የመን /የናግራን ክርስቲያኖችን/ ለመታደግ መዝመት፤ በ20ኛ ክፍለ ዘመን ላይ ደግሞ መንበረ ጵጵስና በኢትዮጵያ እጅ ለማስገባት ከእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ጋር ያደረገቻቸው ውይይቶች፤ ሁሉ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን አሁን ለተስፋፋው የውጭ ግንኙነት ወርቃማ ታሪክ ነው።

ለዚህ ደግሞ በመንግሥት በኩል ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ ያደረጉት ውለታ ከፍተኛ ነው። ከቤተክርስቲያን መሪዎች ደግሞ ሰማዕቱ ብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ቴዎፍሎስ ያደረጉት እንቅስቃሴ የኢትዮጵያን ቤተክርስቲያን በመላው ዓለም አስተዋውቀዋል። ጠንካራና በሳል መሪ በመሆናቸውም በተለይ የፓትርያርክነቱ መንበር ከግብፃውያን እጅ በማላቀቅ እልክ አስጨራሽ ውይይት በማካሔድ አንዲሳካ ካደረጉ መካከል ቀዳሚውን ሥፍራ ይይዛሉ።

ቤተ ክርስቲያናችን በረዥም ጊዜ ታሪኳ ውስጥ በውጭው ዓለም አምብዛም አትታወቅም። ከ1938 ዓ.ም ጀምሮ ቤተክርስቲያናችን ከምዕራቡ ዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጋር ለማስተዋወቅና ታሪካዊ ቦታዋን አንድትይዝ ለማድረግ አባ ቴዎፍሎስ ያልተቆጠበ ጥረት አድርገዋል። እንደውም አንዳንዶች ነፃይቱን የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያንን «የኮኘቲክ ቤተ ክርስቲያን» በማለት ሲፈርጇት ሌሎች ደግሞ በህገራ

ችን የሚያዩትን ኦሪታዊ ባሕሎች እንደ እምነት በመውሰድ «ከአሪታዊ ልምድ ያልተላቀቀች» በማለት ያለ ስሟ ስም ይሠጧት ነበር::

ብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ቴዎፍሎስ ወደ ኢኮሙኒካል መድረክ ብቅ ካሉበት በ1938 ዓ.ም ጀምሮ በነበራቸው ተሰሚነት ትክክለኛ ገጽታዋን በመግለጽ የተሳሳተ አመለካከ ታቸውን እንዲያርሙ አድርገዋቸዋል:: በውጭ ያሉትም ወደ ኢትዮጵያ መጥተው ለዘመናት ያካበተቻቸውን የሥነ ጽሑፍ፤ ኪነ ጠበብ፤ የሥነ መለኮት ማዕከላት ወደር የሌላቸውን የህገራችንን የትምህርት ሚኒስቴርነቱን ቦታ ይዘው የነበሩ ገዳማትና አድባራት፤ የቅኔና የዜማ ማዕከላትን እንዲጐበኙ በማድረግና መሠረታዊ እምነቷን በማስረዳት በይበልጥ እን ዲገነዘቡ አድርገዋል::

ከዓለም አብያተ ክርስቲያናት ምሥረታ ጀምሮ የማዕ ከላዊ ኮሚቴ አባል ስለነበሩ አባላቱን በየጊዜው እየጋበዙ የእምነቷ መገለጫ የሆኑትን ታሳላቅ በዓላትን ማለትም ልደ ትን፣ ጥምቀትን፣ ትንሣኤን፣ እና ደመራ /መሰቀል/ ሕዝበ ክርስቲያኑ እንዴት እንደሚያከብሯቸው አንዲመለከቱ ይጋ ብዙዋቸው ነበር:: በ1950ዎቹ የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ምክር ቤት ዋና ጸሐፊ የነበሩትን ዶ/ር ብሌክን በጥምቀት በዓል ጋብዘዋቸው ስለነበር ከዋዜማው ጀምሮ የተመለከቱትን እንዲህ በማለት አድንቀዋል «ቅዱሳት መጻሕፍትን አዘውትሬ አነባለሁ ነገር ግን በዚህ ቦታ ተገኝቼ የተመለከትኩት ሥር ዓትና ትርጉም ተገንዝቤው አላውቅም:: የኢትዮጵያ ቤተክር ስቲያን ለመላው ዓለም ክርስቲያኖች የምታስተመረው ብዙ እሴት እንዳለ ለመገንዘብ ችያለሁ:: ይህ ሠፊና ጥልቅ ትር ጉም ያለው የአምልኮተ እግዚአብሔር መገለጫ የሆነው ባሕ ላችንም ስለሆነ አጥብቀን ለንይዘው የገባል» ሲሉ ገለፀዋል::

ስድስተኛው የአቡነ ቴዎፍሎስ ንግግር ሰግብጓውያን

ብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ቴዎፍለስ በሌላው ዓለም ያደረ ጓቸው ጉዞዎች የሌላውን ዓለም ቤተ ክርስቲን ጠንቅቀው የመመልከት እድል ስለገጠማቸው በውጭ ግንኙነትም በሳል ስለሆኑ ይህን አምቅ ኃይላቸውን ቤተ ክርስቲያናችን የጥት ርክናውን መንበር እጇ ለማስገባት ባደረገቻቸው ታሳላቅ ወሳኝ ውይይቶች ላይ ግብጻውያነ አስኪገረሙ ድረስ የሚከ ተለውን ተናግረዋል::

«ቅዱስ ማርቆስ የሁሳችን አባት ነው አስከንድርያም የሁሳችን አናት ናት፤ ከዚህ መሠረታዊ አምነት ተነስተን ነው አኛ ሲትዮጵያውያን «ማርቆስ አባቱ አስከንድርያ አናቱ» የምንስው:: በመሠረቱ ቅዱስ ማርቆስ ግብፃዊ አስነበረም:: ወደ አስከንድርያ የሔደውም ስደተኛ ወገ ኖቹን አስራኤሳውያንን ስማስተማር ነበር:: አስከንድር ያም ቢሆን ከግብፃዊነቷ ግሪካዊነቷ ያመዘንባታል፤ የፍ ልስፍና መዲና በመሆን አውቅና ያገኙቸው በግሪኮች ነው የሠየሚትም ግሪኮች ናቸው:: ይህም ይታወቅ ዘንድ ዛሬ ግሪኮች በአስከንድርያ ፓትርያርክ አሳቸው:: ይህም ግሪካዊነቷን ይጠቁማል ፤...የአንድ አባትና አናት ልጆች የወሳጆቻቸውን ንብረት አኩል የመካፈል መብት በሀግ የተጠበቀ ነው፤ ...የኮርስትና ዚና ወደ ኢትዮጵያ የደ ረሠው ግብፅ ከመድረሡ በፊት ነው... ስአባ ሰሳማ የጵጵስና ማዕርግ ከሀነት የሠጠው ቅዱስ አትናቴዎስም ቢሆን አስከንድርያ ውስፕ መኖሩን አንጂ የትውልድ ሀገሩ ሮማ ይሁን ግሪካዊ፤ ወይም ኮፕት አልያም ደግሞ አይሁዳዊ በውል አይታወቅም:: የግብፅ ፓፓ የግብፅና የሲትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የበሳይ ጠባቂ አባት ይሁን ከተባስ ምርጫው በዘር ሳይ የተመሠረተ መሆን የሰበትም ብሳ የሲትዮጵያ ቤተክርስትያን ታም ናስች... በአናንተ በኩል ይህ ፈፅሞ የማይሞከር መሆ ኑን ይጋግማችሁ ትናገራሳችሁ፤ ሁሳችንም አንደምንገ ነዘበው በአንድ ነገር ሳይ ሁስት አውነታ ሲኖር አይችልም ስስዚህ ያስን አማራጭ አንድ ብቻ ነው:: ይሕም

አንደኛው በእኛ በኩል የተነሣውን ቅን አመለካከት በተግባር መተርጉም እና ሁላችንም በየበኩላችን የየራ ሳችን ፓትርያርኮች መምረጥ የምንችል መሆኑን በፀጋ መቀበል አለብን»

ይህን የብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ቴዎፍሎስ ቃል የሰሙ ግብፃውያን በአዳራሹ የነቢረ ሰው ሁሉ አይኑን ተክሎ ቅዱስ ነታቸውን ይመለከት ነበር:: በዚህ ጊዜ የደነገጡ ግብፃውያን የሚመልሱት ስላጡ «ያሻይ ሰአት» ደርሷል በሚል ሰበብ አደራሹን ለቀው ወጡ:: ራሳቸው ግብፃውያን ጳጳሳት «የኢ ትዮጵያ ቤተክርስቲያን ታላቅ ሰው አፍርታለች» በማለት መስክረውላቸዋል:: /ተኮናኙ ኮናኝ ገጽ 57-59/::

ከቅዱስ አባታችን አቡነ ቴዎፍሎስ አነጋገር እንደ ምንረዳው የውጭ ግንኙነታቸውና የሌሎችን አብያተ ክርስ ቲያናት የአስተዳደር መዋቅር መመልከታቸውና መጐብኘ ታቸው ቤተክርስቲያናችን ከግብፅ ጋር ላለው አለመግባባት መፍትሔ እንዳመጣላቸው ነው:: የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን በወቅቱ ታካሂደው ለነበረ የውጭ ግንኙነት የንጉሠ ነገሥቱ ድጋፍ አልተለያትም:: ዛሬም የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ከመቼውም ጊዜ የበለጠ የውጭ ግንኙነቷን አስፋፍታለች:: የብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ቴዎፍሎስን አርማ ባነሳው የመንፈስ ልጃቸው አማካኝነት ዛሬ ቤተ ክርስቲያናችን ወደ ዓለማቀፍ መድረክ ብቅ በማለት ተገቢውን ቦታ ይዛ ተገኝታለች::[5]

[5] አምስተኛው የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተ ክርስቲያን ፓትርያርክ ብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ጳውሎስ «የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ኘሬዝዳንተ» ሆነው ሲመረጡ ከቢኦኤ ጋዜጠኞች ጋር ባደረጉት ቃለ ምልልስ ላይ ይህ እድል አሥር ጊዜ ለአቡነ ቴዎፍሎስ ይገባ ነበር:: ከመሠረቱ ጀምሮ የደከሙት እሳቸው ሲሆኑ ዛሬ ለእኔ መፈፀሙ ክብሩም ለቤተክርስቲያን ነው በማለት ተናግረዋል::

ክፍል ስድስት

የፕትርክና መንበር መገኘት

ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለሥላሴ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ከእስክንድርያ ቤተ ክርስቲያን ጋር ያላትን ግንኙነት ሳታቋ ርጥ በዘዴና በጥበብ ለ1600 ዓመታት ያህል በአስክንድርያ ተፅእኖ ስር የወደቀችውን ቤተ ክርስቲያናችንን ራሷን ችላ የምትጓዝበትን መንገድ ገና በንግሥተ ነገሥታት ዘውዲቱ ዘመነ መንግሥት እንደራሴ ሆነው ግብፅን ሲጐበኙ መሠረት ጥለውበት ነበር:: ይህንንም ራሳቸው በጻፉት የሕይወት ታሪካቸው ላይ እንዲህ ብለዋል::

«...ፓትርያርኩ አቡነ ቄርሎስ ስለ እኛ ክብር ማር ቆስ ቤተክርስቲያን ቅዳሴና ጸሎት ለማድረግ ማሰባቸውን አስታወቀውን ነበርና ወደ ቤተክርስቲያን ሄድን፣ ፓትር ያርኩም የሽምግልና ድካማቸውን ታግሠው በመንበሩ አጠ ገብ በዙፋናቸው ተቀመጠው ጸሎት ቡራኬ አደረጉልን... እኛ የሃይማኖት አባትነታቸውን ለማክበር የወርቅ አክሊልና የወርቅ መስቀል፣ የወርቅ መቋሚያ፣ በወርቅ የተጠለፈ ግምጃ ቀሚስና ካባ ላንቃ አምጥተንላቸው ነበርና... አክሊሉን ደፍተው ካባ ላንቃውን ለብሠው የወርቅ መስቀሉን በቀኝ እጃቸው የወርቅ መቋሚያ በግራ እጃቸው ይዘው በማየታችን ደስ አለን»[6]

ይህ ጉብኝት ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ከተወላጆቿ መካከል የራሷ ጳጳስ እንዲኖራት ለማድረግ መሠረት የጣሉበት ነበር:: ይህም በተግባር በ1921 ዓ.ም ግንቦት 25 ቀን አምስት ኢትዮጵያውያን ጳጳሳት በአቡነ ዮሐንስ 19ኛ ተሾሙ እንደገና በየጊዜው ውይዳት እየተደረገ በድጋሚ ሐምሌ 18 ቀን 1940 ዓ.ም አምስት ኢትዮጵያውያን አባቶች በብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ዮሳብ እጅ ተቀብተው ተሾሙ:: ምንም እንኳ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን

[6] ሕይወቴና የኢትዮጵያ እርምጀ 1ኛ መጽሐፍ ገጽ 66-67::

ፍላጐቷ በጊዜው ባይሟላለትም በንጉሥ ነገሥቱ ጥረት የራሷ የሆነ ሊቀ ጳጳስ እንዲኖራትና ይህ ሊቀ ጳጳስ በፓትርያርክ ክነት ማእርግ ከፍ እንዲል ከፍተኛ የሆነና አልክ አስጨራሽ ውይይት ከእስክንድርያ ቤተክርስቲያን ጋር ተደርጓል።

በዚህ መሠረት ለመጀመሪያ ጊዜ ጥር 6 ቀን 1943 ዓ.ም የመጨረሻው ግብፃዊ የኢትዮጵያ ሊቀጳጳስ ሥላሪፉ በአቡነ ዮሳብ ከተሾሙት ከ5ቱ ጳጳሳት መካከል አቡነ ባስል ዮስ ስለተመረጡ ወደ ካይሮ ሄደው በአቡነ ዮሳብ እጅ የሊቀ ጵጵስናው ስያሜ ጸድቆላቸው ተሾመዋል። ከዚህ በኋላ ነው የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ወደ ወሳኝ ምዕራፍ የተሸጋገረችው። ይኸውም ኢትዮጵያዊውን ሊቀጳጳስ በፓትርያርክ ነት ማዕርግ ከፍ ለማድረግ ከእስክንድርያ ቤተክርስቲያን ጋር ወሳኝ የሆኑ ውይይቶችን አድርጋለች። በዚህ መሠረት በኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ታሪክ ለመጀመሪያ ጊዜ የራሷን ፓትርያርክ ለማግኘት ችላለች።

የእስክንድርያ ቤተክርስቲያን ፈቃደኝነቷን ስትገልጥ ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ ይህን ታላቅ የምስራች ስላገኙ ግብፅን ለመጐብኘት ፈቃደኛ በመሆን ካይሮ ገቡ። ንጉሠ ነገሥቱ ካይሮ ሲሄዱ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ጥያቄ ወሳኝ መዕራፍ ላይ ያደረሠ ታሪካዊ ጉብኝት ነበር። ሰኔ 21 ቀን 1951 ዓ.ም የኢትዮጵያዊው የብፁዕ አቡነ ባስልዮስ ሢመተ ኘትርክና ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ በተገኙበት በአቡነ ቄርሎስ 6ኛ እጅ በግብፅ ምድር ተከናወነ።

ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ይህን ማዕርግ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን እንድትጐናጸፍ የ31 ዓመት ዲኘሎማሲያዊ ጥረት አድርገዋል። ይህንንም እዚያው ካይሮ እያሉ የሢመተ በዓሉ ዕለት ገልፀዋል «በሰፍረካ መካከል የክርስቲያን ደሴት ሆና የኖረች የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን የሚገጠትን ትልቅነትና ከብር አን ድታገኘ በዘመናችን ደከመንበታል፤ ድካማችንን ባርኮ ይህን ፈሪ አንዲያፈራ ሳደረገልንና ኢትዮጵያዊ ፓትርያርክ ለኢትዮጵያ የተገኘ ትን ይህን ቀን ሰማየት ሳበቃን ሰልዑል አግዚአብሔር መሰጋናችንን አናቀርባለን...» በማለት ገለፀዋል።

ከአቡነ ባስልዮስ እረፍት በኋላ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን በታሪኳ የተለየ ክብር አግኝታለች። ይኸውም ከእስክንደርያ ቤተክርስቲያን ጋር በተደረጉት ውይይት ሁሉ አብረው በመሆን ትልቅ አስተዋጽኦ ያደረጉት አቡነ ቴዎፍሎስ ሁለተኛው የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ፓትርያርክ መሆናቸው ነው። ይህ የእሳቸው ፓትርያርክ ሆኖ መሾም ልዩ ያደረገው በኢትዮጵያ ምድርና በኢትዮጵያውያን እጅ ግንቦት 1 ቀን 1963 ዓ.ም መሾማቸው ነው። ይህም የመጀመሪያው አባት ያደረጋቸዋል። በአጠቃላይ ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ እድለኛ ንጉሠ ነገሥታት ናቸው። በቅዱስ ሐርቤይ እና በአፄ ዮሐንስ 4ኛ ይህ ጉዳይ ቢሞከርም ፍፃሜ ያገኘው በቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ ሥለሆነ እድለኛ ያስኛቸዋል።[7] በአጠቃላይ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ ለኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የሚከተለውን አበርክተዋል።

1. ለብዙ ጊዜ በአገር ርቀት ተለያይተው የኖሩትን የምሥራቅ አብያተ ክርስቲያናት (Orantal Church) መሪዎች ኢትዮጵያ ላይ አገናኝቸው ያልታሰበ ጎብረት ፈጥረዋል። ይህ በአሁኑ ክፍለ ዘመን ከአንድ የፖለቲካ መሪ የማይ ጠበቅ ከፍተኛ ሐዋርያዊ ተልእኮ በመሆኑ አድራጎቱ ለቤተ ክርስቲያን ኃይልና በረከት ሆኖ ሁልጊዜ ሲታሰብ ይኖራል።

2. በወራሪ ስጋት ጥንታውያን ቅርሶቹዋን ሁሉ ደብቃ ትኖር የነበረችው የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን በጸሎት ቤት በኩል ዝቅተኝነት እንዳይሰማት በማሰብ የሰሎሞንን ቤተ መቅደስ የሚያስታውስ ዘመናዊ ቤተ እግዚአብሔር አሠርተው አበርክተዋል። ይኸውም የመንበረ ጸባዖት ቅድስት ሥላሴ ካቴድራል ነው።

3. የሃይማኖት መጻሕፍት በብዛት እንዲታተሙ በመፍቀዳቸው ቤተ ክርስቲያን ብራና ዳምጣ፣ ብዕር ቀርፃ ለአንድ

[7] የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን የመጀመሪያው ፓትርያርክ ስመርስኤዝን ወልደቂርቆስ 1951 ዓ.ም እና የፓትርያርክነቱ መንበር እንዴት ተገኘ በዲያቆን ስሎሞን 2000 ዓ.ም ዮሐንስ የተጻፉትን ይመለከቷል።

መጻሕፍት ዓመትና ከዚያም በላይ ከመድከም ዘመናዊ የሕትመት መሣሪያ በማስመጣት የተቀላጠፈ ሥራ እንድትሠራ አድርገዋታል።

4 ለ1ሺ 600 ዓመታት ያህል በባዕድ ሥልጣን ሥር ወድቃ የኖረችውን ቤተ ክርስቲያን የ31 ዓመታት ዲኘሎ ማሲያዊ ትግላቸው ሊማዕርገ ፓትርያርክነት አብቅተ ዋታል።

5 በጠላት ኃይል የቶደመሰሰ፣ የፈረሱ፣ የጠፍ አብያተ ክርስቲያናትን አሳድሰዋል።

ዘጠነኛው ወርቃማ ዘመን?

ተፈጸመ

ዋቤ መጻሕፍት

- ሀብተ ማርያም ወርቅነህ /ሊቀ ሥልጣናት/፤ *ጥንታዊ የኢትዮጵያ ትምህርት* 1963 ዓ.ም ብርሃንና ሰላም ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።
- ሉሌ መልአኩ፤ *የቤተ ክርስቲያን ታሪክ* ለ3ኛ ጊዜ ተሻሽሎ የታተመ 1989 ዓ.ም ትንሣኤ ማተሚያ ድርጅት አዲስ አበባ
- ሐዲስ የሻነው /ዶክተር/፤ *ፍንጭ ፍተሻ* 1998 ዓ.ም አዲስ አበባ።
- መርስዔ ኀዘን ወልደ ቂርቆስ /ብላታ/፤ *ሔሮዱቱስ 1ኛ መጽሐፍ* /ትርጉም/ ጥቅምት 23 ቀን 1948 ዓ.ም አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።
- መሪ ራስ ኤ.ኤም በላይ፤ *ጥንታዊቷ የኢትዮጵያ ትንሣኤ ታሪክ* 1983 ዓ.ም ቦሌ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።
- መንበረ ፓትርያርክ ጠቅላይ ቤተ ክህነት፤ *የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የውጭ ግንኙነት ትናንትና ዛሬ በዓለም መድረክ* 1987 ዓ.ም አዲስ አበባ።
- *መጽሐፈ አርጋኖን*፤ ዘአባ ጊዮርጊስ ዘጋስጫ 1959 ዓ.ም አዲስ አበባ።
- *መለከት* መጽሔት፤ 1ኛ ዓመት ቁጥር 1።
- መንግሥቱ ለማ፤ *መጽሐፈ ትዝታ ዘአለቃ ለማ*፣ 1959 ዓ.ም ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።
- ማኅተመ ሥላሴ ወልደ መስቀል /ባላምባራስ/፤ *ዝክረ ነገር*፤ 1962 ዓ.ም አዲስ አበባ።
- ምክረ ሥላሴ ገ/አማኑኤል /ቀሲስ ዶክተር/፤ *የእግዚአብሔር መንግሥት ታሪክ በምድር ላይ* /ጠቅላላ የቤተ ክርስቲያን ታሪክ/ 1ኛ መጽሐፍ፣ 2000 ዓ.ም አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።
- _____፤ *በኢትዮጵያ የመጀመሪያው የመጽሐፍ ቅዱስ ትርጉም በግእዝ ቋንቋ*፣ 2000 ዓ.ም ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።
- ሰለሞን ዮሐንስ /ዲያቆን/፤ *የፓትርያርክነቱ መንበር እንዴት ተገኘ*፣ 2000 ዓ.ም ካሉ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።
- _____፤ *ቅዱሳት መካናት በኢየሩሳሌም*፤ 2000 ዓ.ም
- ስርግው ሐብለ ሥላሴ /ዶክተር/፤ *አማርኛ የቤተ ክርስቲያን መዝገበ ቃላት* ቁጥር 1 እና 2፣ 1969 ዓ.ም አዲስ አበባ።
- _____፤ *አማርኛ የቤተ ክርስቲያን መዝገበ ቃላት* ቁጥር 6 እና 12፣ 1981 ዓ.ም አዲስ አበባ።

🕮 _____፤ *አማርኛ የቤተ ክርስቲያን መዝገበ ቃላት* ቁጥር 10 እና 12 1982 ዓ.ም አዲስ አበባ።

🕮 _____፤ *አማርኛ የቤተ ክርስቲያን መዝገበ ቃላት* ቁጥር 7 አዲስ አበባ።

🕮 _____፤ *ማኅደረ መዝገብ ዘኢትዮጵያ*፣ ቁጥር 1 1986 ዓ.ም አዲስ አበባ።

🕮 _____፤ *ሕይወት በቤተ ክርስቲያን*፣ ቅድስት ሥላሴ መንፈሳዊ ኮሌጅ ቤተ መጻሕፍት የሚገኝ የታይኘ ጽሑፍ፣ 1987 ዓ.ም አዲስ አበባ።

🕮 ብርሃነ መስቀል ደስታ /ደጃዝማች/፤ *ዜና ላልይበላል*፣ 1951 ዓ.ም ብርሃንና ሰላም ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።

🕮 በላይ ግደይ፤ *የኢትዮጵያ ሥልጣኔ* 1981 ዓ.ም፣ ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።

🕮 _____፤ *ገንዘብ ባንክ መድኅን በኢትዮጵያ*፣ 1983 ዓ.ም ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።

🕮 *ትንሣኤ* መጽሔት፤ ሐምሌ 1972 ቁጥር 34።

🕮 _____፤ 1972 ዓ.ም ቁጥር 28።

🕮 _____፤ ኅዳር 1972 ዓ.ም ቁጥር 74።

🕮 _____፤ መስከረም 1976 ዓ.ም ቁጥር 72።

🕮 _____፤ ጥቅምት 1979 ዓ.ም ቁጥር 107።

🕮 _____፤ ኅዳርና ታኅሣሥ 1982 ዓ.ም ቁጥር 139።

🕮 _____፤ ጥርና የካቲት 1982 ዓ.ም ቁጥር 140።

🕮 ኅሩይ ወልደ ሥላሴ /ብላቴን ጌታ/፤ *የታሪክ ማስታወሻ* 1915 ዓ.ም።

🕮 _____፤ *ነቅዐ ጥበሕ ዜና ሐዋርያት* 1923 ዓ.ም፣ ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።

🕮 _____፤ *ዋዜማ* /በማግሥቱ የኢትዮጵያ ነገሥታትን በዓል ለማክበር/ 1921 ዓ.ም ጎሕ ጽባሕ ማተሚያ ቤት አሥመራ።

🕮 ኃይለ ሥላሴ ዓለማየሁ /ሊቀ ካህናት/ M.A፤ *ታሪክ ነገሥት አብርሃ ወአፅብሐ*፣ 1989 ዓ.ም ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት፣ አዲስ አበባ።

🕮 አክሊለ ብርሃን ወልደ ቂርቆስ /ሊቀ ጠበብት/፤ *መጽሔተ አሚን*፣ ሚያዝያ 30 ቀን 1946 ዓ.ም ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።

🕮 _____፤ *መርሐ ልቡና* ሚያዝያ 1 ቀን 1945 ዓ.ም ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።

🕮 አያልነህ ሙላቱ፤ *የሥነ ጽሑፍ ቅኝት*፣ 1977 ዓ.ም አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ አዲስ አበባ።

🕮 አድማሱ ጀንበሬ /መልአከ ብርሃን/፤ *መጽሐፈ ቅኔ* /ዝክረ ሊቃውንት/ ጥቅምት 1 ቀን 1963 ዓ.ም፣ ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።

🕮 በቤተ ክህነት ታሪክና ድርሰት ዝግጅት፤ *መርሐ ምዕመናን*፣ ጥር 6 ቀን 1946 ዓ.ም ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።

🕮 በስደስ ያለች የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን፤ *አራተኛ ክፍል የቤተ ክርስቲያን ጸሎት ሁለተኛ ድርሰት*፣ 1966 ዓ.ም ኢየሩሳሌም።

🕮 ተሰፋ ወልደ ሥላሴ /አባ/፤ *እስከ ማዕዜኑ ተሐነክሱ በክሌሆን ጌታ ያቲክሙ* የካቲት 7 ቀን 1952 ዓ.ም ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት፤ አዲስ አበባ።

🕮 ተክለጻድቅ መኩሪያ፤ *ከጣኦት አምልኮ ወደ ክርስትና*፣ 1941 ዓ.ም ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት፤ አዲስ አበባ።

🕮 _____፤ *የግራኝ አሕመድ ወረራ*፣ 1966 ዓ.ም ብርሃንና ሰላም ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ማተሚያ ቤት፤ አዲስ አበባ።

🕮 _____፤ *የኢትዮጵያ ታሪክ ኦብያ አክሱም ዛጉዬ*፣ 1951 ዓ.ም ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።

🕮 _____፤ *የኢትዮጵያ ታሪክ ኑብያ /ናፓታ መረዌ/* 1ኛ መጽሐፍ የካቲት 1 ቀን 1965 ዓ.ም ብርሃንና ሰላም ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።

🕮 _____፤ *የኢትዮጵያ ታሪክ ከዐፄ ቴዎድሮስ እስከ ቀዳማዊ ዐፄ ኃይለ ሥላሴ* 8ኛ አትም 1964 ዓ.ም ብርሃንና ሰላም ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።

🕮 ታዕካ ነገሥት ባዕታ ለማርያም ገዳም፤ *መስቀል ገብረ ሕይወት* 1961 ዓ.ም ብርሃንና ሰላም ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።

🕮 ታደሰ ወልዴ /ቀኛዝማች/፤ *የእቴጌ ጣይቱ ብጠል አጭር የሕይወት ታሪክ* 1980 ዓ.ም ኩራዝ አሳታሚ ድርጅት፤ አዲስ አበባ።

🕮 ታዬ /አለቃ/፤ *የኢትዮጵያ ሕዝብ ታሪክ*፣ 1964 ዓ.ም ሴንትራል ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።

🕮 ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት፤ *የቅዱስ ያሬድ ታሪክና የዜማው ምልክቶች* ግንቦት 15 ቀን 1959 ዓ.ም አዲስ አበባ።

🕮 _____፤ *እድገትና ነፃነት በኃይለ ሥላሴ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ*፣ ጥቅምት 15 ቀን 1944 ዓ.ም አዲስ አበባ።

- _____፤ *መጽሐፈ ሰዓታት*፣ ነሐሴ 1986 ዓ.ም አዲስ አበባ።
- _____፤ *አዲሲቱ ኢትዮጵያ*፣ ሚያዝያ 15 ቀን 1945 ዓ.ም፣ አዲስ አበባ።
- ከበደ ተሰማ /ደጃዝማች/፤ *የታሪክ ማስታወሻ*፣ 1962 ዓ.ም አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።
- ከፍያለው መራሒ /ቄስ/፤ *የቤተ ክርስቲያን አስተዋጽኦ ኢትዮጵያ ሥልጣኔ*፣ 1986 ዓ.ም አዲስ አበባ።
- ኪዳነወልድ ክፍሌ /አለቃ/፤ *መጽሐፈ ሰዋስው ወግስ ወመዝገበ ቃላት ሐዲስ*፣ 1948 ዓ.ም አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።
- _____፤ *መዝገበ ፊደል* 1957 ዓ.ም አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።
- ኪዳነማርያም ገ/ሕይወት /መምህር/፤ *ስለ ዴር ሡልጣን የኢትዮጵያ ርስትነት መብታችሁን ጠብቁ*፣ ነሐሴ 10 ቀን 1953 ዓ.ም ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።
- ኪዳነማርያም ጌታሁን /መምህር/፤ *ጥንታዊው የቆሉ ተማሪ*፣ የካቲት 15 ቀን 1980 ዓ.ም ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።
- ክንፉ ኪዳኔ /አዝማች/፤ *የአክሱም ጥንታውያን ገንዘቦችና የአሠሯቸው ነገሥታት*፣ 1960 ዓ.ም በትሪንጋሊ ማተሚያ ቤት አሥመራ።
- *ዐፄ ኃይለሥላሴና የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን* መጽሔት የንጉሡን በክብር ሲያርፍ የወጣ፣ ጥቅምት 23 ቀን 1992 ዓ.ም አዲስ አበባ።
- ዘመድኩን በቀለ፤ *ቅዱሳት መካናት በኢትዮጵያ*፣ ክፍል አንድ 1992 ዓ.ም አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።
- *ዜና ቤተ ክርስቲያን* ልዩ እትም መስከረም 10 ቀን 1966 ዓ.ም አዲስ አበባ።
- *ዜና ቤተ ክርስቲያን* 24ኛ ዓመት ቁጥር 38፣ 54፣ 58፣ 1961 ዓ.ም አዲስ አበባ።
- *ዜና ቤተ ክርስቲያን* ሐምሌ 1991 ዓ.ም አዲስ አበባ።
- የኢትዮጵያ አርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ቅዱስ ሲኖዶስ ውሳኔ፣ *የዛሬዋ ኢትዮጵያ የቅዱሳት መጻሕፍትና የሥነ ጥንት ኢትዮጵያ ናት*፣ 1991 ዓ.ም ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።
- *የኢትዮጵያ አርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ከልደተ ክርስቶስ እስከ 2000 ዓ.ም ድረስ*፣ 2000 ዓ.ም አዲስ አበባ።
- የኢየሩሳሌም መታሰቢያ ድርጅት፤ *የቅዱሳት መካናት መለታወቅ*፣ 1973 ዓ.ም አዲስ አበባ።

- *የኢየሩሳሌም መታሰቢያ ድርጅት አሥር ዓመት የሥራ አርምጃ*፣ 1965 ዓ.ም ብርሃንና ሰላም ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።
- የኢትዮጵያ አርቶዶክስ ሐዋርያዊ ዝግጅት፤ *ትንሣኤ የሃያ አምስት ዓመታት መንፈሳዊ አርምጃ*፣ 1964 ዓ.ም አዲስ አበባ።
- *የአማራ ክልል የቱሪስት መስህብ ሀብቶች አጭር ቅኝት*፣ 1991 ዓ.ም አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።
- *የምሥራቅ አርቶዶክስ ተዋሀዶ አብያተ ክርስቲያናት የመሪዎች ጉባኤ የሰጣቸው ውሳኔዎች*፣ 1958 ዓ.ም ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።
- የኢትዮጵያ አርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተ ክርስቲያን መንበረ ፓትርያርክ ጠቅላይ ጽ/ቤት፤ *የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ትናንትናና ዛሬ*፣ 1990 ዓ.ም ንግድ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።
- *የኢትዮጵያ አርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተ ክርስቲያን ትናንት ዛሬ እና ነገ በዓለም መድረክ*፤ ሐምሌ 5 1989 ዓ.ም አዲስ አበባ።
- ደስታ ተክለወልድ፤ *ዘበታ ዋሪያ የንባብ መማሪያ*፣ 3ኛ መጽሐፍ 1928 ዓ.ም በቅዱስ አባዛር ማተሚያ ቤት ድሬዳዋ።
- ጎርጎርዮስ /ሊቀ ጳጳስ/ M.A፤ *የኢትዮጵያ አርቶዶክስ ተዋህዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ* 1991 ዓ.ም ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።
- _____፤ *የቤተ ክርስቲያን ታሪክ በዓለም መድረክ*፣ 1978 ዓ.ም ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።
- ገብረዮሐንስ ገብረማርያም M.A፤ *ክርስትና በኢትዮጵያ* ክፍል አንድ የካቲት 1988 ዓ.ም አዲስ አበባ።
- ገብረሥላሴ ወልደአረጋይ /ጸሐፌ ትዕዛዝ/፤ *ታሪክ ነገሥት ዘዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ* 1956 ዓ.ም አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።
- ግርማ ኤልያስ *አክሱማዊት ፋና ወጊ*፣ 1991 ዓ.ም ሜጋ ማተሚያ ኢንተርፕራይዝ አዲስ አበባ።
- ጥዑመ ልሳን ካሳ /ርዕሰ ደብር/፤ *ያሬድና ዜማው*፣ 1981 ዓ.ም ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት አዲስ አበባ።

